

”Paljon niitä siel’ ol”

Arkistoselvitys Vierumäelle haudatuista
vuoden 1918 sisällissodan punaisista

*****

*****

Ilkka Jokipii & Ville-Pekka Kääriäinen

”Paljon niitä siel’ ol”

**Arkistoselvitys Vierumäelle haudatuista
vuoden 1918 sisällissodan punaisista**

***

Ilkka Jokipii & Ville-Pekka Kääriäinen

KANSALLISARKISTO

HELSINKI 2020

©Kansallisarkisto
Kansallisarkiston toimituksia 24
ISBN 978 952 7323 06 9
ISSN 2489-7167

Graafinen suunnittelu ja taitto: Petteri Kivekäs

Etukannen kuva: Vierumäen muistopatsaan paljastustilaisuus 26.6.1949.

Kuva: Esko Rantanen. Julkaistu Maire Rantasen luvalla.

Takakannen kuva: Vierumäen muistopatsaan alue 25.2.2020.

Metsä on jo kaadettu ja kasvillisuus poistettu.

Kuva: Jussi Nuorteva.

Esipuhe

Suomen sisällissodassa menehtyneistä henkilöistä on koottu tietokantatietoja vuodesta 1998 lähtien. Marraskuussa 2019 Kansallisarkisto julkaisi uudistetun Sotasurmasammon, joka korvasi aieman Sotasurmat-tietokannan. Osana tätä työtä valtioneuvoston kanslia tilasi vuoden 2019 lopussa Kansallisarkistolta arkistonselvityksen, jonka tavoitteena on muodostaa kokonaiskuva siitä, mitä Vierumäen 1918 sisällissodan taisteluista asiakirjalähteiden perusteella tiedetään ja mitä lähteet kertovat Vierumäelle haudattujen vainajien lukumäärästä.

Heinolan Vierumäellä taisteltiin 20.–21.4.1918. Sisällissota oli päättymäisillään, ja punaiset olivat sen jo käytännössä hävinneet. Vetäytyvät punaiset ja heidän etenemistään estävät valkoiset kohtasivat Vierunkankaalla. Punaiset onnistuivat tekemään läpimurron ja jatkamaan kohti itää. Heidän tavoitteensa oli perääntyä Venäjälle.

Vierumäellä kaatuneiden ja taistelun jälkeen teloitettujen punaisten ruumiit haudattiin Laukkalankankaalle, jota on myöhem-

min kutsuttu Hautapeloksi. Hautaaminen käynnistyi 23.4.1918. Paikalle pystytettiin vuonna 1949 muistomerkki, jonka mukaan alueelle on haudattu noin 300 vainajaa. Muistomerkin pystyttämisestä vastasivat Heinolan maaseurakunta ja Heinolan maalaiskunta.

Muistomerkki ja hauta-alue sijaitsevat Versowood Oy:n tehdasalueella. Heinolan kaupunki ja Versowood Oy tekivät vuonna 2017 Itä-Suomen aluehallintovirastoon yhteisen hakemuksen vainajien siirtämiseksi alueelta. Aluehallintovirasto myönsi siirtoluvan vuonna 2018 ja edellytti samalla vainajien tunnistamista. Käytännössä päätöksen toteuttaminen edellyttää arkeologisia kaivauksia ja olemassa olevien arkistotietojen tarkistamista. Tämä arkistotutkimus antaa siten myös tarvittavaa tausta- ja lisätietoa kaivausten toteuttamiseen.

Vierumäellä käydyt sisällissodan taistelut ovat haastava tutkimuskohde, koska kokonaiskuva pitää rakentaa hyvin monista lähteistä ja koota monia yksityiskohtia yh-

distelemällä. Punaisten vaiheista Vierumäen taisteluissa on käytettävissä vain yksittäisiä asiakirjoja. Henkilöiden kohtalot on tunnistettava vertaamalla useita asiakirjoja ja tietoja eri arkistoista ja seurakunnista. Muistitieto ja asiakirjojen perusteella tunnistettujen vainajien määrä eivät välttämättä kohtaa.

Kansallisarkisto käynnisti arkistoselvityksen maaliskuun alussa 2020. Filosofian mais-

terit Ilkka Jokipii ja Ville-Pekka Kääriäinen ovat tehneet erinomaista työtä selvittäessään Vierumäen taisteluissa kuolleiden ja teloitettujen tietoja. Kumpikin on työskennellyt vaativissa tutkimusprojekteissa Kansallisarkistossa myös aiemmin. Osa aineistosta on digitoituna ja käytettävissä Kansallisarkiston sähköisestä arkistopalvelusta arkistoselvityksen lähdeviitteiden mukaisesti.

Helsingissä 18.6.2020

Päivi Happonen
Tutkimusjohtaja, dosentti
Kansallisarkisto

Sisältö

Esipuhe 5

Johdanto 9

Arkistoselvityksen tutkimustehtävä 9
Aineisto ja tutkimusmenetelmät 10

Taisteluun osallistuneet joukkoyksiköt 13

Heinolan punakaarti 13
Heinolan 2. komppania (Lahti 1-2-2) 13
Vierumäellä ja Urajärvellä pakko-otetut punakaartilaiset 14
Lahden punakaarti 15
Lahden II. rykmentin I. pataljoonan 2. komppania (Lahti 2-1-2) 15
Lahden I. rykmentin III. pataljoonan 1. komppania (Lahti 1-3-1) 16
Helsingin punakaartin komppaniat 17
*”Kivimiesten komppania”, Helsingin I. rykmentin I. pataljoonan
4. komppania (Helsinki 1-1-4)* 17
*”Kirvesmiesten komppania”, Helsingin I. rykmentin II. pataljoonan
4. komppania (Helsinki 1-2-4)* 18
Haminan 2. komppania (Kotka 2-1-2) 19
Riihimäen punakaarti 20
Reijosen komppania (Lahti 1-3-2) 20
Riihimäen kuularuiskuosastot 20
Punaisten tykistöosasto 21
Muut punakaartin osastot 21
Väitetysti Vierumäellä olleet joukot 22

Punaisten joukkojen lukumäärä ja asemat Vierumäen taistelussa 23

Punaisten joukot Vierumäellä ja Urajärvellä 23
Punaisten pääjoukon vetäytyminen Heinolan kirkonkylästä Vierumäelle 24

Vierumäen taistelu 20.4.1918: taistelun yleinen kulku ja taistelupaikat **26**

Taistelun ensikosketukset Muttalan talolla ja Urajärven kylässä 26
Härkälän kylän ja Vierumäen tienristeyksen taistelu 30
Punaisten pääjoukon saapuminen Heinolasta, punaisten läpimurto
ja taistelun päättyminen 31

Aiemmat arviot kuolleiden määrästä **35**

Aiemmissa tutkimuksissa esitetyt arviot 35
Sodanaikaisissa lähteissä esiintyvät lukumäärät kuolleista 38
Sodanaikaisessa lehdistössä esitetyt arviot 39
Valkoisen puolen muistitiedossa esitetyt arviot 40
Punaisten ja siviilien muistelmia-aineistossa esitetyt arviot 43
Heinolalaisten perimätietoon ja paikallisten omiin selvityksiin perustuvat arviot 45

Tiedot punaisten haavoittuneista ja mukana kannetuista kuolleista **47**

Taistelun jälkeiset teloitukset ja vankimäärä **50**

Vierumäen joukkohaudan muistomerkki **52**

Tiedot hautauksista Vierumäellä **55**

Luettelo kuolleista ja kadonneista **60**

Kaatuneet ja ammutut 60
Epävarmat kuolintapaukset ja kadonneet 62
Muut tapaukset 62

Yhteenveto **63**

Lähteet ja kirjallisuus **68**

Viitteet **72**

Johdanto

ARKISTOSELVITYKSEN TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Tämä Kansallisarkiston tekemä arkistonselvitys täydentää tietoja Suomen sisällissodan Vierumäen taistelusta. Se tarjoaa tausta-aineistoa suunnitelmalta, jossa Heinolan Vierumäellä sijaitsevan punaisten joukkohaudan vainajat on tarkoitus siirtää uuteen hautapaikkaan. Arkistonselvitys on osa valtioneuvoston kanslian Kansallisarkistolle antamaa toimeksiantoa. Siihen kuuluvat selvitys Hennalan vankileirillä kuolleista punaisista sekä erillinen selvitys Vierumäen taistelun jälkeen joukkohaudatuista punakaartilaisista. Arkistonselvityksen tavoitteena on ollut kartoittaa mahdollisimman tarkasti ne henkilöt, jotka on haudattu Vierumäellä sijaitsevaan joukkohautaan. Tämän lisäksi on käyty järjestelmällisesti läpi arkistotiedot Vierumäen taistelusta, punaisten vainajien hautaamisesta ja muistomerkin pystyttämisestä vuonna 1949. Kokonaisuksen muodostaminen on tärkeää, jotta voimme arvioida tapahtumien todellista kulkua ja taistelussa ja sen jälkiselvityksissä kuolleiden punaisten määrää.

Tutkimuksen lähtökohtana ja pääongelmana on ollut muistitiedon, vanhemman historiankirjoituksen, muistomerkin olevan lukumäärän (”noin 300 Suomen kansalaista”) ja tunnistettujen kuolleiden määrien

välillä vallitseva epäsuhta. Kaatuneiksi ja Vierumäelle haudatuiksi mainitaan usein noin 200–300 punaista, mutta myös suurempia arvioita on esitetty. Kansallisarkiston Suomen Sotasurmat 1914–1922 -tietokannan mukaan taistelussa ja sen jälkiselvittelyissä kuoli kuitenkin vain noin 30 henkilöä.¹ Ero tunnettujen tapausten ja mainittujen uhrielukujen välillä ei kuitenkaan lähtökohtaisesti kerro ”puuttuvista” vainajista vaan todennäköisemmin liioittelevista raporteista ja muistitiedosta. Se ei olisi Suomen sisällissodan kontekstissa mitenkään epätavallista, sillä monet sisällissotatutkijat ovat pitäneet tietoja kuolleiden suurista määristä epäuskottavina. Raporttien lukujen sijaan kuolleiden määrän selvittämisessä pitää lähteä siitä, että vainajista löytyy tietoa virallisista lähteistä. Suomen hyvä väestökirjanpito mahdollistaa tällaisen tutkimuksen työläydestään huolimatta.

Kansallisarkisto on saanut tiedonantoja ja apua monilta tahoilta arkistonselvitystä tehdessään. Haluamme kiittää seuraavia tahoja yhteistyöstä:

Arja Kolli, Heinolan seurakunta
Ella Vuorela ja Hannele Karvonen,
Heinolan kaupunginarkisto
Jari Niemi, Heinola
Jukka Kulomaa, Maanpuolustus-
korkeakoulun sotahistorian dosentti

Kansan arkiston henkilökunta
Leena Kekkonen, Helsinki
Matti Halme, Urajärvi
Työväen arkiston henkilökunta
Tauno Tukkinen, Lohja
Tapani Ripatti, Lahti
Tuomas Hoppu, Tampereen yliopisto
Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran
arkiston henkilökunta

Kansallisarkistossa arkistoseelvitystä ovat ohjanneet tutkimusjohtaja Päivi Happonen ja pääjohtaja Jussi Nuorteva.

AINEISTO JA TUTKIMUSMENETELMÄT

Arkistoseelvitystä tehtäessä on kartoitettu Vierumäen taistelua koskevaa aineistoa ja pyritty hyödyntämään sitä mahdollisimman kattavasti. Kansallisarkiston omien aineistojen lisäksi selvitystyössä on hyödynnetty Työväen Arkiston, Kansan Arkiston, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanroutousarkiston, Heinolan kaupunginarkiston ja Heinolan seurakunnan arkiston materiaaleja. Näiden lisäksi on hyödynnetty Kansalliskirjaston digitaalisia aikakaus- ja sanomalehtiaineistoja. Tärkeässä roolissa on ollut myös kaikki aiempi tutkimus. Jukka Kulomaan ja Leena Kekkosen teos *Heinola 1918: Kapinan aika* on merkittävin aiheeseen liittyvä erillistutkimus.

Arkistoseelvityksessä on käyty läpi aineistoa hyvin monipuolisesti ja laaja-alaisesti. Ensisijaisesti on käyty läpi kaikki aihetta koskeva sodanaikainen materiaali, jota valkoisten ja punaisten armeijat ovat tuottaneet. Vierumäen taistelu on sisällissodan aikaisen

arkistoidun asiakirjamateriaalin näkökulmasta hankala tutkimuskohde sen vuoksi, että se ajoittui sisällissodan loppuvaiheeseen 20.–21.4.1918. Punaisten olivat tuolloin jo käytännössä hävinneet sodan, ja heidän ainoa tavoitteensa oli perääntyä Neuvosto-Venäjän puolelle. Punaisten katastrofaalisen tilanteen takia heidän vaiheistaan Heinolan rintamalla huhtikuun lopussa ei ole jäänyt punaisen puolen omiin aineistoihin kuin yksittäisiä lähteitä. Arkistoseelvityksen aikana on huomattu, että myös valkoisten aineistoissa tapahtumat kirjattiin huhtikuun lopussa ylimalkaisemmin helmi- ja maaliskuun taistelulukuvauksiin verrattuna.

Selvityksessä on perehdytty laajasti myös muistitietoaineistoihin. Muistitiedosta on saatu vihjeitä esimerkiksi taisteluihin osallistuneista joukko-osastoista ja kuvauksia taisteluiden kulusta. Muistitietoaineistot ovat olleet erityisen tärkeitä, sillä ne paikkaavat muussa arkistomateriaalissa olevaa hautausiin liittyvää aukkoa. Vierumäkeen liittyvää muistitietoa on löytynyt paljon useasta eri arkistosta ja useasta eri arkistoyksiköstä. Kenties tärkein aineistokokonaisuus näistä on selvityksen aikana löytynyt Martti Albin Eklundin yksityiskokoelma.² Lisäksi Vierumäkeen liittyvää aiemmin tutkimuksessa käyttämätöntä muistitietoa on löytynyt kirjoista, lehtiartikkeleista, haastatteluista ja yksittäisten henkilöiden tiedonannoista. Muistitieto on kuitenkin luonteeltaan hyvin kirjavaa ja lähdekriittisesti haastavaa.

Arkistoaineiston aukollisuuden ja siihen kohdistuvan kriittisen arvioinnin sekä muistitiedon tutkimuksellisen ongelmallisuuden takia todellisten taistelutappioiden selvittäminen toteutettiin siten, että taisteluun osal-

listuneet punakaartin joukot käytiin yksilötasolla mahdollisimman täsmällisesti läpi. Prosessi henkilöiden selvittämiseksi oli monivaiheinen alkaen taisteluun osallistuneiden punakaartin joukko-osastojen ja niiden jäsenten selvittämisestä ja päätyen yksittäisen punakaartilaisen kohtalon selvittämiseen.

Taisteluun osallistuneiden yksittäisten punakaartilaisien henkilöimiseksi täytyi ensin selvittää Heinolan alueella olleet eri puolilta Suomea tulleet punakaartin joukko-osastot. Näistä on jonkin verran tietoa saatavilla aikaisemmassa tutkimuksessa ja muistitiedossa, mutta usein maininnat joukko-osastoista ovat vähintään ylimalkaisia mainiten vain paikkakunnan, josta kaartilaiset olivat tulleet, tai joskus jopa täysin virheellisiä.³ Näitä mainintoja on varmennettu pääasiallisesti valtiorikosoikeuksien syyttäjistön arkistomateriaalin avulla.

Valtiorikosoikeusjärjestelmää varten vuonna 1918 koottu kortisto punakaartilaisista on mainio apuväline yksittäistä punakaartilaista koskevien asiakirjamerkintöjen löytämiseksi. Kortiston avulla suurimmalle osalle kaatuneista pystyttiin löytämään joukko-osasto, johon he olivat ainakin jossain vaiheessa kuuluneet. Joukko-osastoista löytyy tiedoiltaan erilaatuisia miehistöluetteloita. Toisissa niistä kaartilaisista on tarkat henkilötiedot, mutta huonoimmassa tilanteessa listoissa on vain sukunimi ja etunimen ensimmäinen kirjain. Valitettavasti aineisto ei myöskään kata koko sodan aikaa. Monen joukko-osaston kohdalla on siksi täytynyt tyytyä helmi-maaliskuun 1918 luetteloihin. Välillä listoja on pitänyt myös yhdistellä toisiinsa kattavamman kokonaiskuvan muodostamiseksi. Tunnistamisen helpottamiseksi miehistöluetteloiden tietoja

on täydennetty mahdollisuuksien mukaan muista lähteistä.⁴

Vaikka miehistöluetteloiden tiedot vaihtelevat suuresti, ovat ne paras keino päästä taisteluun osallistuneiden henkilöiden jäljille. Tämän lähestymistavan taustaoletuksena on ollut, että sotasurmatietokannan ja sisällissodan jälkeisen vankileiri- ja valtiorikosoikeusmateriaalin avulla on mahdollista selvittää listoista entuudestaan tunnetut kuolintapaukset ja ne henkilöt, jotka selvisivät sisällissodan taisteluista ja päätyivät vankileireille. Näin on voitu siis sulkea pois ne henkilöt, jotka eivät ainakaan kuolleet Vierumäen taistelussa.

Miehistöluetteloista löytyvät, mutta valtiorikosoikeuksien aineistoista puuttuvat henkilöt muodostavat sen joukon, josta Vierumäellä kuolleita on ensisijaisesti etsitty. Useimmiten selvitys aloitettiin etsimällä henkilön tiedot vuosien 1917–1919 digitoiduista henkikirjoista. Kaikkien etsittyjen henkilöiden pitäisi löytyä vuoden 1917 henkikirjoista, joten vasta henkikirjatiedot vuosilta 1918–1919 antavat viitteen mahdollisesta kuolemasta. Tutkimusta on jatkettu vuoteen 1919, sillä on havaittu, että välillä henkikirjoittajat ovat kirjanneet sodassa kaatuneita vielä vuoden 1918 jälkeisiin henkikirjoihin.

Puuttuminen henkikirjasta ei välttämättä kerro henkilön kuolemasta, sillä henkikirjat mainitsevat vain sen, ketkä henkilöt ovat tietynä hetkenä asuneet kyseisellä paikkakunnalla ja maksaneet henkirahaa. Puuttuminen henkikirjoista voi tarkoittaa myös muuttoa, mutta jos henkilö löytyy vuoden 1919 henkikirjoista, on se osoitus siitä, että hän on selvinnyt vuoden 1918 tapahtumista. Henkikirjojen avulla mahdollisten kuolleiden

joukkoa on ollut mahdollista rajata entistä pienemmäksi. Henkikirjoista puuttuvien henkilöiden kohtalon varmistamiseksi on täytynyt turvautua seurakuntien rippikirjoihin, mutta ne eivät ole olleet aineistona avoimesti käytettävissä. Joiltakin seurakunnilta ei selvityksen aikana valitettavasti saatu vastauksia esitettyihin tietopyyntöihin. Joka tapauksessa kuvatulla menetelmällä onnistuttiin löytämään joitakin Vierumäen taistelussa kaatuneita ja Vierumäen taisteluun osallistuneisiin joukko-osastoihin kuuluneita kadonneita henkilöitä. Kokonaiskuvaa selvittämättä jääneet muutamat henkilöt eivät olisi muuttaneet.

Miehistöluetteloiden puutteiden vuoksi kaikkien niissä olevien henkilöiden kohtaloita ei pystytty selvittämään. Tämä johtui yleensä liian tavallisesta nimestä ja muiden tunnistetietojen puuttumisesta. Vaikka yk-

silöimättömiä henkilöitä on kymmeniä, ei ole syytä olettaa, että tähän joukkoon osuisi enemmän kaatuneita kuin tunnistettuihin. Ei ole syytä olettaa, että sukunimeltään yleisiä Lahtisia olisi kuollut suhteellisesti enemmän kuin vaikkapa harvinaisemman nimen omanneita Kaartojokia tai Akiandereita.

Valtiorikosoikeuteen päätyneiden Vierumäellä olleiden punakaartilaiden tutkinta-asiakirjat on luettu läpi, ja vaikka punakaartilaisilla on ollut selkeästi syy valehdella omaksi edukseen tai ainakin vähätellä omaa taisteluihin osallistumistaan, on kuulustelupöytäkirjoista mahdollista varmentaa tiettyjen tunnistettujen komppanioiden osallistuminen Vierumäen taisteluun. Kuulustelupöytäkirjoissa mainitaan lisäksi kaartin johtohenkilöt ja valtiorikosoikeuden akteista on pystytty selvittämään Vierumäen taistelussa kaatuneita päälliköitä.

Taisteluun osallistuneet joukkoyksiköt

Aiemmissa Vierumäen taistelua koskevista tutkimuksissa ei ole kokonaisvaltaisesti kartoitettu sitä, mitkä punaiset joukkoyksiköt osallistuivat Vierumäen taisteluun. Usein tyydytään mainitsemaan taistelussa mukana olleet valkoiset joukkoyksiköt, jotka tunnetaan varmuudella. Arkistoaineiston hajanaisuuden takia tietoja punaisten joukkoyksiköistä on täytynyt etsiä useista eri lähteistä.

Heinola oli pitkään tärkeä punakaartin joukkojen keskus. Lahdesta Heinolaan lähetettiin helmi-maaliskuun aikana jopa noin 2 200 sotilasta, mutta suurin osa näistä joukoista palasi Lahteen puolustamaan kaupunkia saksalaisilta.⁵ Arkistomateriaalin, muistitiedon ja entuudestaan tunnettujen kaatuneiden tietojen avulla olemme onnistuneet selvittämään, että taisteluun osallistui ainakin Lahdesta kaksi komppaniaa, Helsingistä kaksi komppaniaa, Heinolasta yksi komppania (kuului virallisesti Lahden punakaartiin), Haminan 2. komppania (kuului Kotkan rykmenttiin), osia Riihimäen punakaartista (kuularuiskuosasto) sekä tykistöosasto Riihimäeltä. Näiden taisteluun osallistuneiden joukkojen kokonaisvahvuus oli miehistöluetteloiden pohjalta arvioituna noin 700 henkilöä. Riihimäen tykistöosaston miehistöluetteloa ei löydy arkistosta. Suurin osa Heinolaan lähetetyistä joukoista

poistui alueelta aikaisemmin tai siirtyi laivakuljetuksella Vuolenkoskelle. Täsmällisen kuvan rakentaminen on lähes mahdotonta, sillä arkistomateriaalista voidaan päätellä yksittäisten punakaartilaisten vaihtaneen toisinaan joukko-osastoja. Tällaisia Vierumäen taisteluun osallistuneita kaartilaisia on tutkimuksen aikana löytynyt useita, vaikka heidän tiedossa olleet komppaniensa olisivat siirtyneet pääosiltaan muualle.

HEINOLAN PUNAKAARTI

Heinolan 2. komppania (Lahti 1-2-2)

Lahden I. rykmentin II. pataljoonan 2. komppania oli osittain mukana Vierumäen taistelussa. Ne komppaniaan kuuluneista, jotka olivat vielä Vierumäen taistelun aikaan Heinolassa, jakaantuivat kahteen joukkoon. Osa komppaniaan kuuluneista vetäytyi Heinolasta vesiteitse Koskenniskalle, kun taas osa kulki maanteitse Vierumäen kautta. Monet komppanian miehet olivat omien sanojensa mukaan pääasiassa osallistuneet vahti-, muonitus-, työ- ja kuljetustehtäviin. Vaikuttaa myös siltä, ettei komppania ollut Vierumäellä taistelun etujoukoissa, sillä ei tiedetä yhtään komppaniaan kuulunutta, joka haavoittui tai kaatui Vierumäellä. Esimerkiksi Vihtori Nygrén kertoi, että hän oli

kuormaston mukana Vierumäellä ja ”punaisia kuoli aikalailla”.⁶ Arvi Suojoki taas sanoi, että hän oli Vierumäen taistelussa, mutta ei ampunut laukaustakaan, koska ei nähnyt valkoisia.⁷ On mahdollista, että miehet halusivat vähätellä osuuttaan punaisten sotatoumiin. Komppaniaan kuulunut Anton Nyman ammuttiin Heinolassa Vierumäen taistelun jälkeisenä päivänä.⁸ Ei ole varmaa, jäikö hän vangiksi Vierumäellä vai oliko hän piilotellut kaupungilla.

Heinolan 2. komppania koostui pääasiassa heinolalaisista miehistä ja lisäksi siihen kuului miehiä myös Heinolan lähikunnista kuten Sysmästä, Hartolasta, Asikkalasta ja Iitistä. Komppaniaan kuuluneet miehet nimittivät komppaniaa Heinolan 2. komppaniaksi, Heinolan vahtikomppaniaksi ja monet muistivat sen vain päällikköjen mukaan Laineen tai Jokisen komppaniaana. Komppaniasta löytyy 81 miehen kattava nimilista, joka on otsikoitu ”Willehard Laineen komppaniaksi”.⁹ Lisäksi Lahti 1-2-2 -komppaniasta löytyy 1. plutoonan miehistöluettelo, jossa on 23 nimeä.¹⁰ Listoista selviää viisi uutta nimeä, joten yhteensä komppaniasta tiedetään siis 109 nimeä, mikä vastaa punakaartin komppanian kokoa.

Vierumäellä ja Urajärvellä pakko-otetut punakaartilaiset

Vierumäen taisteluun osallistui jonkin verran pakko-otettuja paikallisia Heinolan Vierumäeltä ja Asikkalan Urajärveltä. Muistitiedon kautta löytyy paljon tietoa Vierumäen alueen paikalliskaartien muodostamisesta ja toiminnasta. Pääosa pakko-otoista suoritettiin huhtikuun puolivälissä vähän ennen Vierumäen taistelua.¹¹ Suurin osa pakko-ote-

tuista sijoitettiin Härkälän kylän (Härkälän kylä ja Vierumäen kylät sijaitsevat vierekkäin ja ovat usein toistensa synonyymejä) paikalliskaartiin, jonka johtajina toimivat Kusti Taavila ja Kalle Heikkilä.¹²

Pakko-otettujen panos Vierumäen taisteluun oli olematon. Heinolan nimismies Nestori Kokkonen raportoi Vapaussodan historian komitealle joulukuussa 1918 laatimassaan nimismieskertomuksessa ilkkurisesti, kuinka: ”Härkälän urhea paikalliskaarti oli nähtävästi yöllä tai aamulla saanut ikäviä tietoja, koska launtai-aamuna [20.4.] joukko katosi majapaikastaan ainoankaan jäämättä enää taisteluun.”¹³ Samoin muisti Mauno Huvinen, jonka mukaan paikallisten punaisten joukko oli hajonnut taistelun aikana ja pelkästään kuusi miestä, jotka olivat päälliköitä ja muutamia muita, olivat pitäneet yhtä punakaartin kanssa ja perääntyneet muiden mukana Koskenniskalle.¹⁴ Myös Anton Heikkilän mukaan Härkälän kylän vartiosta vastannut paikalliskomppania oli hajonnut metsiin taistelun alussa.¹⁵ Samoin oli käynyt Urajärvellä, ja tapahtumia seurannut Vilho Muttala muisti, että pakko-otetut paikalliset joukot karkasivat taistelussa.¹⁶ Johan Maunu Ahonen Vierumäen kylältä antautui valkoisille jo Muttallassa. Kuulusteluissa hän kertoi, että oli päättänyt jo aiemmin yhdessä muiden pakko-otettujen, muun muassa Sulo Rantasen ja Urho Huvisen, kanssa pae- ta valkoisten puolelle. Ahonen kertoi, että oli taistelun alkaessa piiloutunut metsään ja taistelun loputtua pannut aseensa metsään ja mennyt maantielle ilmoittautumaan vah- timiehille. Hän kertoi kiväärin sijainnin, ja vahdit kävivät hakemassa sen. Kuulustelussa tehtyihin muistiinpanoihin kirjoitettiin huo-

mautus siitä, että Ahosen kivääri oli rasvattu, eikä sillä ollut ammuttu.¹⁷

Pakko-otettu Lauri Heikkilä kuvaili, että hänen taistelunsa oli lähinnä perääntymistä, ja lopulta hän karkasi joukosta kotiinsa piileskellen siellä taistelun loppuun asti. Sen jälkeen hän antautui valkoisille.¹⁸ Myös Aleksi Lehtisen kertomus taistelun kulusta kuvaa lähinnä sitä, kuinka hän ja muut pakko-otetut urajärveläiset välttelivät taisteluun joutumista. Lehtinen ei ilmeisesti ehtinyt saada edes asetta, ja taistelun päätyttyä hän vain käveli kotiin ilman mitään seuraamuksia.¹⁹ Myös Teemu Tenholan Vierumäen taistelu oli lähinnä pakoa kolmen toverin kanssa. Tenhola ja hänen toverinsa saivat myös mennä suoraan kotiin taistelun jälkeen.²⁰ Arkistolähteistä ei ilmene yhtään pakko-otettua, Vierumäen taistelussa kaatunutta paikallista miestä. Ilmeisesti pakko-otetut selvisivät myös ilman suurempia seuraamuksia, ja suurin osa heistä päästettiin joko suoraan tai lyhyen kuulustelun jälkeen kotiinsa.

LAHDEN PUNAKAARTI

Lahtelaisia joukkoyksiköitä näyttää olleen paljon Heinolan rintamalla. Myös Vierumäen taisteluun osallistui lahtelaisia joukkoyksiköitä ja lahtelaiset mainitaan myös muistitiedossa.²¹ Lahden punakaarti on osoittautunut hankalaksi tutkimuskohteeksi, koska Lahti merkittävänä keskuksena houkutteli paljon punaisia koko Päijät-Hämeen alueelta. Sisällissodan rintamalinjojen vuoksi Lahden punakaartiin tultiin myös Uudelta maalta sekä valkoisen Suomen hallitsemilta alueilta Keski-Suomesta ja Etelä-Savosta.

Lahden II. rykmentin I. pataljoonan 2. komppania (Lahti 2-1-2)

Lahden toisen rykmentin ensimmäisen pataljoonan toinen komppania kärsi tiettävästi eniten tappioita Vierumäen taistelussa. Ainakin kuusitoista niistä Vierumäellä kaatuneista tai teloitetuista, joiden henkilötiedot tunnetaan, kuuluivat Lahden toisen rykmentin ensimmäisen pataljoonan toiseen komppaniaan. Ainakin seitsemän komppaniaan kuulunutta myös vangittiin Vierumäellä. Heistä Kalle Lustman, Lauri Laitinen, Emil Laitinen ja Erkki Lehmusto teloitettiin ilman oikeudenkäyntiä.²² Antti Kettunen, Einar Viitanen ja Verner Tammi puolestaan säilyivät hengissä.²³

Lahden toisen rykmentin ensimmäisen pataljoonan toisen komppanian miehet olivat kotoisin Päijät-Hämeen alueen pitäjistä ja myös muualta. Komppaniassa oli miehiä ainakin Lahdesta, Hollolasta, Nastolasta, Hartolasta, Sysmästä ja Artjärveltä sekä kauempaa, kuten Helsingistä ja erityisesti Myrskylästä. Kolme tunnistetuista kaatuneista oli kirjoilla Myrskylässä. Lisäksi *Suomen Sosiaalidemokraatissa* julkaistiin 4.12.1919, yli puolitoma vuotta Vierumäen taistelun jälkeen, Myrskylän työväenyhdistyksen laatima kuolinilmoitus, jossa ilmoitettiin Myrskylän punakaartiin kuuluneen Kalle Normanin kaatuneen Vierumäen taistelussa 20.4.1918.²⁴

Kyseisestä komppaniasta ei ole löytynyt palkkalistaa, jossa olisi suurella todennäköisyydellä mainittu kaikki komppanian miehet. Tutkimuksellisesti antoisin on tässä tapauksessa sekalainen varusteiden kuittauslista 26.2.–23.3.1918. Siinä mainitaan sadan komppaniaan kuuluneen miehen nimet.²⁵ Tämän kuittauslistan avulla on saatu sel-

vitettyä lisäksi kuusi listaan sisältymätöntä nimeä. Näin ollen yksilöityjen miesten kokonaismäärä nousee 106:een. Vaikka varusteiden kuittauslistoja ei voida pitää täydellisenä miehistöluettelona, niin tässä tapauksessa lista osoittautui tutkimuksellisesti arvokkaaksi lähteeksi. Sen kertoma miehistön lukumäärä on oikeansuuntainen, sillä punakaartin komppania oli ainakin ohjesääntöjen mukaan 110 miehen vahvuinen.²⁶

Valtiorikosoikeuden aineistojen avulla on päästy kyseisten miesten kuulustelupöytäkirjoihin, joissa on kysytty, mihin taisteluihin kuulusteltava oli osallistunut eli kuulusteltavan sotapolku. Pöytäkirjojen perusteella näyttää siltä, että kyseinen komppania osallistui Vierumäen taisteluun. Kaikki kuulustellut eivät silti mainitse osallistumisestaan siihen. Moni pyrki varmasti vähättelemään osuuttaan sotatoimissa ja jätti siksi kertomatta taistelusta. Lisäksi on todennäköistä, että osa komppanian miehistä oli haavoittunut tai sairastunut jo ennen taistelua tai oli mahdollisesti lomalla tai jostain syystä käskettynä muualle.

Joka tapauksessa komppanian miesten sotapolku vaikuttaa suhteellisen yhtenäiseltä ja selkeältä. Komppania muodostettiin maaliskuun alkupuolella Lahdessa, jossa se oli vahdissa noin 2–3 viikkoa. Sitten se siirrettiin maaliskuussa (ilmeisesti 20.3.) Heinolan rintamalle, jossa se neljän viikon aikana osallistui eri taisteluihin, kunnes 20.4.1918 punaiset perääntyivät Heinolasta kohti Vierumäkeä. Sieltä peräännyttiin Koskenniskalle ja Vuolenkoskelle, jossa oleskeltiin pari päivää. Vetäytyminen jatkui Kouvolan kautta Inkerosiin, jossa suurin osa jäljellä olevista punaisista vangittiin.²⁷

Pääasiassa kuulustelupöytäkirjojen kuvaukset Vierumäestä ovat pelkkiä mainintoja, koska tarkemmilla yksityiskohdilla ei nähty olleen merkitystä. Viljo Helander mainitsi ”Vierumäellä ampuneensa piilossa rattaiden alla”.²⁸ Mikko Lindqvist totesi, että ampui Vierumäellä 30 kutia.²⁹ Viktor Kyyhkysen mukaan taistelu Vierumäellä oli kestänyt vain noin tunnin, kun taas Juho Strömbergin mukaan siinä meni ”toista tuntia”.³⁰ Komppaniaan kuulunut sortavalalainen Aleksander Sidoroff haavoittui Vierumäellä vasempaan käteensä ja Vilho Nurminen jalkaan.³¹ Myös Hugo Nieminen haavoittui Vierumäellä ja kertoi, että hänen kiväärinsä jäi Vierumäellä valkoisille.³²

Lahden I. rykmentin III. pataljoonan 1. komppania (Lahti 1-3-1)

Ainakin kolme niistä Vierumäellä kaatuneista, joiden henkilötiedot tunnetaan, kuuluivat Lahden ensimmäisen rykmentin kolmannen pataljoonan ensimmäiseen komppaniaan. Komppaniaan kuulunut Johan Liehunen on myös kirjoittanut muistelmat, joissa hän kertoo Vierumäen taistelusta.³³ Arkistoselvityksen aikana on löytynyt kyseisen komppanian kaksi eri palkkalistaa.³⁴ Kumpikaan lista ei ole täydellinen, mutta yhdistämällä ne saadaan 109 nimeä. Niiden avulla on myös saatu selville neljä nimeä listojen ulkopuolelta, jolloin komppaniasta tunnetaan yhteensä 113 miestä. Toinen lista on päivämätön ja toinen helmikuulta 1918. Joka tapauksessa arkistoselvityksen aikana on käyty nimi nimeltä läpi kyseiset listat, ja on selvää, että komppania osallistui Vierumäen taisteluun.

Myöskään Lahden 1. rykmentin III. pataljoonan 1. komppanian miehet eivät olleet

pääsääntöisesti yhdeltä vaan usealta paikkakunnalta. Merkittävin osa komppaniassa oli Päijät-Hämeen alueelta: Asikkalasta, Heinolasta, Hollolasta, Iitistä, Lahdesta, Orimattilasta, Padasjoelta ja Sysmästä. Kauempaa tulleita oli erityisesti Lapinjärveltä, mutta näyttää myös siltä, että komppaniaan oli tullut yhtenäinen porukka myös Keski-Suomesta Laukaasta, Jyväskylältä ja Korpilahdelta.

Kyseisen komppanian sotapolku vaikuttaa suurimmaksi osaksi melko yhtenäiseltä. Komppania koulutettiin Lahdessa, jossa se oli jonkin aikaa vahdissa. Sitten se siirrettiin Heinolan rintamalle, jossa se osallistui välillä taisteluihin, kunnes punaiset vetäytyivät Heinolasta 20.4.1918. Komppania osallistui Vierumäen taisteluun, jonka jälkeen se siirtyi Koskenniskan ja Vuolenkosken alueelle. Siellä oltiin muutamia päiviä, kunnes vetäytymistä jatkettiin Kouvolaan ja Kotkaan, jossa suurin osa jäljellä olleista komppaniaan kuuluneista vangittiin 4.5.1918.³⁵

Komppanian miesten kuulustelupöytäkirjoissa kuvaukset Vierumäen taistelun vaiheista ovat lähinnä mainintoja.³⁶ Taistelu saatetaan jättää mainitsematta kokonaan, mutta taisteluun osallistuminen on pääteltävissä muista lähteistä.³⁷

HELSINGIN PUNAKAARTIN KOMPPANIAT

Käytettävissä olevasta muistitiedosta löytyy joitakin yleisiä mainintoja siitä, että Vierumäen taistelussa oli mukana helsinkiläisiä joukko-osastoja. Esimerkiksi valkoisten puolella olleet Antti Järvinen, Toivo Karhu, Edvard Mattila ja Juho Kousa muistivat

kuulleensa taistelun aikana, että vastapuoli oli Helsingistä.³⁸ Helsingin punakaartissa oli yhteensä viisi rykmenttiä, 18 pataljoonaa ja 72 komppaniaa, joten haasteena on löytää ja erottaa oikeat joukkoyksiköt.³⁹ Vierumäen taisteluun osallistui todennäköisesti kaksi komppaniaa Helsingistä.

”Kivimiesten komppania”, Helsingin I. rykmentin I. pataljoonan 4. komppania (Helsinki 1-1-4)

Helsingin I. rykmentin I. pataljoonan 4. komppania otti aktiivisesti osaa Vierumäen taisteluun.⁴⁰ Se oli asetettu Urajärvelle vahdintaan Vesivehmaan suunnasta saapuvia vihollisia ja osallistui siten Vierumäen taisteluun alusta asti. Komppaniaan oli Vierumäen taistelun aikaan myös liitetty paikallisia pakko-otettuja, jotka kuitenkin pääasiassa karkasivat taistelun aikana. Yhden antautuneen pakko-otetun mukaan komppanian vahvuus (ilmeisesti pakko-otetut mukaan lukien) oli taistelupäivänä 20.4.1918 ollut 110 miestä ja 2 konekivääriä.⁴¹ Lahdesta Heinolan rintamalle siirrettyjen joukkoyksiköiden listan mukaan Helsinki 1-1-4:n miesvahvuus oli siirtopäivänä 28.3.1918 noin 90 miestä.⁴² Heinolaan saapumisesta oli kuitenkin vielä lähes kuukausi Vierumäen taisteluun, joten monet ehtivät mahdollisesti sairastua tai lähteä jostain muusta syystä pois komppanian vahvuudesta. Helsinkiläisten osuus Vierumäen taistelun aikaan oli siis luultavasti pienempi kuin 90 miestä.

Valtiorikosoikeuden kuulusteluissa komppaniaan kuuluneet miehet eivät rehennelleet osallistumisellaan Vierumäen taisteluun. Monet selittivät olleensa lähinnä perään-tymässä Asikkalan Urajärveltä Iitin puolelle

Koskenniskaan ja Vuolenkoskelle, eivätkä edes maininneet Vierumäkeä.⁴³ Myös osan niistä, jotka mainitsivat Vierumäen, vähätelivät taistelun merkitystä. Esimerkiksi Johan Haanpää kertoi ”ottaneensa osaa laukaustenvaihtoon” Vierumäellä.⁴⁴ Matti Auvinen mainitsee, että perääntymismatkalla Urajärveltä liittiin oli matkalla ”pieni taistelu” Vierumäellä.⁴⁵

Helsinki 1-1-4 -komppaniasta on saatu tietoja kahden eri nimilistan avulla. Toinen listoista on punakaartin luetteloksi harvinaisen tarkka. Siinä on tiedot komppaniaan kuuluneiden miesten osoitteesta, syntymäpaikasta, kirjoillaolokunnasta ja syntymäajasta, mikä helpottaa paljon miesten tunnistamista.⁴⁶ Listoissa on yhteensä 133 komppaniaan kuuluneen miehen nimitiedot. Tiedetään, että noin 90 heistä päätyi Heinolan rintamalle, kun taas loput jäivät Helsinkiin tai vaihtoivat joukkoyksikköä ja päätyivät toiselle rintamalle.

Vaikka komppania osallistui taisteluun jo Urajärvellä, tietävästi sen riveistä kaatui taistelun aikana ainoastaan komppanianpäällikkö Kaarle Emil Vesanto. Yksi komppanian miehistä näyttää kadonneen sodan aikana.

”Kirvesmiesten komppania”, Helsingin I. rykmentin II. pataljoonan 4. komppania (Helsinki 1-2-4)

Helsingin I. rykmentin II. pataljoonan 4. komppania tunnettiin kirvesmiesten komppaniaana, koska moni siihen kuulunut harjoitti kyseistä ammattia. Komppania tunnettiin myös päällikkönsä Juho Kovanen mukaan ”Kovanen komppaniaana”.⁴⁷ Komppanian miehet näyttävät olleen pääosin kirjoilla ja asuneen Helsingissä.

Komppaniasta ei ole käytettävissä yksiselitteistä nimilistaa, mutta eri listoja yhdistelemällä on saatu selville 200 komppaniaan kuuluneen nimitiedot ja monien kohdalla myös tunnistamista helpottava osoitetieto.⁴⁸ Läheskään kaikki nimilistoissa mainitut henkilöt eivät päätyneet Heinolan rintamalle, vaan moni jäi Helsinkiin vahti-, työ- ja muonitustehtäviin. Tiedot komppanian kokoonpanosta ovat myös ajallisesti vanhoja. Sen vuoksi on luultavaa, että osa listoissa mainituista on siirtynyt toiseen komppaniaan ja ollut muualla kuin Vierumäellä taistelun aikaan.

Komppanian miehistön kuulusteluissa antamista tiedoista välittyy kuva, että komppania kulki taistelun aikana Vierumäen ohi, mutta ei osallistunut aktiivisesti itse taisteluun. Monet eivät maininneet Vierumäkeä ollenkaan vaan tyytyivät sanomaan, että Heinolasta vetäydyttiin Koskenniskaan ja Vuolenkoskelle.⁴⁹ Ne jotka mainitsivat Vierumäen, vähätelivät osallistumistaan taisteluun. Esimerkiksi Johannes Vankan kuulustelupöytäkirjassa sanotaan, että ”jouduttiin sitten Vierumäellä taisteluun, johon Wankka ei myöskään ottanut osaa”.⁵⁰ Kalle Parkkinen taas kertoo olleensa Vierumäen taistelussa ”kuormaston mukana, mutta ampui kylläkin joitakuita laukauksia metsään päin, mistä kuului paukkinaa”.⁵¹

Luultavasti komppanian jäsenistä vain yksi kaatui Vierumäen taistelussa. Lisäksi komppaniaan kuulunut Anselm Salonen teloitettiin Urajärvellä 26.4.1918. Salonen oli piileskellyt valkoisia Suonsaaren torpassa Urajärvellä yhdessä Alarik Viljasalon, Toimi Vuorion ja Jalmari Jokelan kanssa. Jokela oli jatkanut pakomatkaa, kun taas muut oli löy-

detty ja ammuttu torpan läheisyyteen. Heidän hautapaikallaan Urajärvellä on muistomerkki, jossa todetaan: ”Tähän on haudattu Alarik Viljasalo, Toimi Vuorio ja Anselmi Salonen, mutta siirrettiin myöhemmin toisen maailmansodan jälkeen Asikkalan kirkonmaalle”.⁵²

HAMINAN 2. KOMPPANIA (KOTKA 2-1-2)

Historioitsija Jussi T. Lappalainen esittää teoksessaan *Punakaartin sota 2*, että Vierumäen taisteluun osallistui Haminan 2. komppania, joka oli kunnostautunut myös muiden punakaartien ollessa sekasortoisessa tilassa.⁵³ Lappalainen on käyttänyt lähteenä haminalaisen Urho Raasun muistelmia. Raasun onnistui karata Neuvosto-Venäjäälle, jonne hän ilmeisesti myös jäi, koska hänen muistelmansa ovat päätyneet Venäjän arkistoihin. Arkistoselvitystä tehtäessä kyseisiä muistelmia ei saatu käyttöön. Lappalaisen tietoja tukee kuitenkin muistitiedon maininta, että mukaan Haminan punakaarti oli Vierumäellä. Valkoisten puolella ollut pertunmaalainen Juho Kousa muisti kuulleensa taistelun aikana, että vastassa oli punakaartilaisia Haminasta.⁵⁴

Haminan 2. komppaniasta on löydetty kolme eri luetteloa, joissa mainitaan komppaniaan kuuluneita miehiä.⁵⁵ Niistä on saatu 53 komppaniaan kuuluneen nimitiedot ja onnistuttu lisäksi löytämään seitsemän komppaniaan kuulunutta. Yhteensä tiedetään näin 60 komppaniaan kuuluneen miehen nimet. Todennäköisesti komppaniaan vahvuus on kuitenkin ollut tätä suurempi.

Haminan toinen komppania ei nimestään huolimatta koostunut pääasiassa haminalaisista, vaan selkeä enemmistö komppanian miehistä oli kotoisin Vehkalahdelta. Komppania muodostettiin Haminassa, jossa se oli vahdissa noin kolme viikkoa, minkä jälkeen se siirrettiin Heinolan rintamalle. Siellä joukkoyksikkö ehti olla noin kuusi viikkoa, joten sinne saavuttiin mitä ilmeisemmin maaliskuun alkupuolella. Komppania perääntyi pääjoukon mukana Heinolasta 20.4. ja osallistui Vierumäen taisteluun. Taistelun jälkeen se vetäytyi edelleen Vuolenkosken kautta Kouvolaan ja Haminaan.⁵⁶ Siellä jäljelle jääneet vangittiin.⁵⁷

Useita Haminan 2. komppanian miehiä teloitettiin toukokuussa 1918 tai he kuolivat pian vankileireillä, joten kuulustelupöytäkirjoja, joissa olisi kerrottu Vierumäen taistelusta, ei juuri ole. Toivo Heikkilä ilmeisesti haavoittui Vierumäen taistelussa, sillä hän oli valtiorikosoikeuden asiakirjojen mukaan haavoittunut 20.4. ”Heinolasta paetessa”.⁵⁸ Myös Väinö Martin mainitsee haavoittuneensa matkalla Heinolasta Kouvolaan eli mahdollisesti Vierumäellä.⁵⁹ Iittiläinen Allan Taavila oli pakko-otettu 14.4. punakaartiin ja liitetty ilmeisesti Haminan komppaniaan. Vierumäen taistelun aikaan hän oli ennen ketjuun menoa karannut yhdessä samaan komppaniaan kuuluneiden Vilho ja Antti Tulokkaan kanssa. Taavilan pakoreissu päättyi hänen kotiinsa, josta hänet vangittiin 30.4.⁶⁰ Vilho ja Antti Tulokas löytyvät Haminan 2. komppanian nimiluettelosta, mutta heidän kohtalostaan ei ole tarkempaa tietoa. Ilmeisesti he onnistuivat pakenemaan Vierumäeltä ja välttämään vangitsemisen, sillä heistä ei ole olemassa tietoja valtiorikosoikeuden aineistoissa.

Pertunmaalainen Juho Kousa ja asikkalalainen Onni Vahto muistivat kuulleen taistelun aikana, että vastassa oli kotkalaisia joukkoja.⁶¹ On mahdollista, että Kotkan rykmenttiin kuulunut Haminan 2. komppania on kutsunut itseään kotkalaiseksi joukkoyksiköksi. Komppaniassa oli miehiä myös Kotkasta. Valkoisten puolella taistellut juvalainen Eero Pärnänen muisti puolestaan kuulleen taistelun aikana huudettavan ”Kymenlaakson komppania”.⁶² Haminan komppania on voinut käyttää myös tätä nimitystä, sillä suurin osa joukosta oli Vehkalahdelta, eikä siten edustanut suoranaisesti Haminaa.

RIIHIMÄEN PUNAKAARTI

Reijosen komppania (Lahti 1-3-2)

Riihimäkeläisten joukkoyksiköiden osallistumisesta Vierumäen taisteluun löytyy paljon mainintoja muistiedosta. Valkoisten puolella taistelleista ainakin Toivo Karhu, Fabian Haapamäki, Lauri Lappalainen, Eero Pärnänen ja Alfred Palvaila muistivat, että Vierumäellä oli vastassa punaisia Riihimäeltä.⁶³ Kouvolalainen Sulo Priha taas muisti, kuinka hän vangitsi taistelun aikana yhden punaisen Riihimäen komppaniasta.⁶⁴ Hemmo Salmi kertoi ampuneensa taistelussa yhden punakaartilaisen ja löytäneensä ampumansa punakaartilaisen taskusta Riihimäen punakaartin jäsenkortin.⁶⁵ Myös Länsi-Savossa esitetystä taistelukuvauksessa kerrotaan, että taistelun aikana oli kuulunut komentosanoja riihimäkeläisistä joukkoyksiköistä.⁶⁶ Oikean joukkoyksikön tunnistamista on hankaloittanut Riihimäen punakaartin puutteelliset nimilistat ja se, että Heinolan rintamalla oli useampi joukkoyk-

sikkö, joka oli muodostettu Riihimäen punakaartin pohjalle. Ne kaikki eivät osallistuneet Vierumäen taisteluun. Esimerkiksi Juho Pitkäsen komentama Riihimäen 2. komppania oli taistelun aikaan lähellä Vierumäkeä, muttei osallistunut itse taisteluun.⁶⁷

Riihimäkeläisistä joukkoyksiköistä Vierumäellä oli paikalla (Johan) Oskar Reijosen johtama komppania, joka kuului Lahden rykmenttiin (Lahti 1-3-2) sekä riihimäkeläisiä kuularuiskuosastoja (konekivääriosastoja). Reijosen johtamasta komppaniasta ei ole löytynyt ollenkaan nimiluetteloja, vaan miesten nimet on selvitetty Heinolan vaatevaraston varusteiden kuitauslistasta. Tällä tavalla on löydetty 78 punakaartilaisen nimet, jotka ovat kuitanneet vaatteita Heinolassa 18.3–2.4.1918.⁶⁸ Komppaniiaan kuului paljon miehiä Hausjärven kunnan Oitin kylän punakaartista. Hausjärveläisten ja riihimäkeläisten lisäksi komppaniassa oli miehiä ainakin Tuusulasta ja Mäntsälästä. Jokaisen miehen kohtaloa ei ole pystytty jäljittämään arkistoselvitykseen käytettävissä olleen ajan puitteissa. Joka tapauksessa näyttää siltä, että moni oli mukana Vierumäellä.⁶⁹ Komppaniasta kaatui taistelussa ainakin Toivo Eelis Aalto.⁷⁰

Riihimäen kuularuiskuosastot

Vierumäen taisteluun osallistuneet konekivääriosastot (”kuularuiskuosastot”) olivat lähtöisin Riihimäeltä. Konekiväärien käsittely vaatii erityiskoulutuksen, ja niistä muodostettiin punaisten puolella erillisiä osastoja. Vierumäen taistelussa punaisilla oli käytettävissään noin 5–10 konekivääriä. Lauri Heiniön mukaan ”kuularuiskuosastolla oli päällikkönä eräs virolainen Kersna”, ja hänen mukaansa punaisilla oli ainakin viisi koneki-

vääriä Vierumäellä.⁷¹ Myös Jalmar Paasonen muisti, että konekivääriosasto johti virolainen Kersna ja että konekiväärien lukumäärä oli Lusin taistelun aikaan maaliskuussa kahdeksan.⁷² Viljam Lindroos taas muisteli, että konekivääreitä olisi ollut yksitoista, mutta ”konekiväärimiehiä ei kuitenkaan ollut, ainoastaan kaksi venäläistä nuorta miestä löytyi konekivääreitä käyttämään”.⁷³

Heinolassa olleista konekivääriosastoista ei ole löytynyt nimiluetteloa, mutta 17 miehen nimet, jotka kuuluivat Riihimäen kuulariuksuosaston, löytyvät Heinolan vaatevaraston varustekuitauslistasta.⁷⁴ Näyttää siltä, että ainakin osa Heinolassa olleista konekiväärikoulutuksen saaneista kuului Hausjärven kunnan Hikiän punakaartiin.⁷⁵ Aiemmin mainitun Kersnan lisäksi päälliköksi mainitaan usein Kalle Elo.⁷⁶ Lähteistä ei ole löydetty yhtään kaatunutta konekivääriosastoon kuulunutta miestä. Valkoisten muistitiedossa mainitaan kuitenkin useaan kertaan tapaus, jossa punaisten konekiväärin miehistö ammuttiin ja konekivääri vallattiin valkoisten käyttöön.⁷⁷

PUNAISTEN TYKISTÖOSASTO

Punaisten tykistön osuus Vierumäen taistelussa tiedetään melko tarkkaan. Alfhild Salosen mukaan punaisilla oli Heinolan rintamalla viisi tykkiä: kolme pitkäpiippuista neljän tuuman tykkiä, yksi lyhytpiippuinen kolmen tuuman tykki ja yksi pienikaliiperinen ”vuoristotykki”.⁷⁸ Jalmar Paasonen mukaan tykkejä oli Lusin taistelun aikaan maaliskuun alkupuolella kuusi: kolme tavallista kenttätykkiä, kaksi japanilaista vuoristotykkiä ja yksi n. 1½ tuuman pikkutykki. Osa tykeistä saatettiin

viedä Heinolasta ennen Vierumäkeä, ja osa saatettiin lastata proomuihin. Päivänä, jona Vierumäen taistelu käytiin, tykistö oli lähtenyt perääntymään Heinolasta jo ennen pääjoukkoja. Tykkimiehet joutuivat Vierumäellä valkoisten hyökkäyksen kohteeksi, ja he joutuivat jättämään kaikki tykit paikoilleen. Punaisten olivat kuitenkin poistaneet lukot tykeistä, jotta valkoiset eivät voisi hyödyntää niitä. Punaisten pääjoukkojen saavuttua he saivat vallattua tykit takaisin. Pieni ”vuoristotykki” oli onnistuttu evakuoimaan jo aiemmin ja se asetettiin käyttökuntoon. Joka tapauksessa tiedetään, että ainoa tykki, jolla ammuttiin taistelun aikana, oli pienikaliiperinen ”vuoristotykki”, jonka vaikutus taistelun kulkuun oli kuitenkin lähes merkityksetön. Tiettävästi se ei aiheuttanut mitään vahinkoja valkoisille, mutta nostatti ilmeisesti kuitenkin taisteluhenkeä punaisten puolella.⁷⁹ Todennäköisesti tämän ”vuoristotykin” komentaja oli taistelussa kaatuneen punaisten komentaja Evert Sammon poika Toivo Sampo. Tykki onnistuttiin evakuoimaan, sillä sitä tiedetään käytettyä taisteluissa vielä Vierumäen jälkeen.⁸⁰

Lauri Heiniön (ent. Helin) mukaan Heinolassa olleen tykkiosaston päällikkö oli venäläinen upseeri Makejeff mutta tykkimiehistö oli suomalaisia.⁸¹ Myös heinolalainen Nestori Salminen muisteli, että punaisten tykistössä päälliköt olivat ”venäläisiä tai virolaisia, osa niistä puhui suomea”.⁸²

MUUT PUNAKAARTIN OSASTOT

Punaisessa Heinolassa oli taistelevien kompanioiden lisäksi myös muita punakaartiin kuuluvia osastoja. Punaisilla oli Heinolassa

ainakin ensiapuosasto, muonitusosasto, työkomppania, vahtikomppania, vakoiluosasto, vaatetustoimikunta ja esikunta. Niiden lisäksi oli myös esimerkiksi suuri joukko hevosmiehiä.⁸³ Kun Heinola tyhjentyi punaisista Vierumäen taistelupäivänä 20.4.1918, myös suurin osa edellä mainittuihin osastoihin kuuluneista lähti liikkeelle. Osa meni koteihinsa odottamaan valkoisia, osa pääsi lautalla Vuolenkoskelle, kun taas osa joutui ohittamaan kävellen Vierumäen taistelulentän.⁸⁴ Ilmeisesti juuri kukaan näihin osastoihin kuuluneista henkilöistä ei osallistunut itse taisteluun. Tämä näkyy myös siinä, että he mainitsivat valtiorikosoikeuden kuulustelupöytäkirjoissa lähinnä kulkeneensa Heinalasta Vierumäen kautta Vuolenkoskelle tai Koskenniskaan.⁸⁵

VÄITETYSTI VIERUMÄELLÄ OLLEET JOUKOT

Valkoisen puolen muistelmissa mainitaan myös sellaisia eri alueiden punakaarteja, jotka eivät todennäköisesti osallistuneet Vierumäen taisteluun. Joskus väitteet ovat selkeästi virheellisiä, ja joskus ne liittyvät mitä ilmeisemmin siihen, että muistelijat on todellisuudessa kohdannut jossain vaiheessa kyseisen alueen joukon, mutta jossain muualla kuin Vierumäellä.

Helsingin urheiluseura Jyryn komppania (tunnetaan myös nimellä ”Helsingin hurjat”) sijoitetaan muistitiedossa virheellisesti Vierumäen taisteluun. Jopa seitsemän valkoisen puolen muistelijaa kertoi Jyryn komppanian olleen taistelussa vastapuolella, vaikka todellisuudessa se oli Vierumäen taistelun aikaan Lempäälän-Valkeakosken seudulla.⁸⁶ Tunnettuutensa ja ”eliittikomppanian” maineensa vuoksi Jyryn komppanian väitettiin usein ehtineen lähes kaikille rintamille.⁸⁷

Valkoisen puolen muistitiedon mukaan Iitin Kausalan komppania oli osallistunut Vierumäen taisteluun.⁸⁸ Kausalalainen Liebe Orenius oli ollut sisällissodassa punaisten puolella ja Heinolan rintamalla. Hän ei kuitenkaan mainitse mitään Vierumäestä. Hänen mukaansa Kausalasta kotoisin olevia kaatui Heinolassa vain yksi ennen paluuta Kausalaan.⁸⁹ Myös Kausalan kaartin miehistöluettelon perusteella tehdyt tarkistukset eri lähteisiin tukevat sitä, että kaarti oli Heinolassa mutta poistui alueelta ennen Vierumäen taistelua.⁹⁰

Kolme valkoisen puolen muistelijaa kertoi eksyneensä taistelun aikana Hyvinkäältä kotoisin olleiden punaisten joukkoon.⁹¹ Hyvinkään komppania, virallisesti Lahti 1-3-2, olikin arkistolähteiden mukaan ollut Heinolan rintamalla. Se kuitenkin poistui sieltä Uuteenkylään marssien Vierumäen läpi ilmeisesti viimeistään 19.4.⁹²

Punaisten joukkojen lukumäärä ja asemat Vierumäen taistelussa

PUNAISTEN JOUKOT VIERUMÄELLÄ JA URAJÄRVELLÄ

Punaisten tappioiden hahmottamiseksi on ollut tärkeää selvittää, millaisissa asemissa punaisten joukot olivat ennen taistelua. Siten voidaan arvioida, missä punaisia kaatui ja mitkä joukkoyksiköt kärsivät mahdollisesti raskaimmat tappiot. Punaisten Heinolan rintamaesikunnan laatimasta taistelun jälkeisestä raportista käy ilmi, että valkoisten saapumiseen lännestä Asikkalan Vesivehmaan kylän suunnalta oli varauduttu asettamalla yksi komppania vahtiin Asikkalan Urajärven kylään ja toinen Heinolan Vierumäelle. Raportin mukaan ensiksi mainittu komppania oli vetäytyen taistellut ylivoimaa vastaan Vierumäelle saakka, kun taas jälkimmäinen komppania oli ”paennut asemistaan”.⁹³

Myös muistitieto vahvistaa, että Urajärvellä ja Vierumäellä olivat komppaniat odottamassa valkoisten saapumista. Härkäläläisen Anton Heikkilän mukaan punakaartilaiset tulivat 18.4. hänen kotikyläänsä ”majoittuen ne kaikkiin kylämme taloihin, m.m. meidän talossa oli n. 70 pk:sta [punakaartilaista]”. Heikkilä ei osannut sanoa, mistä päin nämä punakaartilaiset olivat tulleet, mutta sen sijaan seuraavana päivänä 19.4. tuli ”Lahdesta päin suurehko pk:osasto, joka selitti lähteneensä saksalaisia pakoon Lahdesta”.⁹⁴ Myös

Lieberd Markkola muisti, että 20.4. Lahdesta tuli suuri joukko punaisia Härkälään.⁹⁵ Lahdesta tulleet joukot kuitenkin käännytettiin takaisin, eivätkä ne osallistuneet Vierumäen taisteluun. Mauno Huvisen mukaan Härkälään tuli ”punaisia joukko-osastoja Lahdesta ja Vääksestä päin, vaan Heinolasta päin ei tullut joukkoja [ennen taistelua]”. Huvinen kertoi, että ”punaisten joukkojen miesvahvuutta en voi sanoa varmaan, mutta luulen, että niitä aamulla 20/4 oli ainakin tuhatkunta”.⁹⁶ Huvisen arvio ei voi pitää paikkaansa, ja luultavasti hän sekoitti määrän siihen joukkoon, joka myöhemmin pakeni Heinolasta Vierumäelle. Siinäkin hänen arvionsa menee yläkanttiin. Muistitiedon hataruuden vuoksi ei tiedetä varmuudella, mikä joukkoyksikkö oli asemissa Härkälässä taistelupäivänä 20.4. ja oliko se vielä paikalla, kun valkoiset saapuivat. Luultavasti miehiä oli kuitenkin komppanian eli noin sadan miehen verran.

Urajärvellä olleiden punaisten määrä ja joukkoyksikkö tiedetään tarkemmin. Vierumäen taistelun ensi hetkillä Asikkalan Muttalassa valkoisille antautunut Johan Maunu Ahonen kertoi valkoisille kuulusteluissa, että paikalliset pakko-otetut oli yhdistetty Helsingin komppaniaan numero 114 (Helsinki 1-1-4) ja he olivat tulleet Urajärvelle 17.4.1918. Ahonen ilmoitti kuulustelussa komppanian vahvuudeksi 110 miestä ja 2 konekivääriä.⁹⁷

Myös muistitiedossa löytyy paljon mainintoja punaisten asemista Urajärvellä. Esimerkiksi Juho Honnila muisti, että kylälle oli 18.4. tullut ”eräs helsinkiläinen komppania, johon oli pakolla otettu Härkälän kyläläisiä”.⁹⁸ Vilho Muttalan, Laurin Heikkilän ja Teemu Tenholan muistelmat vahvistavat Honnilan tiedot.⁹⁹ Myös urajärveläisen Alekski Lehtisen mukaan punaiset saapuivat sinne paria päivää ennen taistelua. Punakaartilaiset olivat tässä vaiheessa vielä yrittäneet tehdä pakko-ottoja, jonka vuoksi Lehtinen ja osa muista kyläläisistä lähti karkuun.¹⁰⁰

Valkoisten puolen komentajana toiminut Kustaa Tapola antoi 20.4.1918 ennen hyökkäyksen alkua taistelukäskyn, jonka mukaan valkoisten tiedustelu oli arvioinut, että punaisia oli Muttalassa 100 ja Urajärvellä 100.¹⁰¹ Toisessa kirjoituksessaan Tapola arvioi, että punaisia oli Muttalassa 250, Urajärvellä 150 ja Vierumäellä 300. Tapolan arvio perustui hänen omien sanojensa mukaan suurimmaksi osaksi ”eräältä seudulla olleelta talonpojalta saatuihin tietoihin”.¹⁰² Nämä Tapolan arviot ovat liian suuria, ja uskottavampaa on, että miehiä oli komppanian verran sekä Urajärvellä että Vierumäellä, eli yhteensä noin 200.

PUNAISTEN PÄÄJOUKON VETÄYTYMINEN HEINOLAN KIRKONKYLÄSTÄ VIERUMÄELLE

Valmiina Urajärvellä ja Vierumäellä asemissa olleet komppaniamiehet eivät riittäneet pysäyttämään valkoisten etenemistä. Valkoiset pääsivät etenemään Urajärveltä Vierumäen risteykseen ja kääntyivät sitten pohjoiseen kohti Heinolaa. Saarretuksi joutumisen uhan

takia punaiset päättivät vetäytyä Heinolasta ja murtautua Vierumäelle asettuneiden valkoisten läpi. Vetäytymispäätökseen vaikutti myös se, että samaan aikaan tiedettiin saksalaisten jo valtaavan Lahtea.

Lauri Heiniö kuului Heinolan punakaartiin, ja hänen joukkoyksikkönsä oli sijoitettu Heinolan kirkonkylään ennen Vierumäen taistelua. Heiniön mukaan perääntyminen Heinolasta alkoi ”20/4 aamupuolella”. Heiniön mukaan perääntymistä johti Heinolan rintaman ylipäällikkö Evert Sampo. Osa joukoista siirrettiin vesiteitse Vuolenkoskelle, ja osa lähti jalkaisin kohti Vierumäkeä, josta kuului taistelun ääniä. Heiniön mukaan taisteluun meno ei houkuttanut monia, minkä vuoksi he pyrkivät luvatta laivoihin tai karkasivat matkalla Vierumäelle. Miehiä karkasi etenkin Nynäsin kansakoulun kohdalla metsien kautta Vuolenkoskelle. Ilmeisesti myös Heiniö vältti taisteluun osallistumisen ja pääsi suoraan Vuolenkoskelle ja sitä kautta Iittiin.¹⁰³

Pekka Kekkonen (s. 1906) oli sisällissodan tapahtumien aikaan 12-vuotias ja seurasi tapahtumia Myllykylästä, joka sijaitsee Heinolan kirkonkylän ja Vierumäen välissä. Hänen mukaansa punaisten pääjoukot saapuivat Heinolaan vasta siinä vaiheessa, kun valkoiset olivat saaneet Vierumäen haltuunsa ja ajaneet punaiset asemistaan kilometrin verran Uudenkylän tienhaarasta pohjoiseen. Kekkonen mukaan Heinolasta tulleiden punaisten määrä oli valtava. Hän muisteli näkemäänsä seuraavasti:

”Niitä tuli hevospelillä ja jalan tuntikausia hämärään asti ohi Myllykylän aukeitten. Kaikkien kasvoilla kuvastui suunnaton hätä ja ahdistus jota Vierumäeltä kantautuvat taistelun pauhina ei suinkaan lieventänyt...

Hevosajoneuvot olivat äärimmilleen kuorimitettuja. Naisia ja lapsiakaan ei puuttunut. Kaikkia ajoi yleinen ”lahtarikauhu” silmittömään pakoon. Joku oli kahmaissut mukaansa jotakin arvokasta. Muistan jonkun raahanneen ompelukonettakin mukanaan. Joku taas piteli puhelinta sylissään. Sen hän oli tietysti lähtökiireessä reväissyt seinästä irti, jotakin arvokkaampaa pelastaakseen. Jos koska olen nähnyt ”via dolorosan” niin silloin.”¹⁰⁴

Viljam Lindroos kuului Heinolan punakaartiin, joka vetäytyi Heinolan kirkonkylästä 20.4.1918. Lindroosin mukaan ”meidän porukassa oli parisataa miestä, mutta aikaisemmin oli jo mennyt muita ja meidän jälkeemme tuli vielä lisää miehiä”. Toisessa yhteydessä puhuessaan yleisesti Heinolassa olleista punaisista Lindroos muisti, että niitä oli kolme komppaniaa: ”Helsinkiläinen, joka ei ollut kovin suuri, Heinolan komppania, joka pako-ottolaiset mukaan lukien oli parinsadan miehen sakkii, ja Järvelän komppania, jossa oli muistaakseni 120 miestä.”¹⁰⁵ Lindroosin esittämien lukujen perusteella ei päästä lähellekään tuhatta miestä, joka usein esitetään valkoisen puolen arvioksi punaisten määrästä.

Heinolan punakaartiin kuulunut Jalmar Paasonen oli yksi Heinolasta perääntyneistä punaisista. Hän oli ollut etulinjassa Heinolan pohjoispuolella ennen perääntymistä. Hänen mukaansa 20.4. aamulla annetun perääntymiskäskyn jälkeen maantielle kerääntyivät ”500–1000 miestä”. Paasonen ei kuitenkaan osallistunut Vierumäen taisteluun vaan kulki vesiteitse proomun kyydissä perheensä kanssa Koskenniskaan.¹⁰⁶

Valkoisten joukkojen komentajana toiminut Kustaa Tapola arvioi vuonna 1923 Vapaus-

sodan historiakomitealle kirjoittamassaan Vierumäen taistelun yhteenvedossa, että punaisia olisi ollut Vierumäellä noin 1500–2000, joista pääosa tuli Heinolasta.¹⁰⁷ Tämä arvio on kuitenkin varmasti paljon yläkanttiin, ja sillä hän halusi lähinnä korostaa omien joukkojensa suurta urotyötä. Tapolan esittämä arvio päättyi varhaisimpiin valkoisen puolen kirjoittamiin kuvauksiin Vierumäen taistelusta. Uudemmassa tutkimuksessa sitä on kritisoitu.¹⁰⁸

Jo sisällissodan aikana lehdistössä esitettiin paljon maltillisempia lukuja. *Mikkelin Sanomat* lähetti kirjeenvaihtajan Heinolaan pian kaupungin valtauksen jälkeen. Kirjeenvaihtaja oli selvittänyt tapahtumien kulkua, ja hänen tiedonantonsa julkaistiin lehdessä 26.4.1918. Siinä kerrottiin, että vesiteitse laivoilla Vuolenskoskelle kulkeneiden lisäksi Vierumäelle vetäytyi jalkaisin noin 600 punaista sotilasta.¹⁰⁹

Tapahtumia siviilinä seurannut Juho Kinnunen kirjoitti sodanaikaisiin muistiinpanoihinsa, että osa Heinolassa olleista joukoista siirrettiin Lahteen huhtikuun puolivälissä. Kinnusen muistiinpanoissa kerrotaan, että esimerkiksi 13.4.1918 illalla ainakin komppanian verran miehiä lähti ”kovasti laulaen marssissa”. Kinnusen arvion mukaan punaisten määrä Heinolassa oli 13.4. enää korkeintaan 800 miestä. Kinnusen merkintöjen mukaan myös seuraavan päivänä (14.4.) oli lähtenyt helsinkiläinen komppania ja kolme tykkiä Lahteen päin, joten jäljelle jääneiden määrä oli entistä pienempi.¹¹⁰

Tässä pääluvussa esitettyjen tietojen perusteella punaisten puolelta Vierumäen taisteluun osallistui ainakin Urajärveltä yksi komppania, Härkälästä yksi komppania ja Heinolasta perääntyneet joukot, joissa oli noin 400 – 600 punaista.

Vierumäen taistelu 20.4.1918: taistelun yleinen kulku ja taistelupaikat

Vierumäen taistelun kulku on selvitetty hyvin jo aiemmissa tutkimuksissa, tosin lähinnä valkoisten näkökulmasta.¹¹¹ Tämä johtuu siitä, että muistitietoaineistoissa on paljon valkoisen puolen veteraanien tarkkoja kuvauksia taistelusta. Valitettavaa kuitenkin on, että punaisen puolen muistelmat taistelusta ovat hyvin vajavaisia, ja niitä on lukumääräisesti paljon vähemmän. Punaisten puolen muistitietoa Vierumäen taistelusta on lähes yksinomaan henkilöiltä, jotka antautuivat heti taistelun alussa, piileskelivät taistelun aikana tai ottivat osaa pelkästään taistelun viimeiseen vaiheeseen. Tässä selvityksessä käydään läpi vain taistelun yleiset vaiheet, jotta voidaan arvioida tapahtumien kulkua ja paikkoja, joissa punaiset kärsivät tappioita. Taistelu voidaan karkeasti jakaa kolmeen vaiheeseen:

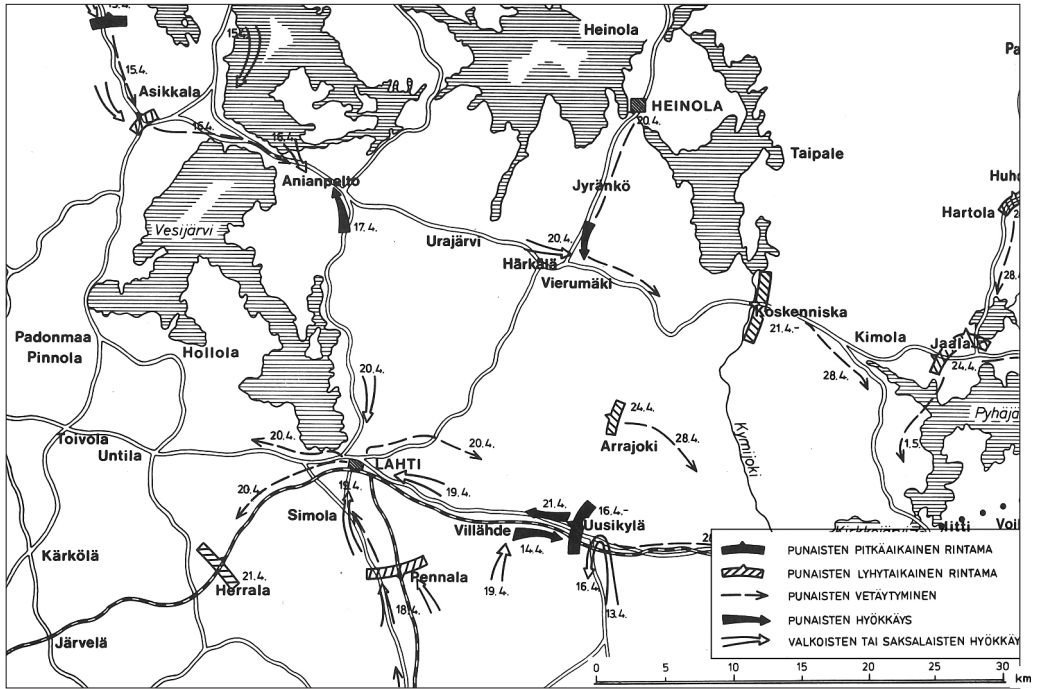
1. Taistelun ensikosketukset Muttalan talolla ja Urajärven kylässä
2. Härkälän kylän ja Vierumäen tienristeyksen taistelu
3. Punaisten pääjoukon saapuminen Heinolasta, punaisten läpimurto ja taistelun päättyminen

TAISTELUN ENSIKOSKETUKSET MUTTALAN TALOLLA JA URAJÄRVEN KYLÄSSÄ

Valkoiset lähtivät liikkeelle klo 5 aamupäivällä Asikkalan Vesivehmaan kylästä kolmen komppanian (360 miestä) voimin. Valkoisten kokonaisvahvuus Vierumäen taistelussa oli 430 miestä, sillä kaksi joukkuetta Sysmän 5. komppaniasta oli aluksi varattu muihin tehtäviin.¹¹² Kuten aiemmin on esitetty muistitiedon ja punaisen puolen lähteiden perusteella Urajärvellä oli ainoastaan noin komppanian verran miehiä, joten punaiset olivat pahassa alakynnessä.

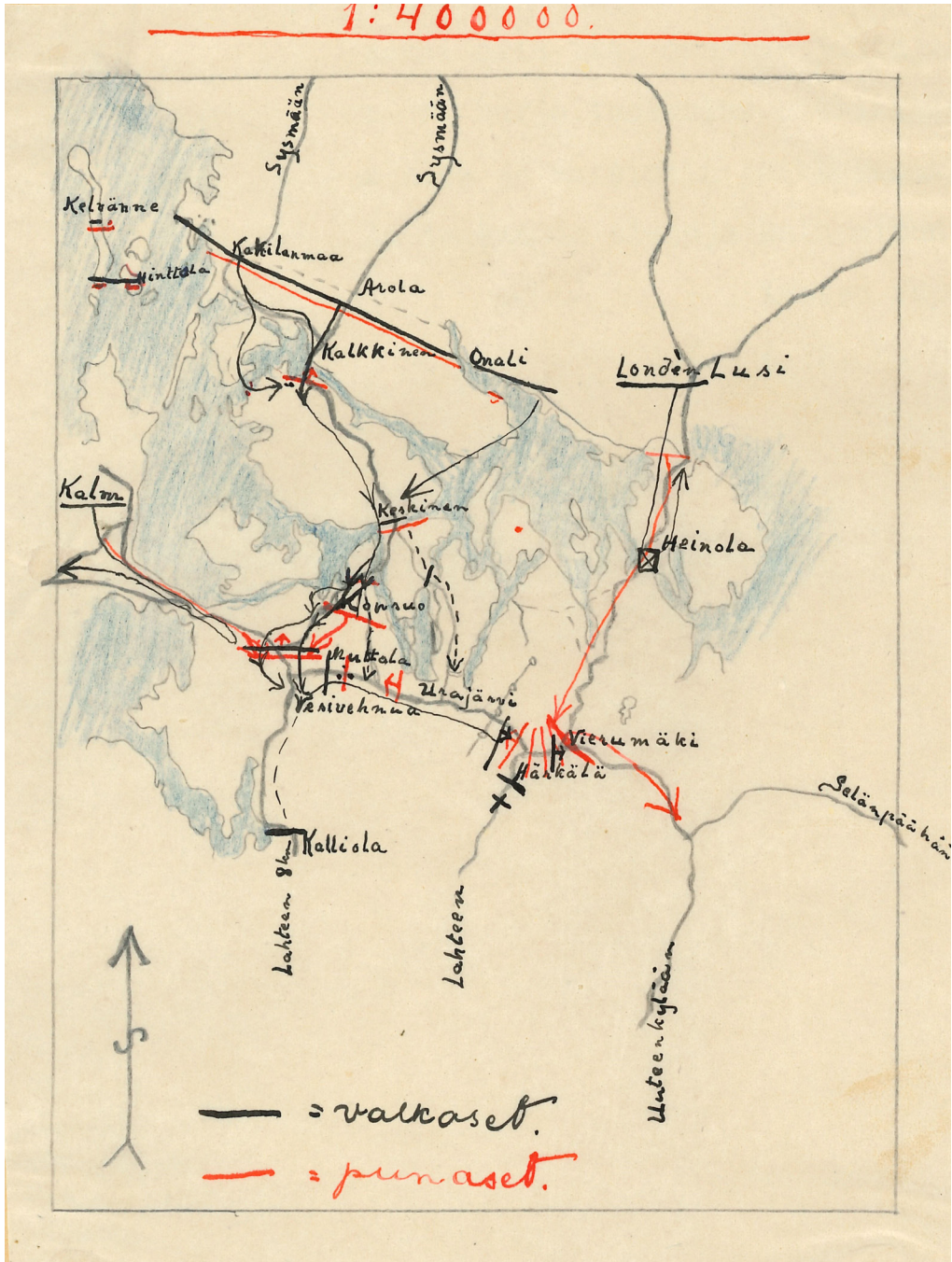
Valkoisten tavoitteena oli edetä Vierumäelle, katkaista tärkeät kulkuyhteydet etelään sekä itään ja saartaa siten Heinolan kirkonkylässä olleet punaisten pääjoukot. Punaisten ja valkoisten osapuolten ensimmäinen yhteenotto tapahtui Muttalan talon luona. Talo sijaitsi Asikkalan puolella lähes yhdentoista kilometrin päässä Vierumäestä Vesivehmaa–Vierumäki-tien varrella.¹¹³ Muistitiedon perusteella Muttalan taistelu oli lyhytkestoinen. Punaisten olivat vaihtaneet jonkin verran laukauksia mutta ilmei-

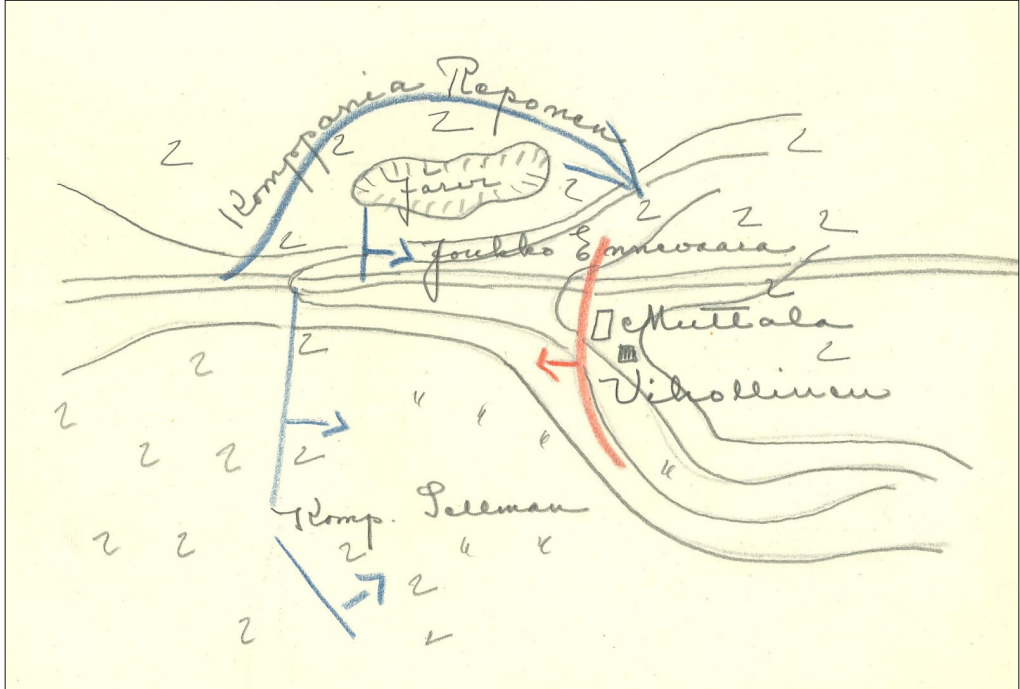
Yleiskartta Heinolan ja Lahden rintamasta huhtikuussa 1918. Lähde: Lappalainen 1981a, s. 318. Liitekartta 8.

sesti todenneet vastapuolen vahvuudeltaan ylivoimaiseksi ja lähteneet perääntymään Muttalasta noin kahden kilometrin päässä olevaa Urajärven kylää kohti. Urajärvellä punaiset ottivat puolustusasemat Kirilänmäellä. Urajärvellä osapuolten voimasuhteet olivat jonkin verran tasoittuneet ja kylästä käytiin lyhyt taistelu.¹¹⁴ Valkoiset olivat etukäteen suunnitelleet, että Kopsuolta lähteneet Sysmän 5. komppanian 2. ja 3. joukkue olisivat kiertäneet Urajärven pohjoispuolen kautta Urajärvellä olleiden punaisten selkään ja estäneet niiden perääntymisen (ks. katkoviiva Kustaa Tapolan kartassa). Tämä suunnitelma kuitenkin epäonnistui, sillä punaiset ehtivät jo vetäytyä ennen kuin kiertoliikkeen tehneet valkoisten joukot saapuivat.¹¹⁵

Punaisten yhteenlasketut tappiot Muttalan ja Urajärven taisteluista olivat ilmeisen pienet. Valkoisten komentaja Kustaa Tapolan mukaan Urajärvellä kaatui ”ainoastaan kymmenkunta” punaista.¹¹⁶ Määrä ei välttämättä ollut niinkään suuri, sillä Urajärvellä tiedetään kaatuneen vain Helsinki 1-1-4:n komppanianpäällikkö Kaarle Eemil Vesanto.¹¹⁷ Valkoisten puolella olleen Eero Pörnänen mukaan Vesanto oli seissyt Honnilan pellon reunalla ja ”pyörittänyt kättään merkinä päänsä päällä”. Valkoiset olivat ampu-neet hänet siihen ja tunnistaneet taskuista löydetyistä papereista hänet komppanianpäälliköksi.¹¹⁸ Tapaus päättyi myös lehtiin, ja esimerkiksi Mikkelin Sanomissa kerrottiin 3.5.1918, kuinka punaisten komppanian-

Kartta Vierumäen taistelusta 20.4.1918. Kustaa Tapola, 1923. Lähde: KA, Vapaussodan historian komitea. BI 16. Raportteja, järjestämättömiä. Kustaa Tapolan yhteenveto Vierumäen taistelusta 12.5.1923.

Kustaa Tapolan kartta Muttalan taistelusta. Kartan kopioinut Martti Eklund. Lähde: KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/7. Kustaa Tapolan laatimat muistelmat Karjalan Kaartilainen -lehdelle.

päällikkö oli kaatunut Urajärvellä.¹¹⁹ Myös Urho Nupponen muisteli tapahtumia, jotka saattavat liittyä Vesantoon. Nupposen mukaan Urajärven taistelun aikana olisi saatu ainakin yksi vanki, joka Vesivehmaalla valkoisiin liittyneen alaikäisen pojan mukaan oli punaisten komppanianpäällikkö. Nupposen kertomuksen perusteella kyseinen henkilö ei kuitenkaan todellisuudessa ehtinyt olla vankina. Hän oli yrittänyt valkoisia pako- jolloin valkoisten komppanianpäällikkö Sellman ampui hänet.¹²⁰

Urajärvellä taistelun aikana kaatuneiden ja taistelun jälkeisenä päivänä teloitettujen hautaamisesta Vierumäen joukkohautaan ei ole säilynyt asiakirjoja eikä muistitietoa.

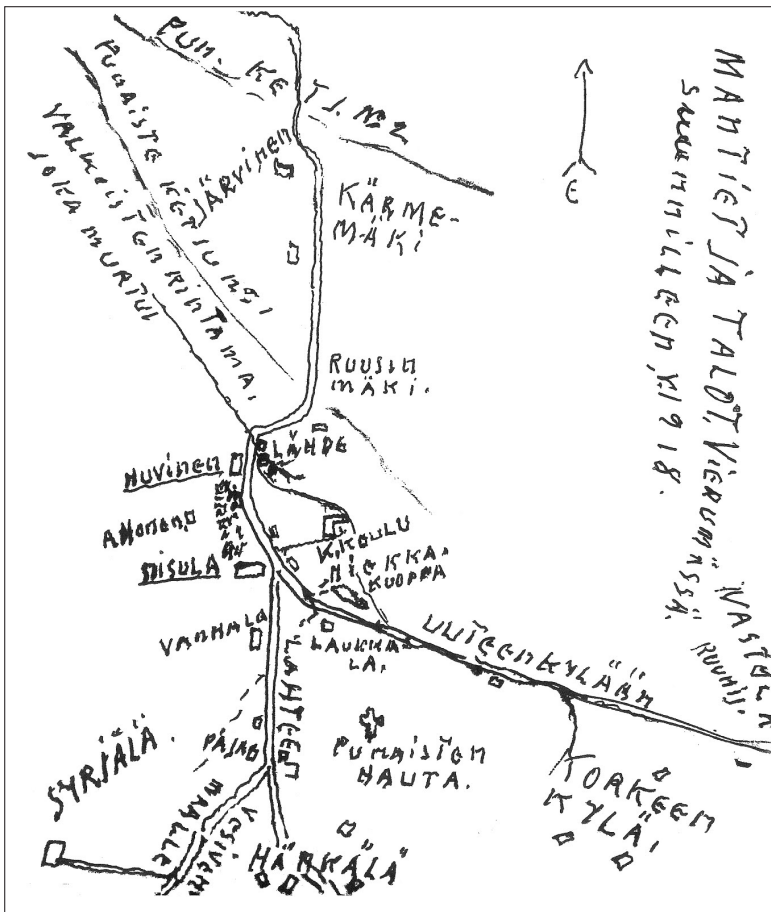
Muistitietoon perustuvien taistelukuvausten mukaan vaikuttaa siltä, että Urajärvellä ja Muttalassa olleet punaiset onnistuivat vetäytymään noin kahdeksan kilometrin matkan Härkälään ilman, että he joutuivat taistelemaan tai kärsimään juurikaan tappioita. Logistisesti olisi myös ollut helpompaa siirtää punaisten ruumiit hevoskärryillä Urajärveltä Vierumäen joukkohautaan kuin kaivaa uutta hautausmaahan. Nämä tekijät rajaavat huomattavasti sitä aluetta, miltä punaisten ruumiita voidaan olettaa löytyneen, ja tarkoittaa todennäköisesti sitä, että lähes kaikki Vierumäen taistelussa kaatuneet punaiset on haudattu nykyisen muistomerkin lähialueelle.

HÄRKÄLÄN KYLÄN JA VIERUMÄEN TIENRISTEYKSEN TAISTELU

Vierumäkeä kutsuttiin pitkään Härkäläksi, sillä kyseisellä kylällä oli ollut pidempään asutusta ja se sijaitsi aivan Vierumäen tienristeyksen länsipuolella. Härkälän kylän taistelussa punaisilla oli käytössään Urajärveltä pe-

rääntyneet joukot ja lisäksi ainakin yksi uusi komppania miehiä. Härkälässä ja Vierumäen tienristeyksessä punaiset puolustautuivat jo kiivaammin, mutta vaikuttaa siltä, että valkoiset onnistuivat etenemään melko nopeasti. Härkälän kylän taistelu oli jo huomattavasti verisempi kuin yhteenotot Urajärvellä.¹²¹ Eino Weberin mukaan heidän Härkälässä valtaa-

Pekka Kekkonen piirtämä (1966) kartta Vierumäen taistelusta. Lähde: SKS KRA, "1918" 7 1966. Pekka Kekkonen muistelmat. Karttaan on piirretty kaksi ketjua punaisille, sillä Heinolasta tulleet muodostivat oman ketjunsä. Kekkonen usko, että moni punainen kaatui omien ampumana, koska 1. ketju jäi tulilinjan väliin ja taistelu oli muutenkin sekasortoinen. SKS KRA, "1918" 7 1966. Pekka Kekkonen muistelmat 1966.

mallaan harjulla kaatui yhteensä kahdeksan punaista.¹²² Lauri Cantell kertoi, että yhteen hiekkakuoppaan oli kaatunut myös kahdeksan punaista.¹²³ Juho Nikkinen taas muisti, että kansakoulun ympärillä ”ruumiita oli sakeasaa”.¹²⁴ Valkoisten puolella taistelleella asikkalalaisella Niilo Saukkolalla (entinen Siegberg) on oma selityksensä sille, miksi punaisia kaatui Vierumäellä paljon. Hänen mukaansa ennen kuin punaisten pääjoukko oli saapunut Heinolasta, olivat Vierumäellä olleet punaiset jättäneet asemansa ja ”peräytyneet epäjärjestyksessä juosten peltoa sikin sokin tässä kaatuen aivan ketjussa pellolle”.¹²⁵

PUNAISTEN PÄÄJOUKON SAAPUMINEN HEINOLASTA, PUNAISTEN LÄPIMURTO JA TAISTELUN PÄÄTTYMINEN

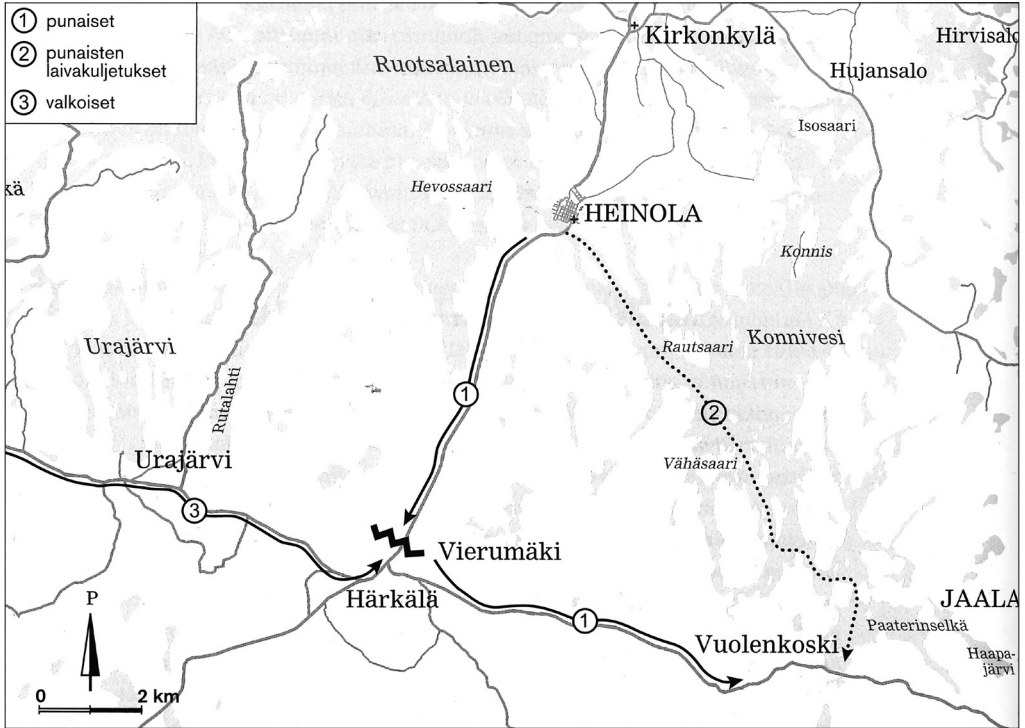
Härkälästä ja Vierumäen tienristeyksestä suurin osa punaisista perääntyi pohjoiseen Heinolaa kohti. Sieltä saapui koko ajan lisäjoukkoja. Perässä tulleet valkoiset ottivat uudet puolustusasemat Vierumäen pohjoispuolelta Huvisen ja Lähteen talojen kohdalta. Asemat olivat edullisesti Pentuliininmäellä, ja valkoisilla oli hyvä tulilinja Heinolan suuntaan.¹²⁶ Tässä vaiheessa taistelua voimasuhteet alkoivat kuitenkin kääntyä, kun suurin osa punaisten pääjoukosta saapui Heinolasta Vierumäelle.

Pitkän matkan kulkeneet ja koko päivän taistelleet valkoiset odottivat kuumeisesti lisäjoukkoja majuri Hans Kalmin johtamista komppanioista. Kalm ei ollut liittynyt Tapolan johtamiin joukkoihin vaan oli vastoin ylemmältä taholta tulleita ohjeita men-

nyt joukkoineen Lähteen tapaamaan sinne edenneitä saksalaisia ja myöhästyi siten Vierumäen taistelusta.¹²⁷

Kun punaisten pääjoukot saapuivat Heinolasta, valkoisten tilanne muuttui tukalaksi. Joka suunnasta piiritettyjen punaisten oli pakko yrittää murtaa valkoisten piiritys. Tämä nosti joukkojen taistelutahtoa, sillä toinen vaihtoehto oli antautuminen. Punaiset tekivät jonkin verran uhkarohkeita murtautumisyrittäjiä. Yhdessä niistä ratsain liikkunut Heinolan rintaman ylipäällikkö Evert Sampo kaatui.¹²⁸ Punaiset myös tiesivät ylivoimansa miesvahvuudessa ja lähtivät kiertämään valkoisten asemia. Valkoiset joutuivat harventamaan ja pidentämään taisteluketjujaan, mikä vaikeutti puolustusasemien pitämistä.¹²⁹ Muistitiedon mukaan koko päivän taistelleet valkoiset kärsivät tässä vaiheessa myös taisteluväsymyksestä ja ammusten puutteesta.¹³⁰

Ilmeisesti tilanteen ratkaisi lopullisesti pimeyden tulo. Molempien osapuolten taistelukuvauksissa korostetaan illan tuomaa pimeyttä ratkaisevana tekijänä taistelussa. Hämärän vuoksi vastustajan ja omien joukkojen erottaminen kävi mahdottomaksi. Tilannetta hämmensi entisestään tunnusajon samankaltaisuus ja se, että molemmin puolin monet ottivat hihanauhansa pois. Muistitiedon mukaan valkoisten ja punaisten joukot paikoitellen sekoittuivat ja joissain tapauksissa taisteltu yltyi jopa ”käsiryysyksi”.¹³¹ Luultavasti tällaisia tapauksia ei ollut kuitenkaan montaa, vaan tarinat niistä lähtivät kiertämään valkoisten keskuudessa. Vaikka hyvin moni kertoi ”puukoilla käydyistä kuolinkamppailuista”, niin juuri kukaan ei mainitse itse osallistuneensa sellaiseen.¹³²

Vierumäen taistelu 20.4.1918. Kartan lähde: Kulomaa & Kekkonen 2017, s. 306. Kartan tehnyt Kauko Kyöstiö, Spatio Oy.

Tilanteen käydessä valkoisille tukalaksi he saivat noin klo 12 yöllä käskyn perääntyä Urajärvelle. Valkoisten tilanteesta kertoo se, että he eivät perääntyneet järjestyksessä. Kaikki valkoiset eivät edes onnistuneet irtautumaan taistelukentältä, ja heitä jäi paljon ”mottiin”. Heidän asemansa ei kuitenkaan ollut uhattuna, vaan he onnistuivat hakemaan suojaa maastosta tai Härkälän kylän taloista.¹³³ Tosin punaiset saivat otettua neljä valkoista vangiksi Vierumäellä. Vangiksi jääneen Toivosen mukaan vangit saivat valita vankeuden tai punakaartin. Toivonen oli valinnut jälkimmäisen, jonka jälkeen karkaaminen oli ollut helppoa.¹³⁴ Helsinki 1-2-4:ssa palvelleen Viktor Blomqvistin mukaan

Vierumäellä saadut vangit pääsivät vapaaksi Kotkassa, kun taas Heinolan komppaniassa palvelleen Vihtori Nygrénin mukaan heidät vapautettiin jo Vuolenkoskella.¹³⁵

Valkoisten perääntymisen ja taistelun päättymisen jälkeen punaiset eivät jääneet paikalleen vaan jatkoivat välittömästi matkaa Koskenniskalle ja Vuolenkoskelle. Muistitiedon mukaan punaisten tunnelma ei ollut voitonriemuinen vaan enemmän sekasortoinen. Kiireellisestä lähdöstä kertoi se, että osa haavoittuneista jätettiin taistelukentälle. Punaisilla ei myöskään ollut kiinnostusta puhdistaa taistelukentän ympäristöön jääneitä valkoisten joukkoja, vaan heidän annettiin pysyä asemissaan. Punaisten ylin johto to-

dennäköisesti halusi, että joukot eivät lähtisi perääntymään itään vaan siirtyisivät Lahteen päin auttamaan siellä ahdingossa olevia joukkoja. Tässä vaiheessa sotaa punaisilla ei kuitenkaan ollut enää taistelutahtoa, ja suurin osa lähti perääntymään kohti itää.¹³⁶

Punaisten puolella taistelusta ei käyty jälkiselvittelyä. Punaisten armeijan aineistoista on säilynyt ainoastaan yksi 21.4.1918 päivätty raportti, jossa puhutaan Vierumäen taistelusta. Raportissa Heinolasta vetäytymistä perustellaan sillä, että Lahti oli menetetty ja joukot Heinolassa olivat siten joutumassa saarroksiin. Toisaalta raportissa vakuutellaan, että alun perin tarkoituksena ei ollut perääntyä Heinolasta vaan asemia oli varauduttu puolustautumaan asettamalla sekä Urajärvelle että Vierumäelle yhdet vartiokomppaniat. Urajärvellä alkaneen taistelun aikana Vierumäen joukot olivat karanneet asemistaan, kun taas Urajärven joukot olivat taistelleet ja vähitellen vetäytyneet ylivoiman edessä. Saarretuksi joutuminen etelästä oli pakottanut punaiset poistumaan Heinolasta. Vierumäkeä kohti vetäytymässä olleet punaiset joutuivat siten taisteluun valkoisten kanssa mutta onnistuivat murtautumaan vihollisen läpi. Raportin mukaan tässä ”kahakassa kaatui meitä paljon, joista ei ole vielä varmaa tietoa”.¹³⁷

Keskisen rintaman johdon vastaus Heinolan joukkojen esikunnalle oli tiukka. Joukot määrättiin liittymään Jaalan esikunnan kanssa ja valtaamaan muun muassa Vierumäki takaisin. Vastauksessa myös todetaan: ”Täytyy suuresti ihmetellä, kun te lähditte niin hyvistä asemista kuin teillä oli Heinolassa. Se on kerrassaan anteeksi antamatonta, kun ei kuitenkaan tietääksemme siellä löytynyt mitään huomattavampia joukkoja vastassa”.¹³⁸

Joukkoja käskettiin pysymään aloillaan, mikäli ”Suomemme kohtalo ja köyhälistön tulevaisuus on teille kallis”.¹³⁹ Käskyjä ei kuitenkaan enää toteltu, ja perääntymistä jatkettiin.

Punaisten muistelmissa esiintyi suurta vaihtelua siinä, millaiseksi Vierumäen taistelu koettiin. Monet muistelmat tukivat sitä, että Vierumäen taistelu ei varsinkaan Heinolan suunnasta tulleeille punaisille ollut kovin pitkä vaan ennemmin välipysähdys perääntymismatkalla kohti itää. Esimerkiksi Vieno Eskolin muisteli perääntymistä Heinolasta seuraavasti:

*”Vierumäissä oli helvetinmoinen tappelu mutta tämä jäi minulta tietämättä mikä se tappelu oli eihän niitä kerrottu nuorille punikille sen vaa kuulin kun joku mies huusi älkää ampuko niin perklesti ammunta lakkasi heti jatkettii matkaa Kuusankoskelle minähän olin kuormastossa enkä tietä mitä edessä tapahtu jatkettii matkaa Kuusankoskelta Iittii.”*¹⁴⁰

Punakaartiin kuulunut Olavi Heinonen muisteli myös, että Vierumäki oli osa Heinolasta perääntymistä: ”Komppania jatkoi peräytymistä Vierumäkeeseen, jossa havaittiin olevan valkoisia. Peräytymistä jatkettiin edelleen. Ilmeisesti oli myös Lahti antautunut. Komppania peräytyi Vierumäestä edelleen Kouvolaan.”¹⁴¹ Leonard Ekholm taas muisteli: ”Vierumäessä oli punaiset joutunut saarroksiin, ne käytiin päästämässä ketjusta pois. Vierumäessä oli kovat paikat, siellä tuli kuulaa niin pirusti. Sitten se olikin yhtä perääntymistä Heinolasta etelään päin.”¹⁴²

Heinolan Läpiän kylästä kotoisin oleva Viljam Lindroos kuului Heinolan punakaartiin. Hänen mukaansa taistelun päivänä

"lähdimme Heinolasta ennen puolta päivää perääntymään", koska "sanottiin että valkoiset ovat tulleet Vierumäkeen". Lindroosin mukaan Myllyojan kylän kohdalla alkoi kuulua "kova rokina" ja hänen komppaniansa asettui neljän miehen ketjuun. Hän muisteli, että "Kärmemäessä rupesi joku

pieni ryhmä tulittamaan meitä ja siihen jäi joitakin". Lindroos totesi, että taistelun aikana "linjat olivat aivan sekaisin, eteenpäin vain mentiin". Lindroos muisti, että punaisten lähetit olivat ilmoittaneet, että "maantien laidoilla ei valkoisia ole, menkää niitä pitkin ja tulittakaa".¹⁴³

Aiemmat arviot kuolleiden määrästä

AIEMMISSA TUTKIMUKSISSA ESITETYT ARVIOT

Kattavimman selvityksen Vierumäen taistelusta ja siellä kuolleista punaisista on tehnyt historiantutkija ja sotahistorian dosentti Jukka Kulomaa teoksessa *Heinola 1918: Kapinan aika*. Teoksessa Kulomaa esittelee kattavasti eri asiakirjalähteissä ja muistitiedossa esitetyt arviot Vierumäellä kuolleista. Kulomaa ei itse lähde arvioimaan kaatuneiden määrää ja päätyy siihen johtopäätökseen, että asiassa ei voida saada mitään lopullista varmuutta ilman kaivauksia. Hän myös mainitsee lehtihaastattelussa, että seurakuntien aineistoja tutkimalla on mahdollista ainakin tarkentaa tappiolukemia. Kulomaa korostaakin, että muistitiedossa olevat arviot vaihtelevat merkittävästi, ja varmuudella tunnistettujen määrä on pieni.¹⁴⁴

Historiantutkija Jorma Wilmi arvioi teoksessa *Heinolan pitäjän historia II*, että Vierumäellä kaatui ”ehkä noin 280 miestä”.¹⁴⁵ Hän ei kuitenkaan esitetä arviolleen mitään lähdetä, ja luultavasti se perustuu yleisiin arvioihin kuolleiden määrästä.

Historiantutkija Tuomas Hoppu antoi oman arvionsa Vierumäen taistelun tapahtumista Versowoodin sidosryhmälehti *Versiossa* 2019. Toimittaja Jari Niemen tekemässä jutussa Hoppu arvioi, että on hyvin epätoden-

näköistä ellei mahdotonta, että kaatuneita punaisia olisi 100–200. Hopun mukaan ”todennäköisesti heitä on 30 tai enintään 50”. Hoppu perustelee arviotaan ensinnäkin sillä, että valkoisia kaatuneita oli vain yhdeksän. Kun valkoisten kuolleiden määrää vertaa sisällissodan muihin taisteluihin, voidaan olettaa punaisten tappioluvun olleen enintään 30–50 kaatunutta. Muisteluisa, lehdisä ja jopa aikalaisiasiakirjoissa esitetyt suuret luvut ovat Hopun mielestä ajalle tyyppillistä ”puhdasta sotapropagandaa” eli lukuja tarkoituksellisesti liioiteltiin.¹⁴⁶

Hopun mielestä myös käytännön seikat tukevat luultua pienempää vainajien määrää. Hänen mukaansa ei ole mahdollista, että hautaustyöhön määrätty kaksitoista punavankia olisivat pystyneet suhteellisen lyhyessä ajassa kaivamaan haudat yli 300 vainajalle roudassa olevaan maahan. Pienemmän kaatuneiden määrän puolesta puhuu myös se, että Heinolan rintamalla oli liikkeellä kompanioita, kun taas suuremmissa taisteluissa, joissa kaatuneita oli enemmän, oli liikkeellä pataljoonia. Hopun mielestä esimerkiksi Lahteen ja Tampereeseen verrattuna Heinolessa oli paljon vähemmän joukkoja. Myös taistelun kesto (yksi päivä) puhuu pienemmän uhriluvun puolesta. Suuret kaatuneiden määrät ovat yleisesti tulleet taisteluista, jotka ovat kestäneet useamman päivän. Hoppu

toteaa, että maltillisen uhrimäärän puolesta puhuu myös se, ettei ainakaan tähänastisissa tutkimuksissa ole tullut ilmi, että Vierumäellä olisi ammuttu merkittävää määrää vankeja.¹⁴⁷ Hopun teoriaa vahvistaa myös se, että valkoisilla ei ollut Vierumäen taistelussa käytössään ollenkaan tykistöä ja vain neljä konekivääriä.¹⁴⁸ Lisäksi valkoisten muistitieto kertoo, että he kärsivät taistelun aikana kovasta ammuspulasta.¹⁴⁹

Toimittaja Taina Kivijärven Itä-Hämeessä 2.11.2019 julkaistussa jutussa Tuomas Hoppu antaa samanlaisia lausuntoja ja perusteluja muistitietoa pienemmästä kaatuneiden määrästä kuin Versiolle. Jutun lopussa Hoppu arvelee, että Vierumäen muistomerkkiin on kirjattu valkoisten heti tuoreeltaan vuonna 1918 ilmoittama tappioluku. Hopun mielestä ”pitää muistaa, että toisen maailmansodan jälkeisessä tilanteessa – ja miksei

”Vierumäen taistelukenttä taistelun jälkeisenä aamuna 21.4.1918”. Lähde: KA, Suomen Vapaussodan itsenäisyyssarkisto. Kotelo 9, N:o 250. Ahola, Väinö Kristian. Kuvan on löytänyt Leena Kekkonen, ja se on julkaistu aiemmin julkaisussa *Kulomaa & Kekkonen 2017*, s. 449.

Kuva Urajärveltä 20.4.1918. Kuvassa näkyy, että maassa oli vielä lunta Vierumäen taistelun aikaan. Lähde: Kuva löytyy kahdesta albumista. KA, Suomen Vapaussodan itsenäisyyssarkisto. Kotelo 9, N:o 250. Ahola, Väinö Kristian; Sotamuseo, Puolustusvoimien kuva-arkisto. A216. Vapaussota, kansalaissota 1918 (Sark VK XIV d1).

aiemminkin – vasemmistollekin sopi hyvin punaisten uhrien iso luku. Heitä pidettiin sekä työväenliikkeen puolesta uhrautuneina että valkoisen väkivallan uhрина.”¹⁵⁰

Versio-lehden ja *Itä-Hämeen* jutuissa haastateltiin myös sisällissodan aikana kuolleisiin erikoistunutta Tauno Tukusta. Hän on eläkkeellä oleva entinen matematiikan ja fysiikan

lehtori, joka on aktiivisesti selvittänyt sisällissodan kuolonuhreja jo 30 vuoden ajan. Hän arvioi niin ikään, että ”Vierumäen joukkohautoihin on haudattu korkeintaan 20–40 punaista”. Myös Tukkinen pohjaa arvionsa valkoisten kaatuneisiin. Tukuksen mielestä luku voisi olla suurempi vain, jos punaisia vastassa olisivat olleet saksalaiset ammattisotilaat.¹⁵¹

SODANAIKAISISSA LÄHTEISSÄ ESIINTYVÄT LUKUMÄÄRÄT KUOLLEISTA

Vierumäellä kaatuneiden punaisten määräs-
tä on olemassa muutama valkoisten puolen
tiedonanto. Eversti Londén ilmoitti 21.4. klo
18.50 Torsten Aminoffille Savon ryhmän esi-
kuntaan Vierumäen taistelusta. Hän valitteli,
että punaisten murtautuminen Vierumäellä
onnistui sen takia, että Kalm ei ollut saa-
punut ajoissa paikalle. Londénin saamien
tietojen mukaan punaisia oli kaatunut noin
120 omien tappioiden jäädessä kahdeksaan
kaatuneeseen ja 27 haavoittuneeseen.¹⁵² Vies-
ti jatkoi eteenpäin komentoketjussa, ja Ami-
noff ilmoitti klo 20.00 samat tiedot päämajan
yleisesikuntaan.¹⁵³

Seuraavana päivänä 22.4. klo 8.00 aamulla
Londén lähetti uuden ilmoituksen Aminof-
fille. Siinä hän sanoi, että oli tapahtunut vir-
he laskennassa, ja uuden laskennan mukaan
ruumiita löydettiin 208. Londénin mukaan
”näin ollen kaatuneisiin kuuluneita ei ollut
120 kuten aiemmin ilmoitettiin”.¹⁵⁴

Yksi harvoista Vierumäen taistelusta
kertovista aikalaislähteistä on heinolalaisen
lehtori Juho Kinnusen ”Muistiinpanoja so-
ta-ajalta 1918”. Kinnunen ei itse osallistunut
sotatoimiin, vaan tarkkaili tapahtumia siviili-
linä punaisessa Heinolassa. Hän oli kuitenkin
selkeästi valkoisten puolella ja piti esimerkik-
si kiitospuheen valkoisille Heinolan valtauksen
jälkeisenä päivänä.¹⁵⁵ Valitettavasti Kin-
nusen muistiinpanot ovat hyvin hajanaisia
ja epäselviä, jolloin niistä on monin paikoin
hankala hahmottaa, mitä kirjoittaja on ha-
lunnut niillä kertoa. Tämä johtuu osin myös
vaikeaselkoisesta käsialasta. Ei ole selvää, mil-

tä osin Kinnusen muistiinpanot on kirjoitet-
tu sodan aikana tai sen jälkeen ja ovatko ne
täysin alkuperäisiä vai puhtaaksikirjoitettuja
muistiinpanoja.

Kinnunen käy läpi Vierumäen tapahtumia
useassa kohdin. Vierumäen taistelukuvaus-
sen yhteyteen Kinnunen on kirjannut, että
eversti Londénin ilmoituksen mukaan kaa-
tuneita punaisia oli 208. Kinnunen kertoo
lukeneensa lehdistä ja kuulleensa myöhem-
min, että kaatuneita olisi ollut 248 tai 280.¹⁵⁶
Kinnusen mukaan punaiset olivat saattaneet
viedä kuolleita myös mukanaan, sillä tiellä
oli näkynyt verta. Yhtä lailla verijäljet ovat
voineet tulla haavoittuneistakin. Kinnunen
kertoo taistelukuvaussessaan myös kahdesta
eri ”ruumiskasasta”. Ensimmäinen oli sijain-
nut ”suopaikassa”, ja siihen oli kuormattu 50
ruumista. Kinnunen kertoo myös myöhem-
min löydetystä 40 ruumiin paikasta, mutta ei
kerro tarkemmin sijaintia.¹⁵⁷

Vihollisen tappioista tehtyjen raporttien
lisäksi valkoiset raportoivat tietysti myös
saadusta sotasaaliista. Tämän selvitystyön
aikana on löydetty kaksi mainintaa kentälle
jääneen sotamateriaalin määrästä. Ensim-
mäinen niistä on jo taisteluiden ajalta. Siinä
majuri Hans Kalm ilmoitti 20.4. klo 19.30
eversti Georg Londénille, että ”olemme ot-
taneet yli 100 kaatuneen punaisen kiväärit
ja yhden konekiväärin nauhoineen”.¹⁵⁸ Kalm
oli raportin antamisen ajankohtana vielä
Vesivehmaalla, eikä hänen lähteestään ole
varmuutta.

Paikan päällä ollut Mikkelin 2. komppa-
nianpäällikkö Martti Eklund on sen sijaan
kirjannut sodanaikaisen muistivihkoonsa
luultavasti pian taistelun jälkeen, että Vieru-
mäen taistelussa oli saatu 114 kivääriä ja yksi

kuularuisku.¹⁵⁹ Tästä ei kuitenkaan tarkemmin selviä, onko kyseinen sotasaalis kerätty koko taistelukentältä ja onko se saatu kaatuneilta tai haavoittuneilta vai onko se löytynyt maasta tai punaisilta jääneestä kuormastosta.

Vaikka merkinnät sotasaaliista ovat vähäisiä, voi niitä silti pitää jonkinlaisena vertailulukuna ilmoitettuun kaatuneiden määrään. Kiivaissa taisteluissa perääntyvillä punaisilla tuskin on ollut mahdollista korjata kaatuneiden kivääreitä mukaansa, ja on myös selvää, että kaikki alueelta löytyneet aseet eivät olleet pelkästään kaatuneiden jäljiltä. Esimerkiksi taistelun jälkeen vangiksi jääneistä punaisista suurin osa oli heittänyt kiväärinsä metsään ennen antautumistaan.¹⁶⁰ Kentältä löytyneiden kiväärien määrän tulisi olla suurempi kuin vainajien luvun.

SODANAIKAISessa LEHDISTÖSSÄ ESITETYt ARVIOT

Valkoinen päämaja antoi tiedotusvälineille virallisen tiedonannon Heinolan valtaukselta, jossa käsiteltiin myös Vierumäen taistelua. Tiedonanto on luultavasti annettu 22.4.1918, koska se alkoi ilmestyä sanomalehdissä ympäri Suomea 23.4.1918 alkaen. Vierumäen osalta tiedonanto pohjautui selvästi majuri Hans Kalmilta ja eversti Georg Londénilta saatuihin raportteihin. Päämajan tiedonannon mukaan valkoiset olivat saaneet Vierumäellä haltuunsa punaisilta yli 100 kivääriä ja punaisten kaatuneiden määräksi kerrotaan taistelun jälkeisenä päivänä 21.4.1918 laske-
tun 208 kaatunutta.¹⁶¹

Myös Heinolan esikunta oli antanut oman tiedonantonsa tiedotusvälineille Hei-

nolan valtauksesta ja Vierumäen tapahtumista. Tämä tiedonanto näyttää levinneen laajemmalle kuin päämajan tiedonanto.¹⁶² Sen pohjalta julkaistiin uutinen esimerkiksi *Saarijärven Paavo* -lehdessä 23.4.1918. Jutussa kerrotaan, että Vierumäellä punaisia kaatui 300, jonka lisäksi oli vielä otettu ”joukko vankeja”.¹⁶³ Heinolan esikunnan arvio kolmestasadasta kaatuneesta tuskin perustui mihinkään tarkkaan laskentaan, vaan se oli pelkästään yleinen arvio kaatuneista. Luultavasti se oli annettu propagandatarkoituksessa, ja sillä haluttiin korostaa valkoisten voittoa Vierumäellä.

Myös yksittäisiä tiedonantoja päätyi lehtiin pian taistelun jälkeen. *Länsi-Savossa* kerrottiin 22.4.1918, että Vierumäellä ”kolmattasataa punaista kaatui” ja haavoittuneita ”lienee monin verroin enemmän”. Jutun kirjoittaja ei tainnut tietää, että taistelu päättyi todellisuudessa valkoisten perääntymiseen, sillä hän arvioi, että ”lopun punaisista lienevät joutuneet vangeiksi, toiset hajonneet ympäri metsiä”.¹⁶⁴ Mikkelistä Helsinkiin matkalla ollut kapteeni Ensi Somersalo oli ohikulku-
matkalla mennyt Vierumäen kautta ja kertoi *Helsingin Sanomissa* 25.4.1918, että punaisia oli kaatunut siellä käydyssä taistelussa 200.¹⁶⁵

Valkoisten puolella itse taisteluun osallistuneiden kertomuksia Vierumäestä ilmestyi lehtiin huhtikuun lopusta alkaen. Nimi-
merkki Pater kirjoitti *Mikkelin Sanomiin* 28.4.1918 päivätyn kertomuksen Wesiwehmaalta Heinolaan. Taisteluun osallistunut kertoja kävi jutussa tarkkaan läpi taistelun kulkua. Kirjoittajan mukaan punaisten mieshukka oli suurta, koska valkoiset olivat päässeet ampumaan epäjärjestyksessä pakenevia punaisia suoraan konekiväärituloella. Kirjoit-

tajan kuvauksesta päätellen punaiset kärsivät kuitenkin suurimmat tappionsa ennen kuin he saivat vahvistukset Heinolasta. Vahvistusten saavuttua voimasuhteet olivat kääntyneet nopeasti ja valkoiset olivat joutuneet perään-tymään. Nimimerkki Paterin mukaan taistelu seuraavana aamuna Vierumäellä ”yli 300 punaista virui kuolleen pitkin tietä, peltoja ja metsiä ja kylän asukkaat kertoivat heidän [punaisten] vielä heinähäkeillä vieneen useita kuormallisia ruumiita muassaan”.¹⁶⁶ Juttu on kirjoitettu propagandatarkoituksessa, joten taistelukuvaus ja kuolleiden määrä on varmasti liioiteltu.

Länsi-Savossa ilmestyi 6.5.1918 Vierumäen taistelussa mukana olleen H. J. S:n kirjoittama hyvin lennokka ja valkoisesta näkökulmasta kirjoitettu juttu Pikamarssi Kaikkisista Heinolaan, jossa kirjoittaja arvioi punaisten tappioiden määrän olleen jopa 400 kaatunutta, jonka lisäksi hänen mukaansa ”Helsingin hurjain” eli Helsingin urheiluseura Jyryn komppanian riveistä kaatuneet punaiset olivat vieneet mukanaan.¹⁶⁷ Kuten aiemmin on jo esitetty, Jyryn komppania ei voinut olla paikalla. Lukuja voidaan pitää liioitteluna, ja lehtikirjoituksen tarkoituksena oli ennemmin korostaa valkoisten voittoa ja punaisen puolen rikoksia kuin esittää puolueeton näkemys tapahtumista.

Valkoisten puolella Sysmän joukkoihin kuulunut nimimerkki E. S-n. kirjoitti *Uusi Heinolan Sanomat* -lehteen 15.5.1918 otsikolla Heinolasta Kotkaan. Hän saapui Vierumäen taistelupaikalle taistelua seuranneena päivänä. Jutussa hän kuvailee, että ”katsoipa minne tahansa näki tantereelle jääneiden ruumiita”.¹⁶⁸ Kirjoittaja ei kuitenkaan tarkemmin lähde arvioimaan ruumiiden määrää.

Sanomalehdissä taistelun jälkeen esitetyt luvut Vierumäellä kuolleiden punaisten määrästä ovat merkittäviä esimerkiksi jälkikäteen kerätyn muistitiedon kannalta. Monelle sanomalehdessä painettu tieto, varsinkin jos sen lähteenä oli valkoisen armeijan päämaja tai Heinolan rintaman esikunta, edusti virallista totuutta asiasta. Suurin osa Vierumäellä olleista valkoisista joukkoyksiköistä siirrettiin melko pian taistelun jälkeen Mäntyharjun rintamalle. He eivät ehtineet jäädä todistamaan ruumiiden hautausta ja joutuivat saamaan tiedot kuolleista sanomalehtien tai suullisen tiedon välityksellä. Samaa pätee varmasti myös punaisiin. Heillä ei ollut aikaa jäädä laskemaan kaatuneitaan, joten heidän täytyi luottaa asiassa valkoisen Suomen tiedotusvälineisiin.

VALKOISEN PUOLEN MUISTITIEDOSSA ESITETYT ARVIOT

Vierumäen taistelussa valkoisten joukot koostuivat kolmen komppanian kokoisesta osastosta (430 miestä). Tämän osaston päällikkönä toiminut Kustaa Tapola esitti vuonna 1919 ilmestyneessä kirjassa Puolesta Savon ja syntymämaan, että punaisia olisi kaatunut Vierumäellä 336, jonka lisäksi paikalliset kertoivat valkoisille punaisten kantaneen ”kymmenkunta heinäkarillistä” ruumiita mukanaan.¹⁶⁹ Todellisuudessa tieto ruumiiden kantamisesta saattaa olla peräisin aiemmin kuvatusta Länsi-Savon lehtijutusta. Neljä vuotta myöhemmin Tapola arvioi Vapaussodan historiatoimikunnalle 12.5.1923 päivätyssä raportissa, että kaatuneita punaisia ”korjattiin” Vierumäen taistelun-

tältä 337 tai 437.¹⁷⁰ Se, että Tapola ei muista neljän vuoden jälkeen, oliko kaatuneita sata enemmän kuin hän aiemmin esitti, kertoo muistitiedon hataruudesta. Kolmannessa arviossaan, jonka päiväystä ei tunneta, Tapola esittää, että kaatuneita oli 366.¹⁷¹ Ei ole kuitenkaan edes varmaa, oliko Tapola itse mukana laskemassa ruumiita, sillä hän haavoittui taistelussa murtaen sääriluunsa. Tärkeää on myös huomioida se, että hän antoi kaikki arvionsa valkoisen puolen muistelmakirjallisuudelle, jossa oli tapana kirjoittaa vapaussodan historiaa hyvin ylevään sävyyn. Todenäköistä siis on, että vastustajan tappioita ei arvioitu ainakaan alakanttiin.

Myös Mäntyharjun suojeluskunta teetti muistelukirjan vapaussodasta, jonka nimeksi tuli *Taistelu Mäntyharjusta v. 1918: Kertomuksia vaarallisista retkistä ja rohkeista miehistä*. Vahvasti pelkkään valkoisten muistitietoon nojaavan kirjan kokosi Matti Kuusi, joka esitti ilman tarkempaa lähdetä, että Vierumäen taistelussa punaisia olisi kaatunut 400.¹⁷² Sisällissotaan osallistunut lääkäri Hjalmar Gabriel von Bonsdorff on tutkinut valkoisen puolen lääkintäjoukkojen toimintaa. Kun hän käy läpi ambulanssin numero 14 vaiheita, hän toteaa sen olleen Vierumäellä ”sodan suhteellisesti ehkä verisimmässä taistelussa”.¹⁷³

Pertunmaalainen Kalle Kauppi muistaa paluun Vierumäen taistelulentäille taistelun jälkeisenä päivänä. Kaupin mukaan ”Vierumäessä oli tien vieressä ukkoa” ja ”arveltiin siinä olleen n. 400 punaisen ruumiit”.¹⁷⁴ Myös Pertunmaalta kotoisin ollut Kustaa Översti muisti ruumiiden määrän samansuuntaisesti. Hänen mukaansa Vierumäen ”taistelulentä oli kamalan näköinen, ruumiita

oli siellä täällä, kaiken kaikkiaan lähes 400 punaista oli kaatunut”.¹⁷⁵

Juho Kukkula Sysmästä muisteli, että heidän yksikkönsä oli majoittunut 21.4. Härkälään. Kukkulan mukaan ”vapaa-aikana käytiin katselemassa taistelupaikkaa, siellä oli paljon punaisia kaatuneita” ja ”monin paikoin oli ketju mennyt järjestyksessä kummossa”. Lisäksi sanottiin, että ”punaisia olisi kaatunut 325”.¹⁷⁶ Sysmälainen Kalle Kivelä muisteli puolestaan, että kuolleita olisi ollut jopa 350.¹⁷⁷

Juho Kousa Pertunmaalta muisteli, että taistelun jälkeisenä päivänä palattiin Vierumäelle ja siellä ”ruumiita oli kovasti”, niin että kun ”yöllä kävi vartiota vaihtamassa niin tahtoi kaatua ruumiisiin”. Kousan mukaan ruumiita oli ”pitkin ja poikin, varsinkin [Vierumäen] majatalon pihassa ja harjulla”. Kousa myös muisti, että ”kuulat olivat repineet niitä pahannäköisiksi” ja ihmetteli, että ”ei sellaisessa ryttäkässä meitä [valkoisia] senkään enempää ollut mennyt, 11–12 miestä kai kaikkiaan”.¹⁷⁸ Pertunmaalainen Juho Mikkanen muisti taistelun jälkeisenä päivänä, että ”ruumiita oli kovasti, toiset kulkivat siellä katselemassa, mutta minä olin lopen väsynyt”.¹⁷⁹ Samalta paikkakunnalta lähtöisin ollut Paavo Paloniemi muisti myös, että ”tien varressa oli ruumiita kovasti, oli myöskin muutamia vielä elossa”.¹⁸⁰

Hartolalainen Eino Laatunen muisti puolestaan, että taistelutantereella oli ”verta joka paikassa, miehen ja hevosen ruumiita siellä täällä”.¹⁸¹ Hartolalaisen Kalle Arola saapui Vierumäelle taistelun jälkeisenä päivänä. Hän oli muiden valkoisten kanssa tutkinut taistelutannerta ja totesi sodan aikaisessa päiväkirjassaan, että ”meni vaikka minne niin

aina oli miehijä pitkännää".¹⁸² Asikkalainen Ilmari Koskinen saapui myös tarkastelemaan taistelukenttää, ja hänen mukaansa "punaisen ruumiita virui pitkin tienvieriä ja metsää, oli vallan kauheaa kun tykin pyöräkin oli kulkenut miehen pään yli".¹⁸³

Mikkelin 3. komppaniassa palvelleet Martti Haajanen kuvaili myös, että Vierumäen taistelukentällä "miestä oli ympäriinsä kumossa jos minkä verran". Haajasen yksikkö yöpyi eräässä saunarakennuksessa, jonka "ympärikin oli ainakin parinkymmenen punikin ruumiit, aivan ovenpielessä oli yksi".¹⁸⁴ Myös Lauri Cantell Mikkelin 3. komppaniasta muisteli, että kaatuneita kerrottiin olleen yli 300 mutta pitää tuota lukumäärää kuitenkin liian suurena.¹⁸⁵ Mikkelin 3. komppaniassa palvelleen Arvi Nikkisen mukaan Vierumäen taistelun jälkeen puhuttiin "350 punaista kaatuneen ja aika sakeassa niitä olikin".¹⁸⁶

Mikkelin 3. komppaniassa ollut Urho Nupponen kertoi vapaussotamuisteluissaan, että Maurits Lehtonen oli laskenut punaisia kaatuneen 304.¹⁸⁷ Samaan komppaniaan kuulunut Pauli Kankkunen muisteli puolestaan, että ruumiita lojui "kaikkialla; piholla, tiellä, pelloilla ja metsissä" ja niitä sanottiin olevan 320.¹⁸⁸ Myös Juho Ruuth Mäntyharjusta muisteli, että joku oli käynyt laskemassa kaatuneet ja "niitä piti olla lähes 300".¹⁸⁹ Valkoisten puolella taistellut Väinö Ahola kertoi, että "kaatuneita punaisia korjattiin seuraavan päivänä hiukan yli 200".¹⁹⁰

Valkoisten puolella Vierumäellä ollut Hugo Virtanen oli merkinnyt muistiin, että kuolleita olisi ollut 308. Hänen mukaansa "punaisen kaatuneiden lukumäärän olen merkinnyt ylös niiden tietojen perusteella, jotka saimme tullessamme ensimmäiseen yö-

pymispaikkaan haudatuista punaisista". Virtasen mukaan vielä kesällä Arvi Rantala oli löytänyt punaisen ruumiin Vierumäellä.¹⁹¹

Fabian Mikkänen Mikkelin 3. komppaniasta muisteli, että taistelun jälkeisenä aamuna Vierumäellä "oli ruumiita kovasti" ja "paha siivoa".¹⁹² Fabian Haapamäki Mikkelin 3. komppaniasta kuvaili, että Vierumäen taistelun jälkeisenä aamuna näkyi "ruumiita kovasti", mutta ei kerro tarkemmin määrää.¹⁹³

Eero Pärnänen Juvalta muisteli, että taistelun jälkeisenä päivänä "käytiin katsomassa taistelupaikkoja ja meikäläiset kaatuneet kerättiin kansakoululle". Pärnänen oli kertomansa mukaan merkinnyt päiväkirjaansa, että punaisia oli löydetty taistelutantereelta 312 miestä.¹⁹⁴ Myös Eino Weber Juvalta muisti, että "tiellä ja metsissä oli paikka paikoin sakeasti kaatuneita punakaartilaisia", mutta ei lähtenyt arvioimaan kaatuneiden määrää.¹⁹⁵

Hemmo Salmi Pieksämäeltä sanoi, että taistelun jälkeisenä päivänä "tarkastimme taistelupaikkoja ja viruu melkein kaikkialla punaisia kaatuneita". Etelä-Savon rykmentin miehet olivat saaneet ankaraa palautetta majuri Kalmin Pohjois-Hämeen pataljoonan miehiltä siitä, että nämä olivat joutuneet peräytymään Vierumäen taistelun lopussa. Salmen mukaan seuraavana päivänä "Kalmin pataljoonan pojat, jotka aikaisemmin olivat pilkallisesti suhtautuneet peräytymiseemme, olivat pakoitetut, nähdessään kaatuneiden lukuis[uid]en, myöntämään, että olimme 'työmme tehneet kunnolla'". Salmen mukaan hänen "joukkuetta vastassa olleella mäkirinteellä kerrottiin olleen 60 kaatunutta", mutta hän ei lähde tarkentamaan kuolleiden kokonaismäärää.¹⁹⁶

Sven Komulainen ei ehtinyt mukaan Vierumäen taisteluun mutta käveli taistelukuken ohi seuraavana päivänä. Muisteluisaan hän totesi, että ”erään talon lähettyvillä makaa koko punaisten ketju kuin ampumavalmiina, mutta he ovat hiljaisia poikia”. Komulaisen mukaan taistelun kiivaudesta kertoi se, että ”tapaamme eräässäkin pienehkössä sorakuopassa valkoisen ja punaisen aivan lähellä kaatuneina”. Komulaiselle kerrottiin, että Vierumäen taistelussa oli ollut paljon kaksintaisteluja johtuen yön pimeydestä ja tunnussanojen samanlaisuudesta. Komulaisen mukaan punaisten kaatuneiden määräksi oli arvioitu 600–700.¹⁹⁷ Komulaisen arvio kaatuneiden määrästä kertoo siitä, kuinka edes paikan päällä olleet eivät osanneet arvioida kuolleiden määrää.

Toivo Paasonen yksikkö palasi Vierumäelle taistelua seuraavana päivänä, jolloin paikalla oli ”2–3 hevosta kaatuneena, samaten miehiä, mutta suurimmaksi osaksi olivat miehet [ruumiit] metsässä”. Paasonen ei anna arvioita kuolleiden määrästä mutta oli sitä mieltä, että ”väitetty punaisten kaatuneitten määrä on liian suuri”.¹⁹⁸

Valkoisten puolella Mikkelin komppaniassa taistellut Arne Gösta Wahlgrén esitti vuonna 1936 kirjoittamissaan sisällissodan muisteluisaan, että hän oli lähettänyt kotiin kirjeen, jossa mainitsi punaisten tappioiden olleen 300 kaatunutta. Heti perään Wahlgrén kuitenkin huomautti, että ”luku lienee suuresti liioiteltu ja peruutuu [sic] se miehistön keskuudessa liikkuneisiin huhuihin”.¹⁹⁹ Tämä huomio on tärkeä ja osoittaa, kuinka huonosti jopa itse taisteluun osallistuneet tiesivät kaatuneiden vastustajien lukumäärän.

Valkoisen puolen muisteluista on vaikea tehdä mitään johtopäätöstä, koska arviot kuolleiden määrästä vaihtelevat paljon. Huomionarvoista on kuitenkin se, että myös osa valkoisista pitää yleisiä arvioita kuolleiden määrästä liioiteltuina. Suurin osa arvioista asettuu noin 200–300 kuolleeseen, mikä vastaa sanomalehdissä esitettyä lukua. Muisteluissa ei yleensä mainita tietolähdettä, mutta monet kertovat ”kuulleensa jälkikäteen” tai sanovat jonkun toisen ”laskeneen” kuolleiden määrän. Kukaan muistelijoista ei kuitenkaan itse sano olleensa mukana laskemassa ruumiita.

PUNAISTEN JA SIVIILIENTEN MUISTELMA- AINEISTOSSA ESITETYT ARVIOT

Johan Liehunen Asikkalan Hillilän kylästä osallistui Työväen arkiston muistitietotomikunnan keräykseen ja kertoi kokemuksistaan sisällissodassa. Hänen muistelunsa Vierumäestä on myös osittain kirjattu punaisen puolen muistelmateokseen *Aatteet ja aseet*. Liehunen ja kuusi muuta nuorta Hillilän kylästä olivat liittyneet helmikuussa Lahdessa punakaartiin, ja heidät määrättiin Heinolan rintamalle. Liehusen mukaan Vierumäen taistelu oli hyvin sekasortoinen, ja punaisten komentaja Evert Sampo oli esimerkiksi joutunut lyömään taisteluhaluttomia kaartilaisia ruuskallaan. Liehusen mukaan moni haavoittui taistelussa ja kuoli ”usein huugettavan Punaista Ristiä”. Liehunen mainitsee Väinö Gladin Asikkalan Hillilästä kaatuneen taistelussa. Liehunen oli myöhemmin kuullut, että Vierumäellä ”olisi kaatunut 308 punaista”.²⁰⁰

Heinolan punakaartiin kuulunut ja taistelussa ollut Viljam Lindroos muisteli haastattelussa, että Vierumäen taistelussa kaatui yli 80 punaista. Hän myös korosti taistelun sekavuutta, jolloin saa käsityksen, ettei kaatuneiden laskemiseen olisi ollut punaisten puolella mahdollisuuttakaan.²⁰¹ Valkoisten puolella Vierumäellä taistellut ja punaisten vangiksi jäänyt Manne Toivonen liittyi lyhyeksi ajaksi myös Vierumäellä taistelleeseen Helsingin kirvesmieskomppaniaan. Toivonen karkasi punaisten joukoista pian, mutta sitä ennen hän oli ehtinyt kuulla punaisten puhuneen, että ”kyllä Vierumäellä oli kasottain ‘lahtareita’ nurin”. Toivonen sai omien sanojensa mukaan käsityksen, etteivät punaisten rivimiehet olleet tietoisia tappioistaan.²⁰²

Härkälän kylästä kotoisin ollut Lieberd Markkola kertoi haastattelussa Vierumäen taistelusta paikallisen siviilin näkökulmasta. Haastattelijana toiminut Martti Eklund oli niin ikään ollut valkoisten päällikkö taistelussa. Markkola oli käynyt tämän kanssa läpi taistelupaikkoja ja osasi kuvata ne tarkkaan. Hän oli taistelujen jälkeen kuullut, että punaisia haudattiin noin 250.²⁰³

Heinolan punakaartiin kuulunut Jalmar Paasonen ei itse osallistunut Vierumäen taisteluun mutta kuuli melko pian sen jälkeen Kouvolassa toukokuun taitteessa Toivo Sampolta, joka oli punaisten päällikkö Evert Sampoinen poika, että Vierumäellä kaatui noin 300 punakaartilasta. Toivo Sampo oli kommentanut yhtä tykkiä Vierumäellä.²⁰⁴

Heinolan Myllykylästä kotoisin ollut Pekka Kekkonen seurasi kiinnostuneena Vierumäen tapahtumia 12-vuotiaana ja keräsi myöhem-

min aktiivisesti lisätietoa tapahtumien kuluksi. Vuonna 1966 hän kertoi tutkimuksistaan seuraavasti:

”Olen tiedustellut kymmeniltä sen ajan ihmisiltä, joiden olen arvellut asiasta tietävän, kuinka monta punaista ja kuinka monta valkoista ja miten monta yhteensä kaatui Vierumäen taistelussa? Sillä tuloksella että annetut tiedot ovat äärettömän ristiriitaisia. Punaisten osalta tiedot vaihtelevat 100–365.”²⁰⁵

Kekkonen saamat tulokset eivät yllätä, sillä samansuuntaisiin määriin asettuvat myös muut muistitietoon perustuvat arviot. Muistitiedon epäluotettavuutta kuvaa se, että Kekkonen kertoo samojen ihmisten arvioineen valkoisten tappiot 50–100 mieheksi, vaikka alusta asti lehdissä asti tiedettiin, että heidän tappionsa oli vain 10 miestä ja haavoittuneet mukaan lukien noin 50 miestä. Huhujen vaikutuksesta muistitietoon kertoo myös se, että Kekkonen ei ole itsekään täysin varma edes siitä, ovatko kaikki joukkohautaan haudatut edes punaisia.²⁰⁶

Punaisten puolella sairaanhoitajana toiminut Mandi Mäki joutui kulkemaan taistelun aikana Vierumäen läpi. Mäen mukaan ”taistelu oli ankarampia mitä näillä rintamilta käytiin”. Vihollinen uhkasi monesta suunnasta, ja punaisten täytyi murtautua valkoisten ketjun läpi. Hän sanoo, että sanitäärit eivät olleet pystyneet juurikaan auttamaan haavoittuneita, koska määräys oli vain liikkua eteenpäin ja eteenpäin. Mäen mukaan ”ketjuun ei saanut mennä”, jonka vuoksi ”meiltä jäikin niin paljon haavoittuneita ja kaatuneita taistelupaikalla.”²⁰⁷

HEINOLALAISTEN PERIMÄTIETOO JA PAIKALLISTEN OMIIN SELVITYKSIIN PERUSTUVAT ARVIOT

Työväenmuseo Werstas ylläpitää verkkosivua, jossa on tietoa punaisten muistomerkeistä. Myös Vierumäen joukkohaudasta on kerätty tietoja, joiden lähteeksi osoitetaan Etelä-Suomen Sanomat ja 16.1.2018 annettu yksityinen tiedonanto. Verkkosivulla kerrotaan, että ”teiden varsille jäätyneet vainajat vietiin hevossrattailla joukkohautaan Laukkalan kankaalle, joka myöhemmin nimettiin Hautapeloksi”. Kuvauksessa arvioidaan, että vainajia olisi yli 300. Kuvaukseen on kerätty myös perimätietoa, jonka mukaan joukkohautaan on haudattu myös sairauksiin menehtyneitä, mutta perään todetaan, että tästä ei ole todisteita ja tietoa pidetäänkin epäluotettavana. Kuvauksessa kerrotaan myös, että ”huhu työväenaatteelle myötämielisistä henkilöistä, jotka olisi ammuttu yhteishaudan reunalla ja peitelty muiden vainajien joukkoon, on vahvasti liioiteltu”. Kuvauksen mukaan tiedetään, että haudassa oli vain yksi taistelun ulkopuolella teloitettu, joka oli nainen. Tällä viitataan todennäköisesti Adele Lehtoseen.²⁰⁸

Werstaan lähteenä on ilmeisesti ollut *Etelä-Suomen Sanomissa* 21.3.2005 julkaistu lehtikirjoitus. Toimittaja Eija Kupiaisen tekemässä jutussa kerrotaan, että Heinolan maaseurakunnan kirkkoherra Ahti Peltosen mukaan joukkohaudassa olisi taisteluissa kuolleiden lisäksi kulkutauteihin kuolleita. Myös Vierumäen kylätoimikuntaan kuulunut Helinä Rantanen kertoo, että joukkohaudan reunalla olisi ammuttu punaisille myötämielisiä heinolalaisia. Peltosen esittämälle

väitteelle ei ole löytynyt todisteita, eikä se luultavasti pidä paikkaansa. Rantasen juttu taas pätee vain yhteen ammuttuun, Adele Lehtoseen.²⁰⁹

Itä-Hämeen toimittaja Jari Niemi on kirjoittanut paljon lehtikirjoituksia Vierumäen joukkohaudoista. Vuonna 2016 hän selvitti kuolleiden määrää kysymällä asiasta paikallisilta Ahti Peltoselta, Martti Pakariselta, Esko Aallolta ja Matti Halmeelta. Kaikki päätyivät arvioon, että kuolleita olisi noin 300. Ilmeisesti kaikkien tiedot perustuivat perimätietoon ja aikaisempiin tutkimuksiin. Jutussa kerrotaan, että Risto Seppälälle oli Ella Raita kertonut, että vainajia löytyi teiden ojista vielä keväällä. Samaa oli kuullut myös Esko Aalto.²¹⁰

Ilkka Valonen on *Itä-Hämeessä* tuonut veljensä Esko Valosen kanssa esiin, että heidän mielestään ”selkeä enemmistö” Vierumäen joukkohautaan haudatuista on valkoisten puolella olleita Pohjanmaalta kotoisin olevia torpparien poikia, jotka olisi pakko-otettu majuri Hans Kalmin johtamaan Pohjois-Hämeen pataljoonaan.²¹¹ Ilkka Valosen teoria valkoisista torpparien pojista perustuu myös siihen, että vainajia olisi tuotu Vierumäelle muualta. Valonen esittää, että Vierumäen taistelu on valkoisen puolen keksimä tapahtuma, ”niin iso feikki kuin vain voi olla”. Se täytyi ”keksiä”, jotta Asikkalan Anianpellon taistelussa 17.–18.4.1918 kaatuneiden ”torpparien poikien” kuolema voitaisiin peittää. Valosen mukaan pojat piti ”muuttaa punaisiksi”, jotta saatiin luotua kertomus punaisten tappiosta. Valosen mukaan valkoisten ruumiiden kuljetukset Anianpellosta Vierumäelle hoitivat ”metsäkoulun pojat” ja kulkukauppias Kustaa Vuorisen vaimon, majuri

Kalmin ”luottonaisen”, tehtävänä olisi ollut repiä kaatuneilta tunnuksot ennen hautaamista.²¹² Valonen ei kuitenkaan avaa syytä, miksi sotatoimilla kuormitetut valkoisten kuormastot olisivat halunneet siirtää ruumiit yli 20 kilometrin päähän taistelupaikasta. Massiivinen kuljetusoperaatio olisi varmasti ollut myös hankala salata, mikä oli Valosen mukaan ylipäänsä perimmäinen syy valkoisten hautaamiselle Vierumäelle.

Itä-Hämeelle Valonen myös kertoo, että torpparien ”poikien nimet kirjattiin ylös ennen Anianpellon taistelua, kun nämä annettiin Kalmin pataljoonan vahvistukseksi”. Valonen uskoo, että haudattujen nimet löytyvät tätä kautta. Hän ei kuitenkaan tarkemmin ole esitellyt tätä lähdettä ja vaikuttaa, että hän ei ole itse tutkinut asiaa enempää. Sitä vastoin Valonen antaa ymmärtää, että nimet

jo tiedettäisiin, mutta niitä ”ei ole julkistettu häpeän takia”.²¹³

Vastineeksi Ilkka Valosen väitteille *Itä-Hämeessä* julkaistiin 2.11.2019 juttu Vuoden 1918 tarinat paljolti liioittelevia kertomuksia. Siinä toimittaja Taina Kivijärvi haastatteli eri historiantutkijoita, jotka esittivät vastaväitteitä Valosen teoriaan valkoisten torpparien pojista. Historiantutkija Tuomas Hopun mukaan teoria ei voi pitää paikkaansa, koska kateissa ei ole mitään suuria määriä valkoisten torppareiden poikia Pohjanmaalta. Myös historian dosentti Marko Tikka pitää mahdollisena, että satojen tai edes muutamien kymmenen valkoisen kuolema olisi voinut jäädä selvittämättä.²¹⁴ Ilkka Valonen kirjoitti *Itä-Hämeeseen* vielä vastineen historiantutkijoille, mutta ei tarkentanut siinä Vierumäkeä koskevia tietojaan.²¹⁵

Tiedot punaisten haavoittuneista ja mukana kannetuista kuolleista

Vierumäen joukkohautaa koskevaa arkistoseelvitystä tehtäessä on ollut tärkeää selvittää myös se, mitä punaisten haavoittuneille tapahtui. Tätä ei ole juuri käsitelty aiemmissa tutkimuksissa. Mikäli arviot useista sadoista kaatuneista punaisista pitäisivät paikkaansa, olisi myös oletettava, että haavoittuneita oli useita satoja. Koska Vierumäen taistelu päättyi käytännössä valkoisen puolen perääntymiseen, on oletettavaa, että punaiset ehtivät ottaa ainakin osan haavoittuneista mukaansa. Toinen tärkeä asia selvityksen kannalta on se, kuljettivatko punaiset kaatuneita mukanaan vai jätettiin heidät paikoilleen. Tämän selvittäminen on hyvin tärkeää, kun arvioidaan sitä, keitä Vierumäen joukkohautaan päätyi.

Jääkärikoulutuksen saanut Armas Kempin komensi Sysmän 3. komppaniaa, joka hälytettiin 20.4.1918 Heinolan kirkonkylästä Vierumäelle, mutta saapui sinne vasta taistelun päätyttyä, kun sekä punaisten että valkoisten pääjoukot olivat perääntyneet taistelupaikalta. Kempin mukaan joukkojen saapuessa paikalla oli vain kaatuneita ja haavoittuneita. Kempin ei tarkemmin kerro, olivatko kyseessä valkoisten vai punaisten haavoittuneet, mutta hän sai näiltä tietoja taistelun kulusta. Luultavasti kyseessä olivat punaisten haavoittuneet, sillä he eivät osanneet kertoa Kempille valkoisten joukkojen

sijaintia. Kempin muisteluista ei käy selville, mitä haavoittuneille tehtiin.²¹⁶

Taistelussa valkoisten komentajana toiminut Kustaa Tapola haavoittui lievästi kesken taistelun mutta sai muilta kuulla, että valkoisten vetäytyttyä myös vihollinen perääntyi epäjärjestyksessä kohti itää ”vieden haavoittuneensa mukanaan”.²¹⁷ Tapolan mukaan punaiset kantoivat mukanaan ”kymmenkunta heinäkärillistä” kaatuneita.²¹⁸ Myös sysmälinen Erland Nurminen muisteli nähneensä Vierumäen taistelussa, kuinka ”punakaartilaiset kuljettivat kuormastossaan myös kaatuneita”. Toisaalta Nurmisen taistelukuvauksessa korostui taistelun sekavuus ja huono näkyvyys. Kuormastossa olleet olivat siis hyvin voineet olla myös haavoittuneita.²¹⁹

Heinolan Myllykylässä taistelua 12-vuotiaana seurannut Pekka Kekkonen kertoi, että joitain punaisten haavoittuneita tuotiin taistelun aikana hänen kotikyläänsä sidottavaksi. Kekkonen oli kuitenkin sitä mieltä, että suurin osa punaisista haavoittuneista vietiin kuormaston mukana pois. Kekkonen mielestä punaiset myös jättivät kaatuneet paikoilleen.²²⁰

Eino Siren toimitti 1.10.1967 päivätyn selostuksen vaiheistaan sisällissodan aikana *Kansan Uutiset* -lehden toimitukseen. Siren oli tarjonnut tietojaan aluksi Punakaartin historiakomitealle, joka oli ryhtynyt valmiste-

lemaan punaisen puolen historiankirjoitusta sisällissodasta. Punakaartin historiakomitea ei ollut halukas julkaisemaan Sirenin kertomuksia, mikä Sirenin mielestä kertoi siitä, että komitean jäsenet olivat samassa puolueessa ”pyövelien” kanssa. Sirenin kokemukset sisällissodasta on kirjoitettu hyvin värikkääseen ja lennokkaaseen tyyliin. Kirjoituksensa kautta hän selkeästi halusi korostaa valkoisen puolen terroria ja liioitteli julmuuksia. Siren kertoi myös yhden kuvauksen Vierumäeltä. Hänen mukaansa taistelua seuraavana päivänä poliisi Alpinus Vanhala ja Sirenin eno Emil Björg olivat kierrelleet Vierumäen metsissä tyhjennellen vainajien taskuja ja ampuen haavoittuneet ”aina siihen paikkaan missä tapasivat”. Sirenin Hanna-täti oli kertonut myöhemmin, että punaiset ”huuti kovasti apua kun nämä murhaajat oli tyhjentänyt haavoittuneiden taskuja”, kunnes ”kuului ampumisen paukahdus”. Sirenin mukaan Emil Björg oli keuhunut, että Sirenin ei olisi koskaan tarvinnut enää tehdä työtä, jos olisi liittynyt heidän joukkoonsa. Björg oli väittänyt tienanneensa kaatuneita ryöstelemällä 100 000 markkaa.²²¹

Edellä esitettyä Sirenin kertomusta voidaan pitää epäluotettavana monestakin syystä. Ensinnäkään hän ei itse ollut paikalla. Toiseksi tiedetään tarkkaan, että taistelun jälkeisenä yönä ja seuraavana päivänä paikalla oli paljon valkoisten sotilaita, jotka osoittivat suurta kiinnostusta kaatuneiden punaisten ruumiita kohtaan. Tiedetään myös, että paikalliset siviilit olivat olleet mukana tarkastelemassa taistelukenttää, koska se oli heidän kotiensa välittömässä läheisyydessä. Siren antoi ymmärtää, että Björg ja Vanhala olivat siviilejä, joten on hyvin epätodennäköistä, että he olisivat voineet ryöstellä ja teloittaa

haavoittuneita punaisia valkoisten sotilaiden ja muun siviiliväestön silmien edessä. Taistelupaikka oli myös hyvin lähellä asutusta, joten tällaisen toiminnan suorittaminen salassa olisi ollut hankalaa. Kertomuksessa saattaa kuitenkin piillä jokin totuuden siemen. On ilmeistä, että valkoiset teloittivat ”armosta” joitakin vaikeasti haavoittuneita vankeja, ja on todennäköistä, että valkoiset tai siviilit ryöstivät ainakin joitain ruumiita. Luultavasti toiminnalla ei päässyt suunnattomasti rikastumaan, sillä voidaan olettaa, että taskuista löytyi lähinnä Punaisen Suomen Panikin painamia seteleitä.

Haavoittuneiden teloittamisesta kertoi myös valkoisten puolella taistellut Väinö Ahola. Hän muisteli värittäen, kuinka Härkälän kylän taistelussa ”siellä täällä on kaatunut punainen ja kas tuolla kohottaa haavoittuneenakin kiväärinsä ohimenneen valkoisen selän takaa kun teon huomaa toinen valkoinen, lopettaen yrityksen hyvin tähdätyllä laukauksella”.²²² Aholan taistelukuvaus oli kuitenkin kirjoitettu hyvin vauhdikkaaseen sävyyn, joten häntä ei voida pitää kovin luotettavana kertojana. Kuvauksessa saattaa kuitenkin piillä se totuus, että haavoittuneita punaisia ei välttämättä sääliitty.

Fabian Haapamäki muisti, että kun taistelun jälkeisenä päivänä pidettiin vahtia Vierumäellä, oli Sandström-niminen mies istunut punaisen ruumiin päälle tuumien ”että täällä on oikein topatut istuimet”. Ruumis oli kuitenkin Haapamäen mukaan ”röhähtänyt”, mikä sai Sandströmin äkkiä jalkeille.²²³ Kertomuksesta ei ilmene, mitä elossa olleelle punaiselle tehtiin.

Kaikkia pahasti haavoittuneita ei kuitenkaan teloitettu. Arne Wahlgrén muisteli, että

taistelun jälkeisenä päivänä he olivat olleet kantamassa valkoisen ruumista ja korjanneet samalla ”erään vaikeasti reiteen haavoittuneen punakaartilaisen, jonka luovutimme paikalle saapuneen ruotsalaisen ambulanssin huostaan”.²²⁴

Heinolalainen Jalmari Mäklin kertoi toisen käden tietona kuulleensa, että Vierumäelle ”jäivät vainajat molemmilta joukoilta sillä kertaa ja vaikeammat vammaiset kentälle”. Mäklin ei puhunut vakavasti haavoittuneiden kohtalosta mutta sanoi, että ”siellä on Vierumäen kankaan reunassa punaisten tovereiden yhteinen hauta, jota eivät ruusut kaunista”.²²⁵

Punaisten puolella Vierumäellä ollut heinolalainen Alfhild Salonen muisti, että päästyään pakenemaan Vuolenkoskelle punaiset olivat haudanneet siellä yhden Vierumäen taistelussa kaatuneen.²²⁶ Punaisten puolella Heinolassa sairaanhoitajana toiminut iittiläinen Mandi Mäki kirjoitti muistojaan ylös pian sodan jälkeen 6.8.1918. Mäki oli kuulunut yhteen niistä osastoista, joiden täytyi kulkea Vierumäen läpi. Mäen mukaan Vierumäellä jäi paljon haavoittuneita taistelupaikalle, ja valkoiset tekivät näistä ”selvän”. Ilmeisesti ainakin osa pystyttiin evakuoimaan, sillä Mäen mukaan punaiset saapuivat Iitin Koskenniskaan sunnuntiaamuna mukanaan ”noin 16 haavoittunutta ja 2 kaatu-

nutta, jotka haudattiin kylään”.²²⁷ Epäselväksi tosin jää, olivatko nämä kaksi kuolleet jo Vierumäellä vai kuolivatko he haavoihinsa matkalla Koskenniskalle. On myös vaikea arvioida, kattaako Mäen arvio 16 haavoittuneesta kaikki Vierumäeltä evakuoituidut punaiset vai oliko sairaanhoitajien tehtäväksi tullut hoitaa esimerkiksi vain vakavasti haavoittuneet, jotka eivät pärjänneet omillaan. Mäen mukaan Koskenniskalta haavoittuneita lähdettiin viemään sunnuntai-iltana kahdessa joukossa Kausalaan ja Selänpäähän. Mäki lähti itse Kausalan suuntaan, josta haavoittuneet vietiin junalla Kouvolaan. Haavoittuneiden kuljettamiseen tarvittiin Mäen mukaan 14 hevosta.²²⁸

Näiden tietojen perusteella on hankala vetää johtopäätöstä siitä, mikä oli haavoittuneiden punaisten kohtalo Vierumäellä. Näyttää kuitenkin siltä, että ainakin suurin osa pystyttiin evakuoimaan, kun taas osa luultavasti kuoli haavoihinsa taistelukentälle. On hyvin mahdollista, että valkoiset teloittivat tällaiset tapaukset ilman sen kummempia toimenpiteitä, mutta osa myös pelastettiin ja vietiin sairaalahoitoon. Muistitiedon valossa on myös mahdollista, että punaiset veivät taistelussa kaatuneita mukanaan ja hautasivat ne Vuolenkoskelle tai Koskenniskaan. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että taistelun jälkeen haavoihinsa kuolleet olivat yksittäistapauksia.

Taistelun jälkeiset teloitukset ja vankimäärä

Vierumäen taistelun yhteydessä valkoisten vangiksi jäi arkistolähteiden perusteella kuusi vankia. Vangeista ei ole juurikaan tietoja, mutta Martti Eklundin henkilökohtaisesta arkistokokonelmasta löytyy pieni sodanaikainen muistiinpanovihko, joka on käsialasta päätellen hänen omansa. Vihkossa on muistiinpanot näiden vankien kuulustelusta.²²⁹ Eklundin muistivihkon perusteella vangeista yksi oli saatu Urajärvellä Muttalassa ja muut Härkälän kylässä. Kaksi kuulusteltavaa, Johan Maunu Ahonen ja Nestor Hakala, olivat paikallisia punaisia, jotka kertoivat olleensa pakko-otettuina punakaartiin.²³⁰ Heidän osuuttaan taisteluihin ei katsottu raskauttavaksi varsinkin, kun toisella oli kivääri vielä rasvassa eikä sillä siis ollut ammuttu. He selvisivät ilman suurempia seuraamuksia. Muut vangitut olivat puolestaan lahtelaisia ja helsinkiläisiä punakaartilaisia. Nämä punakaartilaiset, Kalle Lustman, Juho Lauri Laitinen, Erkki Lehmusto ja Emil Laitinen, ammuttiin kuulustelun jälkeen. Monissa lähteissä, kuten kirkonkirjoissa, heistä kolmelle ensimmäiselle on merkitty tieto taistelussa kaatumisesta, mutta kuulustelupöytäkirjan löytyminen todistaa muuta. Samaan aikaan vangitun ja teloitettun Emil Laitisen kohtalosta ei tieto kulkeutunut seurakunnalle, ja hänet jouduttiin julistamaan kuolleeksi

Lahden raastuvanoikeudessa vuonna 1938.²³¹ Taistelun yhteydessä ammutuksi on sotasurmatietokantaan merkitty myös lahtelainen Juho Kustaa Reunanen, mutta hänestä ei ole arkistomateriaalissa merkintöjä. Tieto ampumisesta on Sotasurmatietokannassa, joskin hieman epävarmana.²³²

Teloituksia käsittelevät muistelmat ovat suurin piirtein samaa mieltä. Vankeja mainitaan ammutun taistelun jälkeen neljästä ”vaajaaseen kymmeneen”²³³ Teloituspaikasta on jäänyt tietoa vain parin muistelman verran. Kaksi muistelijaa kertoi 1960-luvulla, että teloitukset olisivat tapahtuneet Vierumäen majatalon Kivinavetan seinää vasten.²³⁴

Taistelun yhteydessä sattui myös yksi siviilihenkilön, tosin punaisia välillisesti avustaneen, ampuminen. ”Vanhaksi mummoksi” muistelmissa kuvattu 44-vuotias itsellisnainen Ida Rantala oli ilmeisesti neuvonut Urajärvellä valkoisia tahallaan väärin ja päätyi sen vuoksi ammutuksi.²³⁵

Heinolan suojeluskunnan asiakirjoissa on tiedot yhdestätoista vangitusta punaisesta, jotka vangittiin pääosin Vierumäellä taistelun jälkeisenä päivänä. He ovat kuulustelupöytäkirjojen mukaan paenneet taistelun aikana metsiin ja muun punakaartilaisjoukon poistuttua alueelta jääneet heidän matkastaan. Pääosa vangeista antautui itsenäisesti. Vangeista moni kuului Lahden 2. rykmen-

tin 1. pataljoonan 2. komppaniaan, mikä kertoo komppanian joutuneen taistelussa kovalle. Näistä myöhemmin vangituista punakaartilaisista ei ammuttu ketään.²³⁶ Monen muistelijan tieto vankimäärästä on melko samansuuruinen arkistoaineistosta ilmenevien

tietojen kanssa. Saatujen vankien kokonaismäärän selvittämistä vaikeuttaa kuitenkin se, että pakko-otetut saatettiin päästää lyhyen suullisen kuulustelun jälkeen kotiinsa eikä heistä siten jäänyt mitään tietoa asiakirjoihin.²³⁷

Vierumäen joukkohaudan muistomerkki

Vierumäelle haudattujen punaisten muistomerkki paljastettiin sunnuntaina 26.6.1949 klo 13. Samana päivänä paljastettiin vastaava muistomerkki myös Heinolan Lusissa Kiialan kankaalla klo 16. Vaikka toisen maailmansodan jälkeinen ilmapiiri oli mahdollistanut muistomerkkien pystyttämisen, ainakaan Heinolan muistomerkkien kohdalla niistä ei kuitenkaan kirjoitettu laajasti sanomalehdissä eivätkä edes vasemmistolehdet kirjoittaneet tapahtumasta mitään. Pelkästään SKDL:n Lahden alueen äänenkannattaja *Työn Valta* -lehdessä julkaistiin etukäteen kutsu tapahtumaan. Heinolan alueen merkittävin lehti *Itä-Häme* tyytyi 2.7.1949 ilmoittamaan asiasta jälkikäteen neljällä lyhyellä lauseella. Molemmille muistomerkeille järjestettiin yhteinen paljastustilaisuus. Paikalle oli tarjolla autokuljetus Heinolan torilta. Tilaisuus alkoi Vierumäellä, jossa ilmeisesti pidettiin suurin osa juhlaohjelmasta ja sieltä siirryttiin autoilla Kiialan kankaalla sijaitsevalle Lusin muistomerkille. Juhlaohjelmaan kuului kirkkokuoron ja työväenjärjestöjen lauluja. Martti Maijo lausui juhlan avajaissanat ja Johannes Marttila juhlarunon. Virallisina puhujina olivat toimineet rovasti Onni Eerikäinen ja heinolalainen Suomen Kansan Demokraattisen Liiton (SKDL) kansanedustaja Niilo Nieminen, joka edusti tilaisuudessa Heinolan maalaiskuntaa.²³⁸

Aloite muistomerkin pystyttämiseen on saattanut olla peräisin Vierumäellä olleilta SKDL:n puolueaktiiveilta. Varhaisin maininta asiasta on SKDL:n Vierumäen osaston 6.1.1946 pidetystä vuosikokouksesta, jossa päätettiin vaatia Heinolan maalaiskunnan kunnanvaltuustolta, että vuonna 1918 kaatuneiden hautapaikka aidataan ja kunnostetaan.²³⁹

Vierumäen joukkohaudan muistomerkin taustalla vaikutti vahvasti myös se, että toisen maailmansodan jälkeen Heinolassa haluttiin pystyttää muistomerkki toisen maailmansodan uhreille. Heinolan maalaiskunnan kunnallislautakunnan kokouksessa esitettiin vuonna 1947, että Heinolan maalaiskunta ja maaseurakunta asettaisivat yhteisen toimikunnan, jonka tehtävänä oli hoitaa muistomerkit sisällissodassa kaatuneille punaisille ja toisen maailmansodan uhreille. Kunnallislautakunta painotti mukanaolon ehtona sitä, että samalla pystytetään muistomerkki myös vuonna 1918 kaatuneille punaisille. Kunnan edustajiksi toimikuntaan valittiin kunnallislautakunnan puheenjohtaja Niilo Nieminen ja kirvesmies Kalle Salminen.²⁴⁰

Punaisten haudat olivat paljon esillä myös Heinolan maaseurakunnan toimielmissä. Hautojen kunnostaminen aktivoitui kuitenkin vasta toisen maailmansodan jälkeen. Vuonna 1945 hautojen kunnostukseen

Kuva Vierumäen muistopatsaan paljastustilaisuudesta 26.6.1949. Kuvassa keskellä Vilho Salminen (vas.) ja kirkkoherra Onni Eerikäinen (oik.). Kuvan on ottanut Esko Rantanen, jonka veli Armas Rantanen on kuvassa oikealla. Kuvan on skannannut kuvatoimittaja Matti Aalto Rantasen kotialbumista. Lupa kuvan julkaisuun on saatu Maire Rantaselta 25.5.2020.

myönnettiin 10 000 mk, ja seuraavana vuonna päätettiin rakentaa riukuaita.²⁴¹

Heinolan maalaiskunnan kunnallislautakunta käsitteli muistomerkkitoimikunnan esitystä 2.7.1947. Kunnallislautakunta päätti esityksen pohjalta yksimielisesti, että ”Laukkalan maalle haudattujen hautausmaatikoksi luovutetaan noin 50 m x 50 m suuruinen maa-alue, jonka lopullinen koko määritellään sen jälkeen, kun Vierumäen Teollisuus Oy:n omistaman sahan tontti on erotettu Laukkalan maasta”. Samalla päätettiin, että ”hauta-alueesta asemalle päin olevasta maa-alueesta ei toistaiseksi myydä tontteja”. Pöytäkirjassa myös todetaan, että

muut hautojen kunnostamisen aiheuttamat tehtävät siirtyivät seurakunnan vastuulle.²⁴² Heinolan maalaiskunnan seurakunnan kirkkovaltuusto oli hyväksynyt 26.5.1947 muistomerkkitoimikunnan ehdotuksen hautojen kunnostamisesta ja maan lunastamisesta.²⁴³

Vuonna 1947 työnsä aloittanut muistomerkkitoimikunta sai työnsä päätökseen ja muistomerkit olivat valmiit vuonna 1949. Punaisten muistomerkkien valmistumisen lähestyessä ryhdyttiin suunnittelemaan paljastustilaisuutta. Asiassa ensimmäisenä aktivoitui Heinolan SKDL:n kunnallisjärjestö, joka teki siitä aloitteen 15.5.1949 kunnallisiin toimielimiin. Paljastustilaisuutta käsiteltiin

Heinolan maalaiskunnan kunnallislautakunnassa 24.5.1949 ja kunnanhallituksessa 16.5.1949, mutta keskustelu kohdentui ilmeisesti asian poliittiseen puoleen. Kunnanvaltuusto päätti niukan enemmistön (12/22) turvin, että kunta osallistuu SKDL:n aloitteesta pidettävään juhlaan ja sen kustannuksiin sillä ehdolla, että myös seurakunta vastaavasti osallistuu siihen. Kunnanhallituksessa äänestys oli ollut tiukempi, kun neljä jäsentä äänesti SKDL:n esityksen puolesta ja kolme sitä vastaan. Kunnallislautakunnan pöytäkirjan mukaan ”vähemmistö” oli puolestaan sitä mieltä, että SKDL:n sijaan muistomerkit hankkineen toimikunnan olisi tullut toimia paljastusjuhlallisuuksien järjestäjänä. Kunnan edustajaksi valittiin kunnanhallituksen puheenjohtaja Niilo Nieminen, joka oli samaan aikaan myös SKDL:n kansanedustaja. Vähemmistöön jääneet olisivat halunneet kunnan edustajaksi paljastustilaisuuteen kokoomuslaisen talousneuvos Kaarlo Marjokorven.²⁴⁴

Heinolan maalaiskunnan ja maaseurakunnan vuosien 1947–1949 muistomerkkitoimikunnan asiakirjoista on toimitettu Kansallisarkiston käyttöön pelkästään ensimmäisen kokouksen pöytäkirja. Muita toimikunnan asiakirjoja ei ole saadun tiedon mukaan löytynyt. Toimikunnan jäsenet olivat talousneuvos Kaarlo Marjokorpi, kunnallislautakunnan puheenjohtaja Niilo

Nieminen ja maanviljelijä Artturi Lehtinen. Sihteerinä toimi kunnankirjuri Rauni Rantalaiho. Pöytäkirjassa kerrotaan toimikunnan todenneen, että ”Laukkalan maalla n.s. Hautapellossa on kaksi erillistä, noin 10 metrin pituista hautaa, jotka ovat noin 37 m etäisyydessä toisistaan”. Toimikunnan mukaan ”alueen pohjoispuoleisella sivustalla oleva hauta oli osittain hoidettu, sitä ympäröi kiinteästi haudan reunoja vastaava riukuaita, haudalle on pystytetty puuristi ja istutettu joitakin monivuotisia pensaita”. Toinen hauta sijaitsi tästä haudasta ”eteläänpäin” ja oli kokonaan hoitamatta. Toisen haudan pää oli ”pahasti painunut ja haudalla kasvoijupuita”. Ensimmäisessä kokouksessaan toimikunta päätti, että hautojen ympäriltä rauhoitetaan noin 50 x 50 metrin suuruisen alue. Alueen lopullista kokoa ei voitu määrittää, koska vieressä olevan Vierumäen Teollisuus Oy:n ostaman tontin rajaa ei ollut määritelty. Toimikunta päätti, että kunta ei toistaiseksi myy tontteja ”siltä alueelta, joka on haudoista rautatieasemalle päin”. Toimikunta suunnitteli, että hautojen päällä olevat puut kaadetaan ja painuneet haudat tasataan. Molemmille haudoille tulisi istuttaa nurmi ja monivuotinen koristekasvi. Toimikunta päätti ehdottaa, että toimenpiteiden jälkeen tontti luovutettaisiin seurakunnalle, jonka vastuulle jäisi hautojen hoitaminen vastaisuudessa.²⁴⁵

Tiedot hautauksista Vierumäellä

Museovirasto suoritti 9.–14.10.2019 koekaivaukset Vierumäen joukkohaudan muistomerkkiä ympäröivällä alueella. Museoviraston laatiman tutkimusraportin perusteella koekaivauksissa keskityttiin alueisiin, jotka Versowood Oy:n vuonna 2016 tilaaman maatutkauksen perusteella vaikuttivat todennäköisimmiltä hautapaikoilta. Versowoodin maatutkauksessa oli tunnistettu kolme todennäköistä hautauspaikkaa, kaksi pienempää ja yksi niitä huomattavasti suurempi. Kaksi pientä paikkaa sijaitsivat lähellä toisiaan, suurin aidatun alueen kulmauksessa siten, että osa siitä ulottui sen ulkopuolella olevalle asvaltoidulle alueelle. Versowood Oy toteutti vuonna 2020 – Museoviraston koekaivausten jälkeen – täydentävän maatutkauksen. Sen avulla pystyttiin sulkemaan pois mahdollisuudet siitä, että aidatun alueen lähituntumassa olisi sijainnut vielä muita hautauspaikkoja. Osoittautui, että peruskallio tuli hautauspaikan lähellä niin pintaan, ettei hautaaminen olisi ollut mahdollista, kun sen päällä oli vain ohut pintakerros.²⁴⁶

Museoviraston vuoden 2019 kaivausten raportin mukaan muistomerkkin ympärillä oleva alue kuorittiin ennen tutkimuksia kokonaan, jotta kaikki mahdolliset hautapaikat voitaisiin löytää. Koekaivauksissa löytyi yksi joukkohauta, jonka koko on noin 13 x 3 metriä ja syvyys 1,9 metriä. Raportin mu-

kaan vainajat oli haudattu noin 1,5 metrin syvyyteen. Haudasta löytyi myös ”vettyneissä olosuhteissa säilyneitä orgaanisia aineita, ainakin vaatekankaita”. Museoviraston raportin mukaan ”hautaustasoon kaivettiin vain pienet koekuopat, joten vainajien määrää ei voitu tarkasti arvioida”. Alustavan arvioiden mukaan ”hautakuopan koon perusteella vainajia voisi olettaa olevan korkeintaan parikymmentä, ei satoja kuten on aikoinaan arvioitu”. Museoviraston kaivauksissa ei suljettu kuitenkaan pois mahdollisuutta, että hautoja olisi kaksi, kuten muistitieto osoittaa. Museoviraston koekaivaus ei ulottunut muistomerkkialueen ympärillä olevalle asvaltoidulle alueelle. Raportissa pohditaankin: ”Jos löysimme [koekaivauksissa] tämän pohjoisemman paremmin merkityn ja sittemmin muistomerkkialueelle jääneen haudan, voisi toinen mahdollisesti olla jossain eteläpuolella muistomerkkialueen ja Versowoodin toimistorakennuksen välissä. Aluetta ei ilmeisesti ole maatutkattu.”²⁴⁷ Museoviraston raportissa ei mainita Versowood Oy:n vuoden 2016 maatutkauksissa tekemää havaintoa, jonka mukaan alueella sijaitsisi kolme mahdollista hautauspaikkaa, joiden sijainnit oli merkitty maatutkauksen loppuraportin liitteenä olevalle kartalle.

Kansallisarkisto ei ole arkistoseelvitystä tehdessään löytänyt hautausta käsitteleviä sisällissodan aikaisia asiakirjoja. Hautauksesta

on kuitenkin säilynyt paljon muistitietoa ja perimätietoa. Muistitiedon avulla ei kuitenkaan saada varmuutta siihen, missä haudat sijaitsevat, kuinka monta henkilöä niihin on haudattu ja miten ruumiit on haudattu.

Näyttää siltä, että tieto hautauksen yksityiskohdista ei levinnyt laajasti eikä edes paikallisille viranomaisille. Vapaussodan historian komitea pyysi kaikkia nimismiehiä ympäri Suomen kokoamaan selonteon paikallisista sisällissodan tapahtumista *Suomen vapaussota vuonna 1918* -historiateossarjaa varten. Noin kahdeksan kuukautta Vierumäen tapahtumien jälkeen Heinolan nimismies Nestori Kekkonen kuvasi 18.12.1918 päivätyssä selonteossaan tapahtumia. Hautaukseen liittyvien yksityiskohtien katoamisesta kertoo se, että hän reilut puoli vuotta tapahtumien jälkeen kirjoitti kaatuneista, että punaisia ”on haudattu Vierumäen kankaaseen kahteen paikkaan satoihin nouseva lukumäärä”.²⁴⁸

Muistitiedon mukaan Vierumäen haudan kaivoivat punaiset vangit. Esimerkiksi nimimerkki Aina Valkonen muisteli *Lahden*-sanomalehdessä 1.5.1928 olleensa vuonna 1918 vahtimassa kolmeatoista vankia, jotka määrättiin kaivamaan hautaa Vierumäellä kaatuneille. Samassa jutussa Valkonen kertoi, että hän ei halua lähteä ”kuvailemaan taistelukenttää kaatuneineen, kammoineen”. Valkonen kuitenkin mainitsi, että hänen mukanaan ollut väliskäri tunnisti punaisten komentaja Evert Sammon ruumiin ”kymmenien kaatuneitten kapinoitsijain joukosta”.²⁴⁹ Sanamuodoista jää epäselväksi, oliko Sampo ruumisiröykkiössä, jossa oli kymmeniä ruumiita, vai oliko kentällä kaikkiaan kymmeniä ruumiita.

Heinolan Jyrängön kylästä kotoisin ollut Nestori Salminen (s. 1902) oli yksi hautaukseen määrättyistä punavangeista. Hänen mukaansa heitä oli siellä ”30–40 miestä hautaamaassa”.²⁵⁰ Vaikuttaa siltä, että kaivaminen oli pääasiassa vankien vastuulla, kun taas ruumiiden kuljettaminen oli Vierumäen paikallisten isäntien vastuulla. Ero Valkosen ja Salmisen kertomuksen välillä saattaa selittyä sillä, että Salminen laski myös mukana olleet isännät lukuun. Salminen muistelee, että hautaaminen oli raskasta: ”Koko päivässä emme saaneet ruokaa, lapiota piti vain heiluttaa ja maa oli pirun kovaa. Ruumiit lyötiin monttuun kahteen riviin päällekkäin ja multaa päälle”.²⁵¹

Yksi hautaukseen komennetuista vangeista oli Heinolassa punaisten hallinnossa mukana ollut Mauno Wilenius, joka oli määrätty 21.4.1918 ammuttavaksi, mutta määräystä ei ollut pantu heti täytäntöön. Wilenius uskoi, että hänet tapetaan hautauskomennuksen yhteydessä, joten hän yritti paeta, jolloin hänet ammuttiin.²⁵² Tästä tapahtumasta on olemassa useampi muistitieto.²⁵³

Heinolan Korkeen kylästä kotoisin oleva Hemmi Peltola (s. 1902) oli Vierumäen taistelun aikaan juuri täyttänyt kuusitoista vuotta. Vuonna 1965 Pekka Laaksonen haastatteli Peltolaa vuoden 1918 tapahtumista. Peltola oli omien sanojensa mukaan ”pakko-otettu” mutta toisaalta nuoruuden innostuksesta osallistunut taisteluihin aktiivisesti. Peltola ei kertomansa mukaan joutunut vaikeuksiin, koska hänet tiedettiin pakko-otetuksi. Ilmeisesti hänet ainakin vangittiin, sillä Peltola oli yksi hautaukseen määrättyistä punaisista. Hänen tehtävänään oli ollut kerätä ruumiita hevosella. Haudoista Peltola muistaa, että

”kyllähän siellä kaksi mahlottoman pitkää pinoa tehtiin, kolme miestä päällekkäin aina lyötiin niitä ja sitten multaa päälle. Mie en muista oliskohan ollut parikymmentäviisi metriä pitkät haudat ja siinä ol kolme-neljä miestä päälletään, kun niitä painettiin sinne hautaan.” Haastattelija kysyi, osasiko Peltola arvioida, montako ruumista haudassa oli. Peltola vastasi: ”Sitä on paha mennä arvioimaan, mut kyl siinä paljon on. [...] Kyl niit sadoissa on niin joo. Ainahan niitä on porukoita, mitä ne saivat kiinni.” Peltolan mukaan ruumiiden suuri määrä Vierumäellä johtui siitä, että taisteluun osallistui punaisia kolmesta suunnasta, Urajärveltä, Heinolasta ja Lahdesta.²⁵⁴

Härkälän kylästä kotoisin ollut Mauno Huvinen todisti Vierumäen taistelua ja sen jälkeisiä tapahtumia paikallisen siviilin näkökulmasta. Hänen mukaansa 22.4.1918 kaikki muut joukkoyksiköt poistuivat Vierumäeltä, mutta paikalle jäi Sysmän 5. komppania. Huvinen oli mukana, kun ”kaatuneita korjattiin ja haudattiin Heinolan kunnan omistamalle Laukkalan pellolle”. Huvisen mukaan ”kaatuneita oli kaikkiaan vähän yli 300 miestä”. Kaatuneita löytyi Härkälän ja Vierumäen tienristien väliseltä kankaalta sekä Vierumäen tienristiltä. Huvinen kuvaillee myös punaisten ylipäällikkö Evert Sammon tarkan kuolinpaikan. Huvisen mukaan ruumiita löytyi erityisen paljon ”siltä harjanteelta, jotka tienristiltä tien vasemmalla puolella kulkee Heinolaan päin taloni luo” ja ”siltä harjanteelta, minne punaiset ensin Heinolasta tullessa olivat asettuneet”. Huvinen muistelee, että punaisia löytyi myös ”kaikilta taloni ympäristöllä olevilta pelloilta”. Huvisen mukaan kaksi mätänemistilassa olevaa punaista löytyi vasta kesällä.²⁵⁵

Onni Ylänen Asikkalan Urajärveltä osallistui valkoisten puolella Vierumäen taisteluun ja kertoi sisällissotamuistojaan haastattelija Martti Eklundille 13.7.1935. Taisteluiden jälkeen Ylänen komppania ”joutui sitten olemaan useampia päiviä Vierumäellä ja kokosimme siellä kaatuneet, jotka hautasimme yhteiseen suureen hautaan”. Se, että hautoja olisi ollut yksi, on mielenkiintoinen huomio, sillä yleensä hautausmuistoissa puhutaan kahdesta haudasta. Ylänen arvioi, että ”punaisia kaatuneita löytyi kaikkiaan yli 200 joko 213 tai 230, en muista tarkkaan kumpi luku oikea”.²⁵⁶ Haastattelija Martti Eklundin muistiinpanovihossa on tietoa, että toisessa yhteydessä Ylänen oli kertonut ”olleensa hautaamassa Vierumäessä kaat. punaisia ja oli niitä ollut 320 tai 330”. Eklund oli kirjoittanut myös samassa yhteydessä muistiin, että ”Härkälän tienristellä kaatunut 6” ja että nämä oli laskettu kaatuneiden kokonaismäärään.²⁵⁷

Ylänen muisto siitä, että hänen komppaniansa joutui suorittamaan hautauksen, on huomionarvoinen asia. Ylänen ei kuitenkaan muista, mihin joukkoyksikköön hän kuului, mutta olemassa olevien miehistöluetteloiden mukaan hän kuului Sysmän 5. komppanian (Kurkijärven komppania) 3. joukkueeseen. Tämän selvityksen aikana saadut muut tiedot hautaajista kertovat, että hautaajiksi määrättiin punavangit ja ruumiiden kuljetuksen hoitivat paikalliset isännät. Luultavasti Ylänen oli siis joko vahtimassa hautausta tai seurasi sitä sivusta mutta ei osallistunut itse hautaamiseen. Hän mainitsi myös joutuneensa ”keräämään kaatuneita”.²⁵⁸

Toisaalta on myös mielenkiintoista, miksi kukaan muu Sysmän 5. komppaniasta ei

muistele olleensa mukana hautauksessa. Sysmälaisten valkoisten muisteluja on kerätty todella paljon ja kattavasti. Yläsen lisäksi vain sysmälinen Alfred Palvaila muisteli, että ”punaisia oli kaatunut Vierumäellä 380 miestä, jotka haudattiin kankaaseen”.²⁵⁹ Onkin hyvin epätodennäköistä, että ainakaan koko komppania olisi osallistunut punaisten hautaamiseen. Uskottavampaa olisi se, että Yläsen 3. joukkue tai jokin pienempi ryhmittä joutui valvomaan hautaamista tai seurasi sivusta, kun paikalliset siviilit hoitivat hautaamisen.

Hautaustoimia 12-vuotiaana seurannut Heinolan Myllykylästä kotoisin oleva Pekka Kekkonen muisti hautauksesta joitakin yksityiskohtia. Kekkonen mukaan kaatuneiden korjaaminen jäi paikallisten isäntien tehtäväksi. He ”eivät kuormiensa lukumäärästä niin tarkkaa lukua pitäneet”. Kekkonen oli uteliaana poikana käynyt ystävänsä Mauri Emil Björkin kanssa tutkimassa Vierumäen taistelukenttää ilmeisesti useamman kerran taistelun jälkeisinä päivinä. Erällä kerralla Kekkonen näki, kun Vierumäellä koulun pihassa olevia kaatuneita punaisia ”pari hevosajoneuvoa keräili ja kuljetti Vierumäen kankaalle kaivettuun yhteis-kuoppaan”. Kekkonen mukaan kerääminen tapahtui niin, että ”pari miestä otti aina miestä kiinni toinen käsistä ja toinen pujotti sormensa saappaan varsiin, näin nostettiin mies rattaille toisten päälle ja matka kohti sorahautaa alkoi”. Kekkonen korostaa vielä, että hänen mielestään ”kukaan ei pitänyt kirjaa”. Eniten kaatuneita löydettiin Nisulan talon lähellä olevasta hiekkakuopasta. Siellä oli myös punaisten komentaja Evert Sammon ruumis, jonka Kekkonen oli nähnyt läheltä.²⁶⁰

Vierumäkeläinen Aarne Lehtinen (s. 1910) oli sisällissodan aikaan 7-vuotias. Toimittaja Tapani Ripatti haastatteli Lehtistä sisällissodan tapahtumista vuonna 2008. Ilmeisesti Lehtisen muistot perustuvat osittain siihen, mitä hän oli lapsena nähnyt ja osittain siihen, mitä oli kuullut jälkikäteen puhuttavan. Lehtinen muisteli, että kaivamisen hoitivat ”kylän miehet” ja se tehtiin käsivoimin. Luultavasti Lehtinen sekoitti sen, että kaivamisen hoitivat punaisten vangit ja että ruumiiden kuljettamisen paikalliset kyläläiset. Tätä tukee myös hänen omat muistonsa, sillä Lehtisen isä oli yksi niistä, jotka olivat kuljettamassa ruumiita haudalle. Lehtinen muisteli, että hautoja oli kaksi, joista ”toinen hauta jäi sitten vaille ja toinen tul täyteen”. Lehtinen ei haastattelussa osannut arvioida ruumiiden määrää kuin toteamalla, että ”paljon niitä siel’ ol”. Lehtisen kertomuksen perusteella hautaaminen suoritettiin ripeästi; ruumiit haudattiin ”vaatteet päällä” ja ”mätäkähytettiin” kuoppiin. Lehtinen mainitsi, että hänen lisäksi hautaamista olivat todistamassa ainakin Oiva Kaivanta ja Kalle Anttila, jotka olivat ilmeisesti hänen ikäovereitaan. Haastattelija kysyi Lehtiseltä, muistaako hän todistaneensa hautauksen yhteydessä teloituksia, mutta Lehtinen ei muista nähneensä tai kuulleensa sellaista ja tiesi vain Adele Lehtosen teloituksen.²⁶¹

Vierumäen joukkohautojen siirtämisestä aktiivisesti uutisoinut *Itä-Häme* on muutamaa otteeseen haastatellut aiheesta paikallista Korkeen kylästä kotoisin olevaa heinolalaista Torsti Dahlia (s. 1930).²⁶² Hän on saanut tiedot Vierumäen joukkohaudasta entiseltä puukäsityönopeuttajalta Kalle Lehtiseltä ja isältään Kalle Dahlilta. Torsti Dahlin

mukaan Kalle Lehtinen kertoi osallistuneensa punaisten hautaamiseen. Dahlin saamien tietojen mukaan joukkohautoja olisi kaksi ja vain myöhemmin ammuttu Adele Lehtonen olisi haudattu hautamuistomerkin alle. Torsti Dahlin mukaan on mahdollista, että yksittäisiä taistelijoita on haudattu Vierumäellä myös muualle. Dahlin mukaan Lehtinen oli kertonut, että haudattaessa oli laitettu aina laitettu kaksi ruumista rinnakkain ja kolmas ruumis niiden päälle keskelle. Seuraavat ruumiit oli pantu samalla periaatteella edellisten jatkoksi, ja tästä syntyi kaksi pitkää ja kapeaa kahden ruumiin levyistä joukkohautaa. Torsti Dahl muistaa lapsuudessaan myös sen, että ruumiiden maatumisen johdosta haudoista muodostui alueelle ”kaksi ojaa”, jotka olivat noin 20 metriä pitkiä. Dahlin mukaan ”ojat” olivat vain 2–3 metrin päässä toisistaan. Hautauksessa mukana olleen Kalle Lehtisen mukaan ruumiita olisi haudattu noin 80.²⁶³ Matti Halmeelle keväällä 2020 antamassaan tiedonannossa Dahl painotti, että molemmat hautakaivannot ovat nykyisen aidatun hauta-alueen ulkopuolella (alue, jossa muistomerkki on ja jossa Museoviraston koekaivaukset suoritettiin). Dahlin mukaan joukkohaudat sijaitsevat aidatusta alueesta länteen päin (Asematien suuntaan), ja ne ovat luultavasti asvaltin alla. Kahden joukkohaudan lisäksi Dahlin mukaan alueella on

myös erillishautoja (Adele Lehtosen lisäksi), joista jokunen voi juuri olla muistomerkin lähellä. Niihin haudatut on Dahlin mukaan teloitettu ja haudattu tämän vuoksi erikseen. Näiden hautojen kohdalla oli myös aiemmin puuristejä.²⁶⁴ Dahlin tiedot tukevat Versowoodin toteuttaman maatutkauksen tietojä, jonka mukaan alueella olisi useampiakin hautauspaikkoja, jotka saattoivat olla myös aitausten ulkopuolella, asvaltin alla.

Heinolalainen Esko Rantanen (s. 1930) oli kuullut ja kerännyt paljon tietoa Vierumäen sisällissodan aikaisista tapahtumista. Häntä on haastatellut aiheesta myös toimittaja Tapani Ripatti vuonna 2008 ja toimittaja Jari Niemi vuonna 2016. Haastatteluista selviää, että Rantasen ollessa vielä lapsi hänen äitinsä oli kertonut, että Vierumäellä punaisten hautoja oli kaksi. Rantasen äiti oli myös osoittanut hänelle hautojen paikat. Rantasen tietojen mukaan punaiset oli haudattu päällekkäin kahteen riviin. Rantanen muisti, että hänen ollessaan ”pikkupoika” hautapaikat erottuivat maastosta, koska ruumiiden hajoamisesta johtuen niiden kohdalla oli syvät painaumat. Rantanen uskoi itse, että haudattuja olisi vähintään 300 tai jopa enemmän. Hän oli myös paikalla, kun Vierumäen joukkohaudan muistokivi paljastettiin ja on ottanut tiettävästi ainoan säilyneen valokuvan kyseisestä tapahtumasta.²⁶⁵

Luettelo kuolleista ja kadonneista

KAATUNEET JA AMMUTUT

Aalto, Toivo Elis, s. 22.5.1898 Iitti, kirjoilla Iitissä. Kaatui 20.4.1918 Vierumäen taistelussa. Kuului Lahden rykmenttiin. Kuului Lahti 1-3-2 -komppaniaan.

Aaltonen, Arvi, s. 30.8.1899 Sysmä, kirjoilla Sysmässä. Kaatui 20.4.1918 Vierumäen taistelussa. Kuului Lahden rykmenttiin.

Airio, Evert Jalmar, s. 1.1.1901 Nurmijärvi, kirjoilla Nurmijärvellä. Kaatunut 20.4. Heinolan mlk:ssa, todennäköisesti Vierumäellä. Merkitty sotaturmatietokannassa kaatuneeksi Heinolassa, mutta siellä ei ollut silloin taisteluita.

Alho, Vihtori, s. 31.12.1884, kirjoilla Iitissä. Merkitty kirkonkirjoissa kaatuneeksi 27.4. Vierumäen taistelussa. Kirkonkirjoihin on päätynyt virheellinen kuolinpäivä, todellisuudessa joko 20. tai 21. päivä.

Bruise, Edvard, s. 11.2.1901 Nastola, kirjoilla Nastolassa. Kaatui 20.4. Vierumäen taistelussa. Kuului Lahti 2-1-2 -komppaniaan.

Einiö, Uno, s. 9.12.1885 Orimattila, kirjoilla Orimattilassa. Kaatui 20.4. Vierumäen taistelussa. Kuului Lahti 2-1-2 -komppaniaan.

Forström, Jalmar Engelbert, s. 28.12.1892. Kaatui Vierumäen taistelussa. Kuului Lahti 2-1-2 -komppaniaan, toimi platoonan päällikönä.

Friman, Bruno Rikhard, s. 10.5.1901 Karkkila, kirjoilla Karkkilassa. Kaatui 21.4. Vierumäellä.

Glad, Väinö, s. 27.3.1899 Asikkala, kirjoilla Asikkalassa. Kaatui 20.4. Vierumäen taistelussa. Kuului Lahti 1-3-1 -komppaniaan.

Helin, Johan Konstantin, s. 22.4.1889 Lapinjärvi, kirjoilla Lapinjärvellä. Merkitty rippikirjaan kaatuneeksi 25.4. Vierumäen taistelussa. Virheellinen kuolinpäivä. Kuului Lahti 1-3-1 -komppaniaan.

Henriksson, Johan Einar, s. 16.5.1896 Myrskylä, kirjoilla Myrskylässä. Kaatui Vierumäen taistelussa, kuolinpäiväksi sanotaan virheellisesti 18.4.

Häggqvist, Evert, s. 19.7.1900, kirjoilla Tuusulassa. Kaatui 20.4. Vierumäen taistelussa.

Laitinen, Emil Alfred, s. 26.9.1901 Lahti, kirjoilla Lahdessa. Ammuttu Vierumäellä. Kuului Lahti 2-1-2 -komppaniaan.

Laitinen, Juho Lauri, s. 17.3.1901 Orimattila, kirjoilla Lahdessa. Ammuttu Vierumäellä 20.4. Eri tilastoissa virheellisesti merkitty kaatuneeksi. Kuului Lahti 2-1-2 -komppaniaan.

Edvard Bruuse (Itä ja Länsi 1929, s. 96)

Lahti, Johan Evert, s. 27.4.1898 Tuusula, kirjoilla Tuusulassa. Kaatui 20.4. Vierumäen taistelussa.

Lahtinen, Markus, s. 16.5.1885 Korpilah-
ti, kirjoilla Lahdessa. Kaatui 20.4. Vierumäen taistelussa. Kuului Lahti 2-1-2 -komppaniaan.

Lehmusto, Erik, s. 7.5.1888 Sysmä, kirjoilla Helsingissä. Ammuttu Vierumäen taistelun jälkeen. Täsmällistä kuolinpäivää ei lähteissä mainita. Kuului luultavasti Lahti 2-1-2 -komppaniaan.

Lehtinen, Väinö Erkki, s. 18.5.1895, kirjoilla Padasjoella. Kaatui 20.4. Vierumäen taistelussa. Saattanut kuulua Lahti 1-1-3 -komppaniaan.

Lehtonen (Lehto, Rajamäki), Adéle, s. 15.1.1891, kirjoilla Heinolan maalaiskunnassa. Ammuttu 25.4. Vierumäellä.

Lehtonen, Kustaa Kasper, s. 20.10.1891 Lammi, kirjoilla Hausjärvellä. Kaatunut Vierumäen taistelussa. Kuului Lahti 1-3-1 komppaniaan.

Liljeqvist, Martti, s. 4.12.1894 Iitti, kirjoilla Iitissä. Kaatui 20.4. Vierumäen taistelussa.

Lustman, Kalle, s. 5.2.1897 Heinola, kirjoilla Myrskylä. Ammuttu 20.4. Vierumäen taistelussa. SDP:n terroritilastossa virheellisesti kuolinpäivä 18.4. ja kuolintapa kaatunut. Kuului Lahti 2-1-2 -komppaniaan.

Malinen, Sulo Edvard, s. 17.3.1900 Orimattila, kirjoilla Orimattilassa. Kaatui 21.4. Vierumäellä. Kuului Lahti 2-1-2 -komppaniaan.

Meriaalto, Mauri Jaakko, s. 13.1.1903 Perniö, kirjoilla Loviisassa. Kaatunut Vierumäen taistelussa, kuolinpaikaksi sanotaan rippikirjoissa virheellisesti Lahti. Kuului Lahti 1-2-3 -komppaniaan.

Norrman, Oiva Kalle, s. 20.11.1890 Padasjoki, Helsinki. Kuului Lahti 2-1-2 -komppaniaan.

Mauri Meriaalto (Kärsimysten teiltä, s. 89)

paniaan, toimi platoonan päällikkönä. Julistettu kuolleeksi Helsingin RO:n päätöksellä 9.5.1944, kuolinpäiväksi määrätty 1.1.1922. Välipäätöksen 2.11.1943 pöytäkirjan mukaan kuollut Vierumäen taistelussa.

Nyberg, Johannes, s. 22.9.1893 Hartola, kirjoilla Hollolassa. Kaatui Vierumäen taistelussa, kuolinpäiväksi sanotaan virheellisesti 18.4. Kuului Lahti 1-4-4 -komppaniaan.

Oksa, Ismael, s. 24.6.1886 Sysmä, kirjoilla Sysmässä. Kaatui 20.4. Vierumäen taistelussa. Kuului Lahti 2-1-2 -komppaniaan.

Palonen, Väinö Erland, s. 22.6.1898 Myrskylä, kirjoilla Myrskylässä. Kaatui 20.4. Vierumäen taistelussa. Kuului Lahti 2-1-2 -komppaniaan.

Pääkkönen, Juho Jalmar, s. 18.2.1890 Rautalampi, kirjoilla Valkealassa. Kaatui Vierumäen taistelussa.

Reunanen, Juho Kustaa, s. 7.1.1872 Lahti, kirjoilla Lahdessa. Ammuttu 20.4.1918 Vierumäellä. Kuului Lahti 2-1-2 -komppaniaan.

Salminen, Lauri, s. 9.3.1895 Asikkala, kirjoilla Asikkalassa. Kaatui 20.4. Vierumäen taistelussa. Saattanut kuulua Lahti 1-1-3 -komppaniaan.

Sampo, Evert Wiktor, s. 16.11.1859 Lahti, kirjoilla Lahdessa. Kaatui 20.4. Vierumäen taistelussa. Heinolan rintaman ylipäällikkö.

Tanninen, Lauri, kirjoilla Lahdessa. Tieto kuolemasta vain SDP:n terroritilastossa, missä mainitaan kuolleen ”Henalan Härkälässä”. Kuului Lahti 2-1-2 -komppaniaan.

Vesanto, Kaarlo Eemeli, s. 4.5.1877 Lavia, kirjoilla Helsingissä. Kaatui 20.4. Urajärvellä. Helsinki 1-2-4 -komppanian päällikkö.

Valenius, Maurits, s. 4.1.1885, kirjoilla Heinolan maalaiskunnassa. Kaatui 20.4. Vierumäen taistelussa.

EPÄVARMAT KUOLINTAPAUKSET JA KADONNEET

Bärqvist, Anders Henrik, s. 9.12.1885 Myrskylä, kirjoilla Helsingissä. Kadonnut, ei ole julistettu myöhemmin kuolleeksi. Kuului Helsinki 1-1-4 -komppaniaan. Osallistui todennäköisesti Vierumäen taisteluun. Ei välttämättä kuollut Vierumäellä.

Kinnari, Paulo, s. 29.7.1897, kirjoilla Jaalassa. Kaatui mahdollisesti Vierumäen taistelussa. Kirkonkirjoihin on päätynyt kuolintiedoksi 27.3., mutta SDP:n terroritilaston mukaan kaatui Vierumäen taistelussa. Kuului luultavasti Lahti 2-1-2 -komppaniaan, rykmentti merkitty epäselvästi.

Koskinen, Väinö, s. 25.2.1895 Jämsä, kirjoilla Jämsässä. Kirkonkirjoissa mainitaan kaatuneen maaliskuussa, mutta samalla mainitaan kaatuneen Vierumäen taistelussa. Kaatui todennäköisesti Heinolan rintaman aikaisemmissa taisteluissa.

Lahtinen, Kalle. Osastonpäällikkö Lahti 2-1-2-komppaniassa. Einar Viitanen kertoi valtiorikosoikeudessa, että hänen osaston-

päällikkönsä Kalle Lahtinen olisi kaatunut Vierumäen taistelussa. Puutteellisten lähtötietojen vuoksi tapausta ei ole pystytty varmentamaan.

Kekkonen, Kalle Viktor, s. 25.3.1872, kirjoilla Heinolan maalaiskunnassa. Papiston tilaston mukaan teki itsemurhan 29.4.1918. Omaisten mukaan kaatunut Vierumäellä, tieto kaatumisesta varmistamatta.

Tuomi, Karl August, s. 31.7.1869 Nurmijärvi, kirjoilla Nurmijärvellä. Merkitty kaatuneeksi 20.4. Heinolassa, mutta todennäköisesti kyseessä Vierumäen taistelu.

Vehviläinen, Karl Arvid, s. 3.12.1899 Tuusula, kirjoilla Tuusulassa. Seurakunnan kuolleiden luettelon mukaan kaatunut Vierumäen taistelussa 20.4.1918. Kuului Tuusulan rykmentin 1. pataljoonan Korson komppaniaan. Ei varmuutta kuoliko todellisuudessa Vierumäellä, koska muu komppania oli täysin eri puolella Suomea taistelemassa.

Vettenranta, Väinö Viljo, s. 10.8.1895 Sysmä, kirjoilla Sysmässä. Kuollut huhtikuussa 1918 kuolleeksijulistamisasiakirjojen mukaan. Kuului ns. Laineen komppaniaan (Heinolan 2. komppania, Lahti 1-2-2) eli on luultavasti ollut Vierumäellä. Merkitty sotaturmatietokantaan Lahdessa kaatuneeksi mutta tieto on hieman epävarma. On mahdollista, että hän kaatui Vierumäen taistelussa.

MUUT TAPAUKSET

Tuominen, Kustaa Adolf, s. 14.6.1899 Hausjärvi, kirjoilla Hausjärvellä. Haavoittui 20.4. Vierumäen taistelussa ja kuoli sairaalassa. Ei haudattu Vierumäen joukkohautaan.

Yhteenveto

Tämän tutkimuksen keskeisimpänä tavoitteena on ollut selvittää Vierumäen taistelussa kuolleiden ja taistelualueella oleviin joukkohautoihin haudattujen punakaartilaisten määrä ja henkilöllisyys. Selvitys on osoittanut, että taistelussa kaatuneiden punaisten määrää koskevat arviot vaihtelevat lähteissä ja muistitiedossa joistakin kymmenistä yli 400 kaatuneeseen. Jo vuonna 1918 vakiintui arvio, että haudattujen määrä olisi ollut noin 300. Siitä muodostui vähitellen yleisesti hyväksytty ja eri kirjoituksissa ja muisteluissa mainittu ”tosiasia”, joka on kirjattu myös hautauspaikalle vuonna 1949 pystytettyyn muistopaateen. Sisällissodan uudemmassa historiantutkimuksessa lukumäärä on kuitenkin kyseenalaistettu. Perusteet kyseenalaistamiselle ovat vahvat.

Sisällissodassa 1918 kaatui Suomen sotaturmatietokannan 1914–1922 eli nykyisen Sotasurmasammon perusteella kaikkiaan noin 5 200 punaista. Haavoittuneiden määrä on arvioitu suunnilleen nelinkertaiseksi eli 10 000–12 000 henkilöksi. Koska Vierumäen taistelussa suuria tappioita tuottaneiden tykistön ja konekiväärien määrä oli vähäinen, aiheutuivat kuolemat ja haavoittumiset pääosin kivääritulesta. Jos kaatuneita olisi ollut yleisissä arvioissa esitetty noin 300 henkilöä, olisi haavoittuneita pitänyt keskimääräisen suhdeluvun 1:4 mukaan olla noin 1 200. Vierumäen taisteluihin osallistuneiden pu-

naisten joukkojen kokonaisuuden määrä olisi vuorostaan tullut nousta useisiin tuhansiin. Tällaiset luvut eivät kuitenkaan vastaa sitä tietoa, mitä taisteluun osallistuneiden valkoisten ja punaisten joukkojen määristä muuten tiedetään. Vertailun vuoksi on syytä muistaa, että sodan kovimmissa, kolme viikkoa kestäneissä taisteluissa Tampereella kaatui kaikkiaan 1000–1500 punaista. Sen perusteella vaikuttaa mahdottomalta, että Vierumäellä käydysässä varsin lyhyessä taistelussa olisi voinut kaatua 200–400 punakaartilasta. Luotettavan kuvan saamiseksi kaatuneiden määrää on sen vuoksi selvityksessä pyritty arvioimaan yksityiskohtaisen, henkilötasoisien lähdetutkimuksen avulla.

Lähtökohtana arkistoselvityksessä on ollut tunnistaa mahdollisimman tarkasti taisteluun osallistuneet punaiset joukkoyksiköt ja niiden miesvahvuudet. Tässä onkin onnistuttu varsin hyvin. Arkistolähteitä ja muistitietoa yhdistelemällä selvityksessä on pystytty rekonstruoimaan Vierumäellä operoineet punaisten ja valkoisten joukkoyksiköt ja niiden liikkeet taistelun kestäessä. Säilyneiden tietojen perusteella voidaan varsin luotettavasti arvioida, että taisteluun osallistuneiden punaisten joukkoyksiköiden kokonaisvahvuus oli noin 700–1000 punakaartilasta. Lisäksi ympäristössä liikkui taisteluun osallistumattomia punaisia joukkoja ja siviilejä, joiden tavoitteena oli päästä pois taistelualueelta itää

kohti. Tiedetään, etteivät ne ainakaan merkittävällä tavalla osallistuneet taisteluun, mutta toisaalta ei myöskään ole voitu saada luotettavaa tietoa siitä, aiheutuiko taistelutoiminnasta kuolonuhreja tai haavoittumisia tässä joukossa. Ainakaan suuria määriä muita uhreja ei kuitenkaan ole voinut olla, sillä sellaisista ei ole mainintoja sen paremmin arkistolähteissä kuin muistitiedossa.

Kun tiedot Vierumäen taisteluun osallistuneista joukkoyksiköistä oli saatu, selvitetiin miehistöluetteloiden ja yksiköistä säilyneiden muiden henkilöaineistojen perusteella tarkempia tietoja miehistöstä. Tavoitteena oli löytää mahdollisimman monien kaatuneiden tai teloitettujen tiedot ja määritellä surmansa saaneiden osuus joukkoyksiköissä palvelleiden kokonaismäärästä.

Sotasurmasammon tiedot 20.4.1918 ja 21.4.1918 kaatuneista punaisista muodostivat hyvän perustan. Sen antamat tiedot tukivat näkemystä, ettei Vierumäellä kyseisinä päivinä ollut voinut kaatua aikaisemmin vallalla olleiden tulkintojen mukaista määrää punaisia, vaan määrä oli ollut huomattavasti varhaisempia arvioita pienempi. Laajoihin henkilörekisteriaineistoihin perustuvasta tietokannasta ei yksinkertaisesti löytynyt 200–300 hengen suuruista aukkoa näiltä päiviltä.

Luetteloiden perusteella tehdyistä henkilöselvityksistä saatiin kaatuneiden nimiluetteloon lisättyä joitakin aiemmin tuntemattomia Vierumäellä surmansa saaneita punakaartilaisia. Selvityksessä on lähdetty siitä oletuksesta, että kaikki taistelussa kuolleet haudattiin taistelun jälkeen joukkohautaan, eikä oletusta ole selvityksen aikana läpikäydyn aineiston pohjalta ollut tarvetta muuttaa.

On toki merkille pantavaa, että pian taistelun jälkeen on raportoitu täsmällisillä numeroilla hyvinkin suuria lukumääriä kuolleista punakaartilaisista ja että myös muistitiedossa lukemat ovat kauttaaltaan korkeampia kuin yksilöllisesti tunnistettujen vainajien määrä. Muistitiedot selittynevät sillä, että taistelun jälkeen julkaistut lehtitiedot kaatuneiden punaisten määrästä yhtenäistivät muistelukerrontaa. Ei myöskään ole yksiselitteistä syytä sille, miksi virallisissa raporteissa olisi ilmoitettu todellista suurempia haudattujen määriä, mutta sisällissodan tutkimuksessa on osoittautunut, että kaikkiin lukumäärätietoihin täytyy suhtautua varovaisesti ja kriittisesti. Virallisista raporteista ei ilmene esimerkiksi se, kuinka vainajia koskevat laskelmat oli koottu ja missä tarkoituksessa niitä oli ajateltu käyttää.

Huomiota kiinnittää se, että Vierumäen taistelun virallisissa raporteissa kerrotaan, että kentältä koottuja aseita oli puolet vähemmän kuin kaatuneiksi ilmoitettuja punaisia. Myöhemmässä tutkimuksessa onkin muistutettu siitä, että yleensä kentälle jäi aseita paitsi kaatuneilta myös haavoittuneilta ja kentältä paenneilta. Yksittäisissä tapauksissa näin on kuulustelujen ja myöhempien kertomusten perusteella tapahtunut myös Vierumäellä. Kentälle jääneiden aseiden määrä on näistä syistä yleensä selvästi suurempi kuin kaatuneiden määrä. On selvää, ettei sekasortoisesti peräännytyillä punaisilla ollut aikaa eikä mahdollisuutta kerätä kentältä kuin satunnaisia aseita. Valkoisten keräämien aseiden määrästä annetut tiedot eivät siis tue annettua kuvaa punavainajien suuresta määrästä.

Tämän selvityksen lähtökohtana on ollut, että eri lähteissä mainitut kaatuneiden

määrät pyritään todentamaan löytämällä kaatuneiden nimet. Menetelmä on työläs, mutta Suomen seurakuntien ja viranomaisen rekisterit mahdollistavat tämän lähestymistavan. Vaikka jokaista surmansa saanutta ei saataisikaan selville, saadaan luotettavaa kokonaiskuva ainakin kuolleiden suuruusluokasta. Tiettyä epävarmuutta aiheuttaa punakaartin omien asiakirja-aineistojen niukkuus ja aukollisuus. Kaikkien henkilöiden aukoton tunnistaminen ei sukunimien tavallisuuden ja tunnistamista helpottavien muiden tietojen puutteellisuuden vuoksi ole aina mahdollista. Valtaosa vainajista on kuitenkin onnistuttu tunnistamaan, joten suuruusluokkaan tunnistamisen yksittäiset vaikeudet eivät ole vaikuttaneet ratkaisevasti.

Selvityksessä on käynyt selvästi ilmi, että Vierumäen taisteluun osallistui varmuudella kaksi punakaartin komppaniaa Helsingistä, kaksi Lahdesta, Heinolan komppania, joka kuului Lahden 1. rykmenttiin, Kotkan rykmenttiin kuulunut Haminan 2. komppania sekä osia Riihimäen punakaartista. Niistä on syytä mainita pieni ja puutteellisen osaamisen vuoksi ilmeisen vähälle merkitykselle jäänyt kuularuiskuosasto (konekivääriosasto). Paikalla oli lähdemerkintöjen perusteella myös jonkin verran punaisten tykistöä, mutta sen miehistöluetteloita ei ole löytynyt. Luotettavien tietojen perusteella tykistöä ja konekivääriosastoja johtivat keskeisesti venäläiset tai virolaiset päälliköt, jotka epäilemättä olivat aikaisemmin olleet Venäjän armeijan palveluksessa ja liittyneet myöhemmin vallankumouksellisten punaisten puolelle. Lisäksi on todennettu, että Heinolassa oli huhtikuun puolivälissä 1918 huomattavia punakaartin joukkoja, mutta suurin osa niis-

tä poistui alueelta maanteitse ennen Vierumäen taistelua, monessa tapauksessa laivalla suoraan Vuolenskoskelle ohi Vierumäen.

Vaikka taistelujoukoissa oli huomattava määrä eri joukkoyksiköihin kuuluneita punakaartilaisia, ei taistelukuvausten ja tappiolukujen valossa vaikuta siltä, että kaikki komppaniat olisivat osallistuneet tiiviisti varsinaiseen taisteluun. Kaikkein kiivaimmin valkoisten hyökkäyksen joutui ottamaan vastaan Lahden 2. rykmentin 1. pataljoonan 2. komppania. Se menetti taistelussa kaatuneina, taistelun jälkeen ammuttuina ja vankeina jopa lähes 15 prosenttia miesvahuudestaan. Muiden komppanioiden tappiot olivat huomattavasti vähäisemmät, ja moni yksikkö onnistui ilmeisesti irtautumaan taistelupaikalta joutumatta koviin taisteluihin. Kun komppanian vahvuus oli punakaartissa yleensä 110 miestä, merkitsi 15 prosentin tappio alle kahtakymmentä kaatunutta. Näiltä osin varsinaiset taistelukuvaukset – punaisten ja valkoisten – eivät tue näkemystä sadoista kaatuneista. Noin 300 kaatuneen määrä olisi merkinnyt kolmen koko komppanian kaatumista. Tällainen tappio olisi epäilemättä herättänyt suurta huomiota molemmilla puolilla, mutta sille ei taistelusta kertoneista lähteistä löydy tukea.

Aikaisemmin tunnettuja ja selvityksen aikana löydettyjä Vierumäellä kuolleita tai kadonneita punaisia on tunnistettu yhteensä 43.²⁶⁶ Läpikäydyn aineiston valossa ei tunnu uskottavalta, että Vierumäen taistelussa olisi kuollut huomattavasti tätä suurempaa määrää punakaartilaisia. Kaikkien kaatuneiden joukko-osastoa ei ole valtiorikosoikeuden syyttäjistön ja miehistöluetteloiden perusteella pystytty selvittämään, mutta ne eivät

liioin tue tulkintaa, että Vierumäellä olisi operoinut ainakaan merkittävästi muita kuin selvityksessä tunnistettuja joukkoyksiköitä.

Vainajien kotipaikkojen perusteella vaikuttaa siltä, että suurin osa kaatuneista oli kuulunut Lahden punakaartiin. Tämä vastaa myös selvityksessä muista asiakirjoista saatua kuvaa. Koska yksiselitteistä tietoa taisteluun määrättyistä kaarteista ei ole säilynyt arkistomateriaalissa ja taistelevat joukot on täytynyt selvittää sirpaleisista lähdeaineistoista, on silti mahdollista, että joku tähän mennessä tunnistamaton joukkoyksikkö tai sen osa löytyy myöhemmissä tutkimuksissa. Se tuskin kuitenkaan vaikuttaa enää kokonaiskuvaan Vierumäen taisteluihin osallistuneista punaisista joukoista ja niiden kärsimistä menetyksistä. Jos kaatuneiden määräksi arvioidaan todennäköisimmin noin 50 henkeä, ei ole uskottavaa, että lähdeaineistoista enää voisi löytyä usean komppanian suuruista aukkoa. Tällaista teoriaa eivät tue sen paremmin valkoisten kuin punaistenkaan tiedot. Selvityksessä on voitu perustellusti korjata myös aikaisempaa, usein epävarmoinhin muistitietoihin tai huhuihin perustunutta kuvaa siitä, mitkä punaisten joukot eivät selvästikään osallistuneet Vierumäen taisteluihin, vaan operoivat aivan muualla samoina päivinä. Näiltä osin kuva on merkittävästi täsmentynyt aikaisempaan nähden.

Versowoodin tehdasalueella suoritettavien arkeologisten tutkimusten kannalta keskeinen kysymys on, miten taistelukentälle jääneet punavainajat ja muutamat taistelun jälkeen teloitetut punakaartilaiset tai punaisten tukijat haudattiin. Täysin luotettavaa kuvaa asiasta ei ole mahdollista muodostaa hyvin kirjavan lähdeaineiston pohjalta. Pääasiassa

kuva hautapaikasta ja hautaamistavasta perustuu hajanaisiin muisteluihin. Niissäkin kertomukset haudattujen määrästä vaihtelevat huomattavasti.

Varsin luotettavalta vaikuttaa tieto, että Vierumäen kankaalle kaivettiin kaatuneiden hautaamiseksi kaksi suurehkoa hautakaivantoa. Hautaus toteutettiin 23.4.1918 siten, että haudan kaivamisen hoitivat Heinolasta tuodut punavangit, kun taas ruumiiden kerääminen ja kuljettaminen jäi paikallisen väestön tehtäväksi. Ilmeisesti myös toimitusta valvomaan määrättyt valkoiset saattoivat osallistua hautaukseen.

Muistelmissa kerrotaan, että vainajat aseteltiin hautariviin pitkittäin siten, että kaksi vainajaa asetettiin vierekkäin ja kolmas heidän päälleen ja seuraavat haudattiin sitten vuorostaan heidän peräänsä. Arviot joukkohautojen pituudesta vaihtelevat muistelmissa kymmenestä metristä yli 20 metriin. Tällä tavoin haudattuna kahteen joukkohautaan olisi mahtunut 60-120 vainajaa. Tunnettujen henkilötietojen pohjalta voidaan arvioida, että taistelussa kaatui todennäköisesti noin 50 punaista, minkä lisäksi hautoihin on saatettu haudata joitakin muita taistelussa tai sen jälkiselvittelyssä surmansa saaneita. Selvityksen perusteella jo esimerkiksi yli 80 vainajan määrä vaikuttaisi hyvin epätodennäköiseltä, vaikka alueella on joissakin haastattelutiedoissa mainittu olleen myös yksittäisiä hautoja. Suuremmalle vainajamäärälle on selvityksen perusteella vaikea löytää näyttöä, vaikka eräät epävarmuustekijät aineistoissa lisäävätkin virhemarginaalia.

Vierumäen joukkohaudan muistomerkki pystytettiin vasta vuonna 1949. Muistomer-

kin pystytyksestä vastasi Heinolan maalaiskunnan ja maaseurakunnan yhteinen toimikunta, joka aloitti toimintansa vuonna 1947. Kansallisarkisto sai Heinolan kaupungin arkistosta käyttöönsä Heinolan kunnallislautakunnan arkistossa olevan muistomerkkitoimikunnan ensimmäisen kokouksen pöytäkirjan. Sen sijaan Kansallisarkisto ei ole saanut käyttöönsä toimikunnan muita asiakirjoja. Saatujen tietojen mukaan näitä asiakirjoja ei ole löytynyt sen paremmin Heinolan kaupungin arkistosta kuin Heinolan seurakunnankaan arkistosta. Tältä osin tietojen täydentäminen ennen arkeologisten kaivausten aloittamista olisi mitä tärkeintä.

Muistitiedon perusteella joukkohautojen tarkkaa sijaintia on ollut vaikea määrittellä. Yksi muistelija kertoo, että hautarivit sijaitsivat muutaman metrin päässä toisistaan, toisessa lähteessä niiden väliseksi etäisyydeksi on ilmoitettu hyvinkin tarkka 37 metriä. Eräät muistelijat ovat olleet sitä mieltä, että varsinaiset hautarivit jäivät Versowoodin tehdasalueella sijaitsevan aidatun 50x50 metriä suuruisen alueen ulkopuolelle, alueelle, joka sijaitsi aidatusta alueesta asemalle päin, eli hauta-alueen ja Versowoodin pääkonttorin välisellä asfaltoidulla alueella.

Versowood Oy:n vuonna 2016 toteuttamassa maatutkauksessa aidatulta hautausalueelta ja sen välittömästä yhteydestä tun-

nistettiin kolme mahdollista hautapaikkaa. Niistä kaksi sijaitsi kokonaan aidatun hautausalueen sisäpuolella, kolmas suurin paikka aidatun alueen kulmassa siten, että osa siitä ulottui aidatun ulkopuolella olevalle asfaltoidulle alueelle. Vuonna 2020 suoritetuissa täydentävissä maatutkauksissa voitiin todentaa, ettei mainittujen löytöjen lisäksi esille tullut uusia alueita, joille vainajia olisi voitu haudata. Syynä oli se, että peruskallio oli tutkituilla alueilla lähellä pintaa eikä sen päällä ollut hautaamisen vaatimaa riittävän syvää maakerrosta. Koekaivauksessa yhdestä hautauspaikasta löydettiin vainajia ja säilyneiden vaatteiden jäänteitä. Vainajien lukumäärän arvioiminen löydettyiltä kolmelta todennäköiseltä hautauspaikalta edellyttää kuitenkin yksityiskohtaisia kaivauksia, jotka on suunniteltu tehtäväksi vainajien siirtämiseksi Itä-Suomen aluehallintoviraston päätöksen mukaisesti Versowoodin tehdasalueelta Heinolan hautausmaalle.

Tehty selvitystyö antaa lisätietoa Vierumäen taistelusta ja siinä surmansa saaneiden punaisten määrästä ja hautaamistavasta. Suunniteltujen kaivausten tulokset tulevat olemaan kiinnostavia arvioitaessa sitä, nouseeko niiden pohjalta esille sellaisia uusia tietoja, jotka joko tukevat tehtyä työtä tai antavat aihetta tehdä tarkentavia tutkimuksia joiltain osin.

Lähteet ja kirjallisuus

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Kansallisarkisto (KA)

Itsenäisyshistoria kokoelma

Martti Albin Eklundin kokoelma

1917–1918 (kotelot 8–10)

Pikkukokoelmat (Pk)

Kunnallisneuvos, lehtori Juho Kinnusen

muistinpanoja sodan ajalta 1918 (Pk-1419)

Martti Albin Eklundin kokoelma

(Pk-864-866)

Martti Albin Eklundin kokoelma (Pk-1145)

Martti Albin Eklundin kokoelma (Pk-2159)

Vapaus- ja heimosotamuistelmat (Pk-869)

Heinolan suojeluskunnan arkisto

(Heinolan SK)

Suomen Vapaussodan itsenäisyyden arkisto

Muistelmat

Valtiorikosoikeuksien syyttäjistön arkisto

(VROSyA)

Aã ”Heniklötietoja” punakaartilaisista (todisteainekortit)

Todisteainekorttien täydennyskortit

Todisteainekorttien pohja-aineisto

Tutkintovankeja koskeva kortisto

Vangittuja sekä vapautettuja punakaartilaisia

koskevia kortistoja ja luetteloita

El Suomen punakaartin sekalaisia asiakirjoja

Valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto

Valtiorikosoikeuksien aktit (VRO)

Valtiorikosylioikeuden aktit (VRYO)

Valtiorikosoikeuden tuomioluettelot

Vapaussodan arkisto

Paikallisten punakaartien asiakirjoja

Vapaussodan historian komitean arkisto

Nimismiesten kertomukset

Savon rintamaa koskevia asiakirjoja:

”Hyökkäystaistelut”

Raportteja, järjestämättömiä

Vapaussodan rintamamiesten liitto ry (VRL)

Vapaussotamuistelmia

(järjestetty paikkakuntakohtaisesti)

Hartola

Heinola

Hirvensalmi

Jaala

Joutsa

Juuka

Juva

Kangasniemi

Mikkeli

Mäntyharju

Pertunmaa

Puumala

Sysmä

Heinolan kaupunginarkisto (HKA)

Heinolan maalaiskunnan kunnallislautakunnan pöytäkirjat 1939–1948 Cc:7

Heinolan maalaiskunnan kunnallislautakunnan pöytäkirjat 1949–1952 Cb:7

Heinolan maalaiskunnan kunnanhallituksen pöytäkirjat 1949–1951 Cd:1

Muistitietokokoelma

Heinolan seurakunnan arkisto

Kirkkovaltuuston kokouksen pöytäkirjoja Cca:4

Helsingin kaupunginarkisto

Helsingin poliisilaitoksen osoitetoimiston osoiterekisteri

Kansan arkisto

1. Järjestöjen arkistot

D. Kansandemokraattiset järjestöt (keskusjärjestöt, piirijärjestöt, osastot ja yhdistykset)

1. Suomen Kansan Demokraattinen Liitto (SKDL)

3. Erikoiskokoelmat

A. Luokkasota 1918

6. Muistelmat

B. Vuoden 1918 Kansalaissotaan liittyvät muistelmat

Työväen arkisto (TyArk)

Työväen muistitietoimikunta (TMT)

Sotamuseo

Puolustusvoimien kuva-arkisto

Suomen Kirjallisuuden Seuran (SKS) arkisto

Perinteen ja nykykulttuurin kokoelma (entinen Kansanrunousarkisto, KRA)

”1918” -kokoelma (kerätty vuonna 1966)

PAINETUT LÄHTEET

Helsingin Työväen Punaisen Kaartin Kokoontulo:

Esikunnan Tiedusteluosaston Julkaisema: Ohjeeksi syyttäjä- ja tutkijaviranomaisille. Helsinki: Esikunnan tiedusteluosasto, 1918.

VIRANOMAISTEN RAPORTIT

Seppä, Johanna. Tutkimusraportti: Heinola Vierumäki Vuoden 1918 joukkohaudan koekaivaus osa 1, muistomerkkialue 9.– 14.10.2019. Museovirasto, 2019.

Versowood Oy, Pollari, Risto (Geo-Work Oy), Maatutkaluotaus Vierumäellä Versowoodin tehdasalueella 19.9.2016.

VERKKOAINESTOT

Ojansivu, Merja: Tehdas haluaa siirtää punaisten joukkohaudan laajentumisen tieltä – silminnäkijä muistelee sisällissodan tapahtumia HS-TV:n videolla. Helsingin Sanomat -verkkosivut 2.10.2016. Linkki: <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000002923527.html> viitattu 21.4.2020.

Suomen Sotasurmat 1914–1922 -tietokanta. Kansallisarkisto. Linkki: <https://sotasurmat.narc.fi/fi> viitattu 25.5.2020.

Työväenmuseo Werstas -kotisivut. Punaisten muistomerkit. Vierumäen joukkohaudan muistomerkki, Heinola. Linkki: <http://www.tyovaenliike.fi/muistomerkit/3707/> viitattu 3.4.2020.

YLE (toimittanut Heikki Kiseleff ja Tapani Ripatti): Dokumenttisarja 1918 - Äänien kirja. Jakso: Millään ei ole mitään väliä, 15.6.2018. Linkki: <https://www.radiot.fi/podcastit/1918-aanien-kirja> viitattu 31.3.2020.

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

- Aatteet ja aseet. Toimittanut Hako, Matti, Heimo Huhtanen, ja Matti Nieminen. Helsinki: Tammi, 1967.
- Endén, Rauno. Heinolan Kaupungin Historia: 2, (1900-1939). Heinola: Heinolan kaupunki, 1989.
- Kuusi, Matti. Taistelu Mäntyharjusta v. 1918: Kertomuksia vaarallisista retkistä ja rohkeista miehistä. Mäntyharju: Mäntyharjun suojeluskunta, 1938.
- Lamminen, Oskar. ”Jyryn komppania”. Osa teosta Enne, Y., O. Ruusula, ja K. Viljamaa. Jyry 50 Vuotta: Voimistelu- ja Urheiluseura Helsingin Jyryn 50-vuotisjuhlaulkaisu. Lahti: Helsingin Jyry, 1951.
- Lappalainen, Jussi T. Punakaartin Sota: 1. Helsinki: Valtion painatuskeskus, 1981a.
- Lappalainen, Jussi T. Punakaartin Sota: 2. Helsinki: Valtion painatuskeskus, 1981b.
- Niemi, E. E., & J. Partanen. Sysmän-Heinolan Rintama v. 1918. Lahti: Lahden kirjapaino- ja sanomalehti-o.y, 1928.
- Muranen, Lauri. Punainen ja Valkoinen Asikkala. Väaksy: Päijät-Häme, 1998.
- Pääkkönen-Laine, Leena. Helsingin Jyry: 75 Vuotta Työläisurheilua. Helsinki: Helsingin Jyry, 1978.
- Sourander, Yrjö Waldemar. Vapaussodan punainen armeija sodankäyntivälineenä. Tiede ja ase 1933: Suomen Sotatieteellisen Seuran Vuosijulkaisu. Helsinki: Suomen sotatieteellinen seura, 1933.
- Suomen Vapaussota Vuonna 1918: 5. Vapaussodan historian komitea (Hannes Ignatius, Gösta Theslöf, E. G. Palmén, Kustavi Grotenfelt, Sigurd Nordenstreng & Kaarle Soikkeli). Helsinki: Ota-va, 1924.
- Tapola, Kustaa: Päijänteen oikean rannan puhdistus ja Vierumäen taistelu, teoksessa Puolesta Savon ja syntymämaan, Muistelmia ja kuvia vapaustaistelusta, toim. Karttunen, K. I., Valve, Antti ja Simonen, Vihtori, Jakaja: K. I. Karttunen. 1919.
- Wilmi, Jorma. Heinolan Pitäjän Historia: 2,

1860-luvulta kunnan hallinnon päättymiseen vuoteen 1996. Heinolan maalaiskunta: Mantaalikunnan säätiö, 1999.

LEHTIARTIKKELIT

- E. S-n. (nimimerkki): Heinolasta Kotkaan. Uusi Heinolan Sanomat 15.5.1918.
- ”Heinolan ja Lahden valloitus. Mikkelin Sanomat 22.4.1918.
- ”Heinolan ja Lahden valloitus”. Aamulehti 26.4.1918.
- ”Heinolan valloitus”. Saarijärven Paavo 23.4.1918.
- ”Heinolan valtaus”. Ilkka 24.4.1918
- ”Heinolan valtaus”. Kaleva 25.4.1918
- ”Heinolan valtaus”. Savon Sanomat 25.4.1918
- ”Heinolan valtaus. ‘Mikkelin Sanomain’ paikalle lähettämältä kirjeenvaihtajalta. Mikkelin Sanomat 26.4.1918.
- H. J. S. (nimimerkki): Pikamarssi Kaikkisista Heinolaan. Länsi-Savo 6.5.1918.
- Kivijärvi, Taina: Kerrottu tarina eroaa virallisesta totuudesta. Itä-Häme 29.6.2019.
- Kivijärvi, Taina: Vuoden 1918 tarinat paljolti liioittelevia kertomuksia. Itä-Häme 2.11.2019.
- Kupiainen, Eija: Taisteluissa kaatuneita ja teloitettuja jäi Heinolassa kahteen joukkohautaan. Etelä-Suomen Sanomat 21.3.2005.
- ”Matka Mikkelistä Helsinkiin”. Helsingin Sanomat 25.4.1918.
- Myrskylän Työväenyhdistys: Kuolinilmoitus. Sosiaalidemokraatti 4.12.1919.
- Niemi, Jari: Joukkohaudat parkkipaikan alla? & Vierumäen taistelusta halutaan selvyys. Itä-Häme 27.8.2016.
- Niemi, Jari: Joukkohautojen siirto saa kannatusta. Itä-Häme 13.9.2016.
- Niemi, Jari: Avi pyytää lisää tietoja Vierumäen vainajien siirroista. Itä-Häme 18.10.2017.
- Niemi, Jari: Vierumäen joukkohaudat kiehtovat. Itä-Häme 17.3.2018.

Niemi, Jari: Vierumäen joukkohaudoissa korkeintaan 50 vainajaa. Versio 1/2019.
 Pater (nimimerkki): Wesiwehmaalta Heinolaan. Mikkelin Sanomat 3.5.1918.
 Punaisten muistomerkit paljastettu Vierumäellä ja Lusissa. Itä-Häme 2.7.1949.
 ”Päämajan tiedonantoja. Voittokulku Heinolan rintamalla”. Savo 23.4.1918.
 Valkonen, Aina: Punaisten päällikön kohtalo. Lahti 1.5.1928.
 Valonen, Ilkka: Vierumäen joukkohaudoista. Itä-Häme 29.11.2019.
 ”Vapaustaistelu. Lahti ja Heinola valloitettu”. Länsi-Savo 22.4.1918.
 ”Ylipäällikön esikunnan tiedonantoja. Heinolan ja Lahden valloitus”. Kajaanin Kaiku 25.4.1918
 70-vuotiaita. Helsingin Sanomat 3.1.1959.

Häkkinen, Seppo: Näkökohtia Heinolan maaseurakunnan alueella sijaitsevien hautamuistomerkkien hoitamiseen. Muistio, päivätty 14.7.2000. Kansallisarkisto saanut sen käyttöön kirjotajalta.
 Ripatti, Tapani: Esko Rantasen (s. 1930) haastattelu (2008) vuoden 1918 tapahtumista. Alkuperäinen haastattelu eläkkeellä olevalla toimittajalla Tapani Ripatilla (Heinola).
 Ripatti, Tapani: Aarne Lehtisen (s. 3.7.1910) haastattelu (2008) vuoden 1918 tapahtumista. Kotoin Heinolan Härkälän/Vierumäen kylästä. Alkuperäinen haastattelu eläkkeellä olevalla toimittajalla Tapani Ripatilla (Heinola).
 Saarinen, Heikki: Urajärven kansalaisotakävely. Vuonna 2018 järjestetyn kansalaisotakävelyn oheismateriaali. Kansallisarkisto saanut sen käyttöön Heikki Saariselta.

YKSITYISTEN HENKILÖIDEN HALLUSSA OLEVAT AINEISTOT

Hemmi Peltolan haastattelu 2.5.1965. Alkuperäinen äänite Anssi Peltolan (Heinola) hallussa. Kansallisarkisto saanut sen käyttöön haastattelun litteraation Jukka Kulomaaalta.

TIEDONANNOT

Torsti Dahlin antama tiedonanto Matti Halmeelle 28.5.2020. Kansallisarkisto saanut sen käyttöön sähköpostitse.

Viitteet

- 1 Nykyiseltä nimeltään Sotasurmasampo. Kuolinpaikkatiedot eivät kaikkien vainajien osalta olleet täsmällisiä eikä kaikkien lisätietojen haku ole ollut mahdollista tietokannan vanhasta versiosta. Sen vuoksi useissa artikkeleissa mainitaan hieman pienempi luku.
- 2 Aineistojen keräämisestä vastannut varatuomari Martti Eklund (1889–1968) toimi sisällissodassa Mikkelin 2. komppanian komppanianpäällikkönä ja osallistui Vierumäen taisteluun. Eklundin muita aineistoja on käytetty aikaisemmissa tutkimuksissa, mutta nyt löytynyt uusi kokoelma (Pk-2159) on määrältään selkeästi suurin (17 arkistokotelo, muut 1–2 arkistokotelo).
- 3 Muistelmissa puhutaan esimerkiksi Lahden punakaartilaisista, mikä ei tee yksittäisen komppanian, usein punakaartin tärkeimmän yksikön, tunnistamisesta helppoa. Lahden punakaarti koostui useasta rykmentistä, joiden komppaniat olivat eri puolilla rintamaa. Virheellisestä tiedosta sen sijaan hyvä esimerkki on Helsingin Jyryn komppania, jonka sanotaan joissain muistelmissa olleen Vierumäellä, vaikka todellisuudessa tämä komppania oli samoihin aikoihin Tuuloksessa.
- 4 Miehistöluettelot suurimmaksi osin: Valtiorikosoikeuksien syyttäjien arkisto, Aä 426–471. Henkilötietojen täydennykset: Valtiorikosoikeuksien syyttäjistä, Aä 472–489.
- 5 KA, VROSyA. Aä 441, Lahti N:o 201. Luettelo rintamalle lähetetyistä Lahden Rykmentin jäsenistä.
- 6 KA, VRO 86/173. Nygrén, Vihtori.
- 7 KA, VRYO 17712. Suojoki, Arvi.
- 8 Ks. Suomen sotasurmat 1914–1922. Nyman, Anton (https://sotasurmat.narc.fi/fi/victims/page/p_5482/table).
- 9 KA, VROSyA. Aä 426 Heinola N:o 2. Willhart Laineen komppania.
- 10 KA, VROSyA. Aä 426 Heinola N:o 2. Lahden 1. Rykmentin 2. pataljoonan 2. komppanian 1. plutoona. Tästä listasta pelkästään Alfhild Salonen oli tiettävästi Vierumäellä, mikä selvää hänen muistelmistaan (TyArk, TMT 127: 1907. Alfhild Salosen muistelmat). Kuulusteluissa Salonen sanoo pelkästään olleensa mukana, kun vetäydettiin Heinolasta Iittiin (KA, VRYO 1513. Salonen, Alfhild)
- 11 Ks. KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/8. Nimeämätön muistiinpanovihko. Johan Maunu Ahosen kuulustelu; KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/6. Lieberd Markkolan muistelmat 30.9.1939; KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/6. Lauri Heikkilän muistelmat 26.9.1939; KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/6. Teemu Tenholan muistelmat 30.9.1939; KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/6. Anton Heikkilän muistelmat 25.9.1939. Mauno Huvinen taas muistelee, että pakko-otot alkoivat jo Heinolan 1. taistelun (21.2) jälkeen (KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/8. Mauno Huvisen muistelmat 14.–15.8.1936).
- 12 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/8. Mauno Huvisen muistelmat 14.–15.8.1936; KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/6. Lauri Heikkilän muistelmat 26.9.1939; KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/6. Anton Heikkilän muistelmat 25.9.1939. Kaikkia ei sijoitettu Härkälän kaartiin. Esim. myllykyläläinen Evert Kekkonen joutui puolustusasemiin Heinolan rintamalle (SKS KRA, ”1918” 42 1966. Evert Kekkonen muistelmat 1966).
- 13 KA, Vapaussodan historian komitea. Nimismieskertomuksia Mikkelin ja Kuopion läänistä, C III 9.
- 14 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/8. Mauno Huvisen muistelmat 14.–15.8.1936.
- 15 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/6. Anton Heikkilän muistelmat 25.9.1939.
- 16 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/6. Vilho Muttalan muistelmat 12.7.1935.
- 17 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/8. Nimeämätön muistiinpanovihko.
- 18 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/6. Lauri Heikkilän muistelmat 26.9.1939.
- 19 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/6. Aleks Lehtisen muistelmat 27.9.1939.
- 20 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/6. Teemu Tenholan muistelmat 30.9.1939.
- 21 Ks. esim. KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/6. Alfred Palvailan muistelmat 11.–12.8.1939.
- 22 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/8. Nimeämätön muistiinpanovihko.
- 23 KA, VRO 121/111. Kettunen, Antti; Viitanen ja Tammi ks. KA, Heinolan SK. Sk-2423/9. Vankeja koskevat asiakirjat.
- 24 Myrskylän Työväenyhdistys: ”kuolinilmoitus”. Sosiaalidemokraatti 4.12.1919.
- 25 KA, VROSyA Aä 442, Lahti n:o 332. Sekalainen varusteiden kuittauslista 26.2.–23.3.1918.
- 26 Sourander 1933, s. 32.
- 27 Sotapolusta ks. esim. KA, VRYO 1489. Virtanen, Rikhard; KA, VRYO 7803. Virtanen, Sigfrid; KA, VRYO 16744. Sidoroff, Aleksander.
- 28 KA, VRO 121/246. Helander, Viljo.

- 29 KA, VRYO 7980. Lindqvist, Mikko.
- 30 KA, VRYO 18369. Kyyhkynen, Viktor; KA, VRYO 11610. Strömberg, Juho.
- 31 KA, VRYO 16744. Sidoroff, Aleksander; KA, VRO 74/356. Nurminen, Vilho.
- 32 KA, VRYO 16932. Nieminen, Hugo.
- 33 TyArk, TMT 154: 2431. Johan Liehusen muistelmat; Aatteet ja aseet 1967, s. 304–305.
- 34 KA, VROSyA. Aä 441, Lahti n:o 46. Lahti 1-3-1 päiväämätön palkkalista; KA, VROSyA. Aä 441, Lahti n:o 104. Lahti 1-3-1 palkkalista 15.2.–28.2.1918.
- 35 Sotapolusta ks. esim. KA, VRYO 20782. Kaartojoiki, Väinö; KA, VRYO 23061. Laitinen, Toivo; KA, VRYO 15218 Salmela, Väinö.
- 36 Ks. esim. KA, VRYO 4959. Hilpinen, Jaakko.
- 37 Ks. esim. KA, VRYO 20782. Kaartojoiki, Väinö.
- 38 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/6. Antti Järvisen muistelmat 18.8.1939; KA, VRL. T-15834-15835/08. Mäntyharju. Karhu, Toivo 1938; KA, VRL. T-15834-15835/08. Mäntyharju. Edvard Mattila 1938; KA, VRL. T-15834-15835/09. Pertunmaa. Juho Kousa.
- 39 Helsingin punakaartin kokoonpanosta ks. Helsingin Työväen Punaisen Kaartin Kokoonpano 1918, s. 40.
- 40 Helsingin kivimieskomppanian läsnäolo Heinolan rintamalla ja Vierumäen taistelussa tulee esiin myös muistitiedoissa. Ks. HKA, Muistitietokokoelma. Viljam Lindroosin haastattelu 21.6.1977; KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/8. Jalmar Paasosen muistelmat 30.7 & 11.–13.8.1936.
- 41 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/8. Nimeämätön muistiinpanovihko.
- 42 KA, VROSyA. Aä 441, Lahti N:o 201. Luettelo rintamalle lähetetyistä Lahden Rykmentin jäsenistä.
- 43 Ks. esim. KA, VRYO 24495. Auer, Vilho Mikael Boman; KA VRYO 19018. Honkamäki, Taavi; KA, VRYO 4084. Ilmanen, Emil.
- 44 KA, VRO 74/410. Haanpää, Johan Ludvig.
- 45 KA, VRO 71/78. Auvinen, Matti.
- 46 KA, VROSyA. Aä 430, Helsinki N:o 747. Luettelo vaatetusvarastosta saaduista tavaroista; KA, VROSyA. Aä 431, Helsinki N:o 794. Luettelo miehistä.
- 47 Kovanen siirtyi Heinolassa ylempiin tehtäviin ja hänen tilalleen komppanianpäälliköksi tuli Vihtori Saarenoja.
- 48 Nimitiedot koottu KA, VROSyA. Aä 431, Helsinki N:o 751-820. Sekalaisia palkkalistoja; KA, VROSyA. Aä 434, Helsinki N:o 1510. Palkkalista 3.2-15.2.1918; KA, VROSyA. Aä 435, Helsinki N:o 1719. Sekalainen varusteiden luettelu.
- 49 Ks. esim. KA, VRYO 5094. Niskanen, Henrik Albert; KA, VRYO 20131. Saarenoja, Vihtori.
- 50 KA, VRYO 23310. Vankka, Johannes.
- 51 KA, VRYO 18701. Parkkinen, Edvard Kallenpoika.
- 52 Urajärven kansalaissotakävely (Heikki Saarinen 2018), s. 7–8.
- 53 Lappalainen 1981b, s. 200.
- 54 KA, VRL. T-15834-15835/09. Pertunmaa. Juho Kousa.
- 55 KA, VROSyA. Aä 426, Hamina N:o 46. Haminan 2. komppanian 1. plutoona; KA, VROSyA. Aä 426, Hamina N:o 8 Haminan 2. komppanian 1., 2. ja 4. plutoona; KA, VROSyA Aä 426. Hamina N:o 3 Haminan 2. komppanian kuittauksia.
- 56 Sotapolusta ks. esim. KA, VRYO 9108. Mustonen, Aleksi; KA, VRYO 18198. Sakki, Emil.
- 57 Teloitettuja ks. Suomen sotaturmat 1914-1922 esim. Laanti, Vilhard (https://sotasurmat.narc.fi/fi/victims/page/p_4630/table); Ahonen, Topias (https://sotasurmat.narc.fi/fi/victims/page/p_4620/table); Kurko, Juho (https://sotasurmat.narc.fi/fi/victims/page/p_33607/table).
- 58 KA, VRO 138/409. Heikkilä, Toivo.
- 59 KA, VRO 24/412. Martin, Väinö.
- 60 KA, VRO 65/660. Taavila, Allan.
- 61 KA, VRL. T-15834-15835/09. Pertunmaa. Juho Kousa; KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/8 Onni Vahton muistelmat 1.7.1935.
- 62 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/4. Eero Pärnäsen muistelmat 09/1938.
- 63 KA, VRL. T-15834-15835/08. Mäntyharju. Karhu, Toivo 1938; KA, VRL. T-15834-15835/08. Mäntyharju. Haapamäki, Fabian 1938; KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/4. Eero Pärnäsen muistelmat 09/1938; Kansan Arkisto, 3A Luokkasota 1918. VRL. Lauri Lappalaisen muistelmat 25.7.1938; KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/6. Alfred Palvailan muistelmat 11.–12.8.1939. Myös heinolalainen Robert Luisto muistaa, että riihimäkeläisiä oli paljon Heinolassa (HKA, Muistitietokokoelma. Robert Luiston haastattelu 10.6.1977).
- 64 KA, Itsenäisyshistoria kokoelma. Martti Albin Eklundin kokoelma 1917–1918, kotelo 10. Sulo Prihan muistelmat.
- 65 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/4. Hemmo Salmen muistelmat 25.–26.5.1939.
- 66 Nimimerkki H. J. S.: ”Pikamarssi Kaikkisista Heinolaan”. Länsi-Savo 6.5.1918. Lehtijutun mukaan taistelussa huudettiin Riihimäen 3. ja 4. komppania. Riihimäen 3. komppaniasta löytyy nimiluettelo (KA, VRO SyA Aä 449, Riihimäki n:o 13. ”Riihimäen rykmentin I pataljoonan III komppanian tililista 15.2-28.2.1918”), mutta siinä olevat miehet eivät ole olleet Vierumäellä.
- 67 Muistitieto komppanian toiminnasta Heinolassa ks. esim. KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/6. Lieberd Markkolan muistelmat 30.9.1939; Komppanian nimilista ks. KA, VROSyA. Aä 426. Heinolassa olleita punakaartilaisjoukkoja, Riihimäen 2:n komppanian miehistö; Komppania koostui pääasiassa Siuntion punakaartin miehistä ja se oli noin 23.3. lähtien kolme viikkoa vahdissa Heinolassa osallistuen myös taisteluihin. Sitten komppania siirrettiin Nynäsän kartanon ja Härkälän kautta Ruuhijärvelle. Sieltä joukko vetäytyi Vuolenkoskelle, Uuteenkyllään ja edelleen Elimäelle päätyen lopulta Inkerosiin. Riihimäen 2. komppanian sotapolusta ks. esim. KA, VRYO 10409. Koskinen, Kosti; KA, VRO 3/660. Nygren Fredrik; KA, VRYO 20792. Nylund, August; KA, VRYO 25729. Sundtell, Ilmari; KA, VRYO 13253. Pitkänen, Juho.

- 68 KA, Vapaussodan arkisto. Paikallisten punakaartien asiakirjoja, 128 B. Heinola. Mustakantinen muistiinpanovihko.
- 69 Vierumästä ks. esim. KA VRYO 20373. Järvenpää, Kustaa; KA VRYO 20356. Kiviniemi, Anton; KA VRYO 10127. Kääriö, Wiljo.
- 70 Ks. Suomen sotasurmat 1914–1922. Aalto, Toivo Eelis (https://sotasurmat.narc.fi/fi/victims/page/p_8395/table).
- 71 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/7. Lauri Heiniön muistelmat 31.7., 3.8. & 16.9.1939.
- 72 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/8. Jalmar Paasosen muistelmat 30.7. & 11.–13.8.1936.
- 73 HKA, Muistitietokokoelma. Viljam Lindroosin haastattelu 21.6.1977.
- 74 KA, Vapaussodan arkisto. Paikallisten punakaartien asiakirjoja, 128 B. Heinola. Mustakantinen muistiinpanovihko.
- 75 Ks. esim. KA, VRYO 4231. Heimlander, Paavo; KA, VRYO 14712. Salonen, Herman; KA, VRYO 7008. Lamminpää, Kalle.
- 76 Elon valtiorikosoikeuden asiakirjoista ks. KA VRYO 19051. Elo, Kalle.
- 77 Tapauksesta ks. esim. KA, Vapaus- ja heimosotamuistelmat. Pk-869/14. Arne Gösta Wahlgrénin muistelmat 14.12.1936.
- 78 TyArk, TMT 127: 1907. Alfhild Salosen muistelmat.
- 79 Punaisten tykistön toiminnasta ks. TyArk, TMT 127: 1907. Alfhild Salosen muistelmat; KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/7. Lauri Heiniön muistelmat 31.7., 3.8. & 16.9.1939.
- 80 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/8. Jalmar Paasosen muistelmat 30.7. & 11.–13.8.1936.
- 81 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/7. Lauri Heiniön muistelmat 31.7., 3.8. & 16.9.1939.
- 82 HKA, Muistitietokokoelma. Nestori Salmisen haastattelu 21.7.1977.
- 83 Näihin osastoihin kuuluvien nimitietoja löytyy esim. KA, Vapaussodan arkisto. Paikallisten punakaartien asiakirjoja, 128 B. Heinola. Mustakantinen muistiinpanovihko.
- 84 Esim. paikalliseen vahtikomppaniaan kuulunut Lauri Andersson oli määrätty viemään ammuksia Vierumäelle, mutta hän ei totellu ja meni kotiinsa Jyrängölle. KA, VRO 73/857. Andersson, Lauri.
- 85 Ks. esim. KA VRO 124/90. Illukka, Wäinö; KA VRO 124/397. Salminen, Aino.
- 86 Jyryn sijainnista Vierumäen aikaan ks. Pääkkönen-Laine 1978, s. 66. Maininnat ”Helsingin hurjista” Vierumäellä ks. KA, VRL. T-15834-15835/08. Mäntyharju. Cantell, Lauri 1938; KA, VRL. T-15834-15835/08. Mäntyharju. Haapamäki, Fabian 1938; KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/4. Eero Pärnäsen muistelmat 09/1938; Kansan Arkisto, 3A Luokkasota 1918. VRL. Kalle Kaupin muistelmat 18.7.1938; KA, VRL. T-15834-15835/08. Mäntyharju. Reponen, Arttu 1938; Kansan Arkisto, 3A Luokkasota 1918. VRL. Lauri Lappalaisen muistelmat; KA, VRL. T-15834-15835/03. Jaala. Purhonen, Albin. Muisto ”hurjista” Vierumäellä on saattanut tulla lehdistön kautta ks. Nimimerkki H. J. S.: ”Pikamarssi Kaikkisista Heinolaan”. Länsi-Savo 6.5.1918.
- 87 Jyrystä useammalla rintamalla ks. Pääkkönen-Laine 1978, s. 66, 248 (lähdeviite 41). Jyryn maineesta ks. esim. Lamminen 1951, s. 97–101.
- 88 Nimimerkki H. J. S.: ”Pikamarssi Kaikkisista Heinolaan”. Länsi-Savo 6.5.1918; Kansan Arkisto, 3A Luokkasota 1918. VRL. Lauri Lappalaisen muistelmat 25.7.1938.
- 89 TyArk, TMT 59: 1216. Orenius Lieben muistelmat.
- 90 Kausalan kompanian miehistöluettelo ks. KA, VROSyA. Aä 437, liitti N:o 19.
- 91 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/6. Antti Järvisen muistelmat 18.8.1939; KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/6. Kalle Kivelän muistelmat; KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/6. Alfred Palvailan muistelmat 11.–12.8.1939.
- 92 Ks. esim. VRYO 7664. Kolkka, Juho Emil; VRYO 3381. Soinoja, Juho Emil.
- 93 KA, VROSyA. El:11 Rintamaraportteja ja pöytäkirjoja. Raportti n:o 113: ”Lahden rykmentin rintama Esikunta ilmoittaa: Vuolenkoskelta”. A. Kunnas, 21.4.1918 Kouvola.
- 94 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/6. Anton Heikkilän muistelmat 25.9.1939.
- 95 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/6. Lieberd Markkolan muistelmat 30.9.1939.
- 96 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/8. Mauno Huvisen muistelmat 14.–15.8.1936.
- 97 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/8. Nimeämätön muistiinpanovihko.
- 98 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/6. Juho Honnilan muistelmat 27.9.1939.
- 99 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/6. Lauri Heikkilän muistelmat; KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/6 Vilho Muttalan muistelmat 12.7.1935; KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/6 Teemu Tenholan muistelmat 30.9.1939. Honnillan ja Muttalan mukaan joukon päällikkö oli Aku Peltonen. Kysessä Algi Viktor Peltonen, joka kertoo valtiorikosoikeuden kuulusteluissa olleensa Vierumäen taistelussa (KA, VRYO 20395. Peltonen, Algi Viktor).
- 100 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/6. Aleksii Lehtisen muistelmat 27.9.1939.
- 101 Niemi & Partanen 1928, s. 46.
- 102 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/7. Kustaa Tapolan laatimat muistelmat Karjalan Kaartilainen -lehdelle.
- 103 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/7. Lauri Heiniön muistelmat.
- 104 SKS KRA, ”1918” 7 1966. Pekka Kekkosen muistelmat 1966.
- 105 HKA, Muistitietokokoelma. Viljam Lindroosin haastattelu 21.6.1977.
- 106 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/8. Jalmar Paasosen muistelmat 30.7. & 11.–13.8.1936.

- 107 KA, Vapaussodan historian komitea. B I 16. Raportteja, järjestämättömiä. Kustaa Tapolan muistelmat 12.5.1923.
- 108 Ensimmäisiä kuvauksia Vierumäen taistelusta ks. Suomen Vapaussota Vuonna 1918: 5 (1924), s. 433. Kriittikistä ks. esim Tuomas Hopun arvio (Niemi, Jari: ”Vierumäen joukkohaudoissa korkeintaan 50 vainajaa”. Versio 1/2019).
- 109 ”Heinolan valtaus. ’Mikkelin Sanomain’ paikalle lähettämältä kirjeenvaihtajalta”. Mikkelin Sanomat 26.4.1918.
- 110 KA, Pk-1419, Kunnallisneuvos, lehtori Juho Kinnusen muistiinpanoja sodan ajalta 1918, Heinola–Lusin rintamalta, 13.4.1918 & 14.4.1918.
- 111 Ks. esim. Suomen Vapaussota Vuonna 1918: 5 (1924), s. 432–434; Lappalainen 1981b, s. 200–201; Endén 1989, s. 407–409; Muranen 1998, s. 69–70; Wilmi 1999, s. 339–340; Kulomaa & Kekkonen 2017, s. 302–321.
- 112 KA, Vapaussodan historian komitea. B I 16. Raportteja, järjestämättömiä. Kustaa Tapolan muistelmat 12.5.1923.
- 113 Vilho Muttala muistaa, että 18.4. hänen taloonsa tuli ”70 miestä käsittävä punakaartilaisosasto”. KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/6. Vilho Muttalan muistelmat 12.7.1935.
- 114 Muttalan ja Urajäven taistelusta ks. esim. KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/4. Eero Pärnäsen muistelmat 09/1938; KA, Itsenäisyshistoria kokoelma. Martti Albin Eklundin kokoelma 1917–1918, kotelon 10. Sulo Prihan muistelmat;
- 115 Kiertoliikkeestä ks. esim. KA, Vapaussodan historian komitea. B I 16. Raportteja, järjestämättömiä. Kustaa Tapolan muistelmat 12.5.1923; KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/6. Alfred Palvailan muistelmat 11.–12.8.1939.
- 116 Tapola 1919, s. 80–81. Samaan lukumäärään pääsevät myös Niemi & Partanen 1928, s. 46. He luultavasti lainaavat Tapolaa.
- 117 Vilho Muttalan mukaan Vesanto oli entinen Suomen kaartilainen, joka tunnettiin punaisten keskuudessa ”kenraalina”. KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/6. Vilho Muttalan muistelmat 12.7.1935.
- 118 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/4. Eero Pärnäsen muistelmat 09/1938. Tapauksesta ks. myös KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/6. Vilho Muttalan muistelmat 12.7.1935; KA, Itsenäisyshistoria kokoelma. Martti Albin Eklundin kokoelma 1917–1918, kotelon 10. Sulo Prihan muistelmat. Vesannon tiedot löytyvät myös Martti Albin Eklundin kokoelmasta samassa yhteydessä Vierumäellä ammuttujen vankien lyhyiden kuulustelupöytäkirjojen kanssa. Kirjoitukset eivät viittaa kuulusteluun, mutta konteksti, missä paperi oli herättää pienen epäilyksen teloittamisesta, mikä olisi ollut kompanian päällikölle hyvin mahdollinen kohtalo vangiksi joutumisen jälkeen (KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/8).
- 119 Nimimerkki Pater: ”Wesiwemaalta Heinolaan”. Mikkelin Sanomat 3.5.1918.
- 120 KA, VRL. T-15834-15835/08. Mäntyharju. Nupponen, Urho 1938.
- 121 Härkälän taistelusta ks. esim. KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/4. Eero Pärnäsen muistelmat 09/1938; KA, Itsenäisyshistoria kokoelma. Martti Albin Eklundin kokoelma 1917–1918, kotelon 10. Sulo Prihan muistelmat; KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/4. Hemmo Salmen muistelmat 25.–26.5.1939; KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/8. Hugo Virtasen muistelmat 10.–14.7.1936.
- 122 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/4. Eino Weberin muistelmat 26.–27.9.1938.
- 123 KA, VRL. T-15834-15835/08. Mäntyharju. Cantell, Lauri 1938.
- 124 KA, VRL. T-15834-15835/08. Mäntyharju. Nikkinen, Juho 1938.
- 125 KA, Suomen Vapaussodan itsenäisyssarkisto. Kotelon 9, N:o 250. Saukkola, Niilo Ludvig 7.12.1935.
- 126 Valkoisten hyvistä asemista ks. esim. KA, Suomen Vapaussodan itsenäisyssarkisto. Kotelon 9, N:o 250. Saukkola, Niilo Ludvig 7.12.1935.
- 127 Kalmin toiminnasta ks. esim. Kulomaa & Kekkonen 2017, s. 302; Muranen 1998, s. 71–75.
- 128 Sammon kuoleman ympärillä liikkuu paljon eri kertomuksia. Monen punaisen muistelijan mukaan omat ampuivat hänet. Sammon kuolemasta ks. TyArk, TMT 122: 1832. Manne Lehtisen muistelmat; TyArk, TMT 154: 2431. Johan Liehusen muistelmat; Aatteet ja aseet 1967, s. 305; Valkonen, Aina: ”Punaisen päällikön kohtalo”. Lahti 20.4.1918; HKA, Muistitietokokoelma. Viljam Lindroosin haastattelu 21.6.1977.
- 129 Ks. esim. KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/4. Eero Pärnäsen muistelmat 09/1938.
- 130 Ks. esim. KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/4. Eino Weberin muistelmat 26.–27.9.1938; KA, VRL. T-15834-15835/08. Mäntyharju. Mikkonen, Fabian 1938.
- 131 Joukkojen sekaantumisesta ks. esim. KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/6. Alfred Palvailan muistelmat 11.–12.8.1939; KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/6. Antti Järvisen muistelmat 18.8.1939; KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/6. Erland Nurmisen muistelmat 20.9.1939; KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/4. Hemmo Salmen muistelmat 25.–26.5.1939; KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/8 Onni Vahton muistelmat 1.7.1935.
- 132 Puukkotappeluista ks. esim. KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/8 Onni Vahton muistelmat 1.7.1935; KA, VRL. T-15834-15835/08. Mäntyharju. Edvard Mattila 1938; KA, Suomen Vapaussodan itsenäisyssarkisto. Kotelon 13, N:o 427. Ylönen, Onni Armas.
- 133 Perääntymisestä ks. esim. KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/4. Eero Pärnäsen muistelmat 09/1938; KA, Itsenäisyshistoria kokoelma. Martti Albin Eklundin kokoelma 1917–1918, kotelon 10. Sulo Prihan muistelmat; KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/4. Eino Weberin muistelmat 26.–27.9.1938. ”Mottiin jääneistä” ks.

- esim. KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/6. Alfred Palvailan muistelmat 11.–12.8.1939; KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/6. Antti Järvisen muistelmat 18.8.1939; KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/4. Hemmo Salmen muistelmat 25.–26.5.1939; KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/6. Kalle Kivelän muistelmat 15.8.1939; KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/8 Onni Vahton muistelmat 1.7.1935.
- 134 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/6. Manne Toivosen muistelmat 18.8.1939.
- 135 KA, VRO 86/442. Blomqvist, Viktor; HKA, Muistitietokokoelma. Vihtori Nygrénin haastattelu 22.9.1978. Heti sodan jälkeen valtiorikosoikeuden kuulusteluissa Nygrén ei tosin sano tietävänsä vankien kohtalosta. KA, VRO 86/173. Nygrén, Vihtori.
- 136 Punaisten tunnelmista ja halusta peräytyä ks. esim. SKS KRA, "1918" 42 1966. Evert Kekkonen muistelmat 1966; SKS KRA, "1918" 18 1966. Jalmari Mäklinin muistelmat 1966.
- 137 KA, VROSyA. El:11 Rintamaraportteja ja pöytäkirjoja. Raportti n:o 113: "Lahden rykmentin rintama Esikunta ilmoittaa: Vuolenkoskelta". A. Kunnas, 21.4.1918 Kouvola.
- 138 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-1145. S.P.K. Kesken Armeijan Sotaoasto Heinolan joukkojen esikunnalle Vuolenkoskelle 21.4.1918 (jäljennös).
- 139 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-1145. S.P.K. Kesken Armeijan Sotaoasto Heinolan joukkojen esikunnalle Vuolenkoskelle 21.4.1918 (jäljennös).
- 140 TyArk, TMT 162: 2532. Vieno Eskolinin muistelmat 1965.
- 141 TyArk, TMT 135: 2079. Olavi Heinosen muistelmat.
- 142 TyArk, TMT 157: 2458. Leonard Ekholmin muistelmat.
- 143 HKA, Muistitietokokoelma. Viljam Lindroosin haastattelu 21.6.1977.
- 144 Kulomaa & Kekkonen 2017, s. 318–319, 398–399; Ojansivu, Merja: Tehdas haluaa siirtää punaisten joukkohaudan laajentumisen tieltä – silminnäkijä muistelee sisällissodan tapahtumia HSTV:n videolla. HS 2.10.2016: <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000002923527.html> [luettu 1.6.2020]
- 145 Wilmi 1999, s. 340.
- 146 Niemi, Jari: "Vierumäen joukkohaudoissa korkeintaan 50 vainajaa". Versio 1/2019.
- 147 Niemi, Jari: "Vierumäen joukkohaudoissa korkeintaan 50 vainajaa". Versio 1/2019.
- 148 KA, Vapaussodan historian komitea. B I 16. Raportteja, järjestämättömiä. Kustaa Tapolan muistelmat 12.5.1923.
- 149 Esim. Juho Ruuth toteaa muisteluissaan, että: "Sitten alkoivat kuulat vähetä. Kuormasto oli kaukana eikä patruunoita saatu. Sitten tuli tieto, että on peränyttävä". KA, VRL. T-15834-15835/08. Mäntyharju. Ruuth, Juho 1938.
- 150 Kivijärvi, Taina: "Vuoden 1918 tarinat paljolti liioittelevia kertomuksia". Itä-Häme 2.11.2019.
- 151 Niemi, Jari: "Vierumäen joukkohaudoissa korkeintaan 50 vainajaa". Versio 1/2019; Kivijärvi, Taina: "Vuoden 1918 tarinat paljolti liioittelevia kertomuksia". Itä-Häme 2.11.2019.
- 152 KA, Aminoffin Savon ryhmän esikunta. Saapuneitten raporttien kirja B 1 b. Eversti Londénin ilmoitus 21.4.1918 klo 18.50.
- 153 KA, Vapaussodan historian komitea. Savon rintamaa koskevia asiakirjoja 'Hyökkäystaistelut' B I d 2. Eversti Aminoffin raportti 21.4.1918 klo 20.00. päämajan yleisesikuntaan Mikkeliin.
- 154 KA, Aminoffin Savon ryhmän esikunta. Saapuneitten raporttien kirja B 1 b. Eversti Londénin ilmoitus 22.4.1918 klo 8.00.
- 155 Ks. esim. Onni Kotalahden muistelmat. KA, VRL. T-15834-15835/012. Sysmä I. Onni Kotolahti.
- 156 KA, Pk-1419, Kunnallisneuvos, lehtori Juho Kinnusen muistiinpanoja sodan ajalta 1918, Heinola–Lusin rintamalla.
- 157 KA, Pk-1419, Kunnallisneuvos, lehtori Juho Kinnusen muistiinpanoja sodan ajalta 1918, Heinola–Lusin rintamalla.
- 158 KA, Aminoffin Savon ryhmän esikunta. Saapuneitten raporttien kirja B 1 b. Majuri Kalmin ilmoitus Vesivehmaalta 20.4.1918 klo 19.30 eversti Londénille Lusiin.
- 159 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/8. Nimeämätön muistiinpanovihko.
- 160 KA, Heinolan SK. Sk-2423/9. Vankeja koskevat asiakirjat.
- 161 Ks. esim. "Päämajan tiedonantoja. Voittokulku Heinolan rintamalla". Savo 23.4.1918; "Ylipäällikön esikunnan tiedonantoja. Heinolan ja Lahden valloitus". Kajaanin Kaiku 25.4.1918. Päämajan tiedot näytävät päätyneen lehtiin myös "yksityisinä tiedonantoina". Ks. esim. "Heinolan ja Lahden valloitus. Mikkelin Sanomat 22.4.1918; "Heinolan ja Lahden valloitus". Aamulehti 26.4.1918.
- 162 Ks. esim. "Heinolan valloitus". Saarijärven Paavo 23.4.1918; "Heinolan valtaus". Ilkka 24.4.1918; "Heinolan valtaus". Kaleva 25.4.1918; "Heinolan valtaus". Savon Sanomat 25.4.1918.
- 163 "Heinolan valloitus". Saarijärven Paavo 23.4.1918.
- 164 "Vapaustaiteita. Lahti ja Heinola valloitettu". Länsi-Savo 22.4.1918.
- 165 "Matka Mikkelistä Helsinkiin". Helsingin Sanomat 25.4.1918.
- 166 Nimimerkki Pater: "Wesiwehmaalta Heinolaan". Mikkelin Sanomat 3.5.1918.
- 167 Nimimerkki H. J. S.: "Pikamarssi Kaikkisista Heinolaan". Länsi-Savo 6.5.1918.
- 168 Nimimerkki E. S.-n.: "Heinolasta Kotkaan". Uusi Heinolan Sanomat 15.5.1918.
- 169 Tapola 1919, s. 80–81.
- 170 KA, Vapaussodan historian komitea. B I 16. Raportteja, järjestämättömiä. Kustaa Tapolan muistelmat 12.5.1923.
- 171 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/7. Kustaa Tapolan laatimat muistelmat Karjalan Kaartilainen -lehdelle.
- 172 Kuusi 1938, s. 32.
- 173 KA, Hjalmar von Bonsdorffin kokoelma. Kansio 9. Ambulanssi 14.
- 174 Kansan Arkisto, 3A Luokkasota 1918. VRL. Kalle Kaupin muistelmat 18.7.1938.
- 175 KA, VRL. T-15834-15835/09. Pertunmaa. Kustaa Emil Översti.

- 176 KA, VRL. T-15834-15835/012. Sysmä I. Juho Evert Kukkula.
177 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/6. Kalle Kivelän muistelmat 15.8.1939.
- 178 KA, VRL. T-15834-15835/09. Pertunmaa. Juho Kousa.
179 KA, VRL. T-15834-15835/09. Pertunmaa. Juho Mikkänen.
180 KA, VRL. T-15834-15835/09. Pertunmaa. Paavo Paloniemi.
181 Kansan Arkisto, 3A Luokkasota 1918. VRL. Kalle Kaupin muistelmat 18.7.1938.
- 182 KA, VRL. T-15834-15835/01. Hartola. Kalle Arolan päiväkirja 1918.
- 183 KA, Suomen Vapaussodan itsenäisyysarkisto. Kotelon 8, N:o 208. Koskinen, Ilmari 08/1935.
- 184 KA, VRL. T-15834-15835/08. Mäntyharju. Haajanen, Martti 5.6.1938.
- 185 KA, VRL. T-15834-15835/08. Mäntyharju. Cantell, Lauri 1938.
- 186 KA, VRL. T-15834-15835/08. Mäntyharju. Nikkinen, Arvi.
187 KA, VRL. T-15834-15835/08. Mäntyharju. Nupponen, Urho 1938.
- 188 KA, Vapaus- ja heimosotamuistelmat. Pk-869/4. Kankkunen, Pauli.
189 KA, VRL. T-15834-15835/08. Mäntyharju. Ruuth, Juho 1938.
- 190 KA, Suomen Vapaussodan itsenäisyysarkisto. Kotelon 9, N:o 250. Ahola, Väinö Kristian.
- 191 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/8. Hugo Virtasen muistelmat 10.–14.7.1936.
- 192 KA, VRL. T-15834-15835/08. Mäntyharju. Mikkänen, Fabian 1938.
- 193 KA, VRL. T-15834-15835/08. Mäntyharju. Haapamäki, Fabian 1938.
- 194 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/4. Eero Pärnäsen muistelmat 09/1938.
- 195 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/4. Eino Weberin muistelmat 26.–27.9.1938.
- 196 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/4. Hemmo Salmen muistelmat 25.–26.5.1939.
- 197 KA, Suomen Vapaussodan itsenäisyysarkisto. Muistelmat. Komulainen, Sven.
198 KA, VRL. T-15834-15835/08. Mäntyharju. Paasonen, Toivo 1938.
- 199 KA, Vapaus- ja heimosotamuistelmat. Pk-869/14. Arne Gösta Wahlgrénin muistelmat 14.12.1936.
- 200 TyArk, TMT 154: 2431. Johan Liehusen muistelmat; Aatteet ja aseet 1967, s. 304–305.
- 201 HKA, Muistitietokokoelma. Viljam Lindroosin haastattelu 21.6.1977.
- 202 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/6. Manne Toivosen muistelmat 18.8.1939.
- 203 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/6. Lieberd Markkolan muistelmat 30.9.1939.
- 204 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/8. Jalmar Paasosen muistelmat 30.7. & 11.–13.8.1936.
- 205 SKS KRA, ”1918” 7 1966. Pekka Kekkonen muistelmat 1966.
206 SKS KRA, ”1918” 7 1966. Pekka Kekkonen muistelmat 1966.
- 207 Kansan arkisto, 6B Vuoden 1918 kansalaissotaan liittyvät muistelmat. Mandi Mäen muistelmat 6.8.1918.
- 208 yöväenmuseo Werstaan kotisivut. Punaisten muistomerkit. Vierumäen joukkohaudan muistomerkki, Heinola. Linkki <http://www.tyovaenliike.fi/muistomerkit/3707/> viitattu 3.4.2020.
- 209 Kupiainen, Eija: ”Taisteluissa kaatuneita ja teloitettuja jäi Heinolassa kahteen joukkohautaan”. Etelä-Suomen Sanomat 21.3.2005.
- 210 Niemi, Jari: ”Joukkohautojen siirto saa kannatusta”. Itä-Häme 13.9.2016.
- 211 Niemi, Jari: ”Avi pyytää lisää tietoja Vierumäen vainajien siirroista”. Itä-Häme 18.10.2017.
- 212 Kivijärvi, Taina: ”Kerrottu tarina eroaa virallisesta totuudesta”. Itä-Häme 29.6.2019.
- 213 Kivijärvi, Taina: ”Kerrottu tarina eroaa virallisesta totuudesta”. Itä-Häme 29.6.2019.
- 214 Kivijärvi, Taina: ”Vuoden 1918 tarinat paljolti liioittelevia kertomuksia”. Itä-Häme 2.11.2019.
- 215 Valonen, Ilkka: ”Vierumäen joukkohautoista”. Itä-Häme 29.11.2019.
- 216 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-864-866. Armas Kempin muistelmat.
- 217 KA, Vapaussodan historian komitea. B I 16. Raportteja, järjestämättömiä. Kustaa Tapolan muistelmat.
- 218 Tapola 1919, s. 80–81.
- 219 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/6. Erland Nurmisen muistelmat 20.9.1939.
- 220 SKS KRA, ”1918” 7 1966. Pekka Kekkonen muistelmat 1966.
- 221 Kansan arkisto, 6B Vuoden 1918 kansalaissotaan liittyvät muistelmat. Aleksis Sirenin muistelmat 1.10.1967.
- 222 KA, Suomen Vapaussodan itsenäisyysarkisto. Kotelon 9, N:o 250. Ahola, Väinö Kristian.
- 223 KA, VRL. T-15834-15835/08. Mäntyharju. Haapamäki, Fabian 1938.
- 224 KA, Vapaus- ja heimosotamuistelmat. Pk-869/14. Arne Gösta Wahlgrénin muistelmat 14.12.1936.
- 225 SKS KRA, ”1918” 18 1966. Jalmari Mäklinin muistelmat 1966.
- 226 TyArk, TMT 127: 1907. Alfhild Salosen muistelmat.
- 227 Kansan arkisto, 6B Vuoden 1918 kansalaissotaan liittyvät muistelmat. Mandi Mäen muistelmat 6.8.1918.
- 228 Kansan arkisto, 6B Vuoden 1918 kansalaissotaan liittyvät muistelmat. Mandi Mäen muistelmat 6.8.1918.
- 229 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/8. Nimeämätön muistiinpanovihko. Myös taistelun aikana Eklundin mukana kulkenut ja hevospiehenä toiminut Ilmari Koskinen muistaa, että Vierumäellä taistelun aikana saatiin ”muutamia vankejakin” (KA, Suomen Vapaussodan itsenäisyysarkisto. Kotelon 8, N:o 208. Koskinen, Ilmari 08/1935).
- 230 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/8. Nimeämätön muistiinpanovihko.
- 231 Ks. Suomen sotaturmat 1914–1922. Laitinen, Emil Alfred Taavinpoika (https://sotasurmat.narc.fi/fi/victims/page/p_39376/table).

- 232 Ks. Suomen sotaturmat 1914–1922. Reunanen, Juho Kustaa (https://sotaturmat.narc.fi/fi/victims/page/p_16471/table).
- 233 Ks. esim. KA, VRL. T-15834-15835/08. Mäntyharju. Nikkinen, Enok 1938; KA, VRL. T-15834-15835/08. Mäntyharju. Nikkinen, Arvi; KA, VRL. T-15834-15835/08. Mäntyharju. Paasonen, Toivo 1938.
- 234 SKS KRA, "1918" 43 1966. Hilja Lehtisen muistelmat 1966; TyArk, TMT 115: 1736. Kaarin Eräkarin muistelmat 1965.
- 235 Tapauksesta ks. KA, VRL. T-15834-15835/08. Mäntyharju. Haapamäki, Fabian 1938; KA, VRL. T-15834-15835/08. Mäntyharju. Haajanen, Arttu 1938; KA, VRL. T-15834-15835/08. Mäntyharju. Karhu, Toivo 1938; Kansan Arkisto, 3A Luokkasota 1918. VRL. Kalle Kaupin muistelmat 18.7.1938. Ammutun henkilötiedot ks. Suomen sotaturmat 1914–1922. Rantala, Iida (https://sotaturmat.narc.fi/fi/victims/page/p_17386/table).
- 236 KA, Heinolan SK. Sk-2423/9. Vankeja koskevat asiakirjat.
- 237 Ks. esim. KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/6. Lauri Heikkilän muistelmat 26.9.1939.
- 238 "Muistojuhla vuoden 1918 punaisten haudoilla", Työn Valta 21.6.1949; "Punaisten muistomerkit paljastettu Vierumäellä ja Lusissa". Itä-Häme 2.7.1949. Tietoja tapahtumasta löytyy myös "SKDL:n kunnallisjärjestön kirje 15.5.1949 Heinolan maalaiskunnan kunnanhallitukselle ja -valtuustolle". HKA, Heinolan maalaiskunnan kunnallislautakunnan pöytäkirjat 1949–1952 Cb:7. Heinolan kunnallislautakunnan pöytäkirja 24.5.1949, liitteet Dnro 414.
- 239 Kansan arkisto, SKDL Etelä-Hämeen piirijärjestö. HA Osastoja koskevat asiakirjat 1945–1954. SKDL:n Vierumäen osaston vuosikokous 6.1.1946.
- 240 HKA, Heinolan maalaiskunnan kunnallislautakunnan pöytäkirjat 1939–1948 Cc:7. Heinolan kunnallislautakunnan pöytäkirja 2.7.1947 6 §.
- 241 Heinolan seurakunnan arkisto. II Cca:4. Kirkkovaltuuston kokouksen pöytäkirja 25.11.1945 § 4; Heinolan seurakunnan arkisto. II Cca:4. Kirkkovaltuuston kokouksen pöytäkirja 31.3.1946.
- 242 HKA, Heinolan maalaiskunnan kunnallislautakunnan pöytäkirjat 1939–1948 Cc:7. Heinolan kunnallislautakunnan pöytäkirja 2.7.1947 5 §.
- 243 Heinolan seurakunnan arkisto. II Cca:4. Kirkkovaltuuston kokouksen pöytäkirja 26.5.1947 § 7.
- 244 HKA, Heinolan maalaiskunnan kunnallislautakunnan pöytäkirjat 1949–1952 Cb:7. Heinolan kunnallislautakunnan pöytäkirja 24.5.1949 22 §; HKA, Heinolan maalaiskunnan kunnanhallituksen pöytäkirjat 1949–1951 Cd:1. Heinolan kunnanhallituksen pöytäkirja 16.5.1949 31 §.
- 245 Heinolan seurakunnan arkisto. II Cca:4. Kirkkovaltuuston kokouksen pöytäkirja 26.5.1947 § 7. Liite N:o 4. Vuonna 1918 kaatuneiden punaisten hautojen kunnostamista suunnittelemaan asetetun toimikunnan kokouksen pöytäkirja 6.5.1947. Seppo Häkkinen on hyödyntänyt samaa pöytäkirjaa muistiossaan vuonna 2000 (Häkkinen, Seppo: "Näkökohtia Heinolan maaseurakunnan alueella sijaitsevien hautamuistomerkkien hoitamiseen", päivätty 14.7.2000). Muistiot on käsitelty myös Itä-Hämeessä ks. Niemi, Jari: "Vierumäen joukkohaudat kiehtovat". Itä-Häme 17.3.2018.
- 246 Versowood Oy, Pollari, Risto (Geo-Work Oy), Maatutkaluotaus Vierumäellä Versowoodin tehdasalueella 19.9.2016. Raportissa on kaksi liitettä, joista toisessa on esitetty karttamuotoisesti maatutkatu alue ja siltä tunnistetut todennäköiset hautauspaikat. Toinen liitetiedosto sisältää maatutkauksen tulokset; Versowood Oy, Jukka Clifford (Geo-Work Oy), Maatutkaluotaus Vierumäellä Versowoodin tehdasalue 13.3.2020 sekä 18.3.2020.
- 247 Seppä, Johanna (Museovirasto). Tutkimusraportti: Heinola Vierumäki Vuoden 1918 joukkohaudan koekaivaus osa 1, muistomerkkialue 9.–14.10.2019, s. 2, 25–26.
- 248 KA, Vapaussodan historian komitea. Nimismieskertomuksia Mikkelin ja Kuopion läänistä, C III 9. Nestori Kekkosen laatima nimismieskertomus 18.12.1918.
- 249 Valkonen, Aina: "Punaisten päällikön kohtalo". Lahti 1.5.1928.
- 250 HKA, Muistitietokokoelma. Nestori Salmisen haastattelu 21.7.1977.
- 251 HKA, Muistitietokokoelma. Nestori Salmisen haastattelu 21.7.1977.
- 252 Kulomaa 2019, s. 347–348.
- 253 Wiliuksen kuolemasta ks. HKA, Muistitietokokoelma. Nestori Salmisen haastattelu 21.7.1977; HKA, Muistitietokokoelma. Robert Luiston haastattelu 10.6.1977; SKS KRA, "1918" 42 1966. Evert Kekkosen muistelmat 1966; KA, Kunnallisneuvos, lehtori Juho Kinnusen muistiinpanoja sodan ajalta 1918, Heinola-Lusina rintamalta. Pk-1419. Muistiinpanoja 21.4.1918.
- 254 Hemmi Peltolan haastattelu 2.5.1965. Alkuperäinen äänite Anssi Peltolan hallussa. Julkaistu osin lehtijutuissa esim. Ojansivu, Merja: "Tehdas haluaa siirtää punaisten joukkohaudan laajentumisen tieltä – silminnäkijä muistelee sisällissodan tapahtumia HSTV:n videolla". Helsingin Sanomat – verkkosivut 2.10.2016. Linkki: <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000002923527.html> viitattu 21.4.2020.
- 255 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/8. Mauno Huvisen muistelmat 14.–15.8.1936.
- 256 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/12. Onni Hjalmar Yläsen muistelmat 13.7.1935.
- 257 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/4. Martti Eklundin muistiinpanovihko haastattelumatkoilta.
- 258 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/7. Sysmän 5. komppanian miehistöluettelot; KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/12. Onni Hjalmar Yläsen muistelmat 13.7.1935.
- 259 KA, Martti Albin Eklundin kokoelma. Pk-2159/6. Alfred Palvailan muistelmat 11.–12.8.1939.
- 260 SKS KRA, "1918" 7 1966. Pekka Kekkosen muistelmat 1966.
- 261 YLE, dokumentisarja 1918 - Äänien kirja. Jakso: Millään ei ole mitään väliä, 15.6.2018. Linkki: <https://www.radiot.fi/podcastit/1918-aanien-kirja> viitattu 31.3.2020. Selvityksen tekijät ovat saaneet haltuunsa myös alkuperäisen pidemmän

VIIITEET

- version haastattelusta, joka on toimittaja Tapani Ripatin (Heinola) hallussa.
- 262 Ks. esim. Itä-Häme 27.8.2016, Itä-Häme 23.1.2019.
- 263 Niemi, Jari: ”Joukkohaudat parkkipaikan alla?” & ”Vierumäen taistelusta halutaan selvitys”. Itä-Häme 27.8.2016.
- 264 Torsti Dahlin antama tiedonanto Matti Halmeelle 28.5.2020.
- 265 Ripatti, Tapani: ”Esko Rantasen haastattelu vuonna 2008”. Alkuperäinen toimittajan hallussa; Niemi, Jari: ”Vierumäen taistelusta halutaan selvitys”. Itä-Häme 27.8.2016.
- 266 Lukuun on laskettu mukaan kadonneita ja epävarmoja tapauksia. Tarkemmat tiedot Luettelo kuolleista ja kadonneista -kappaleessa

Kuinka monta Suomen sisällissodan 1918 punaista vainajaa on haudattu Vierumäen joukkohautaan? Kysymys nousi esille, kun Itä-Suomen aluehallintovirasto antoi vuonna 2018 Heinolan kaupungille ja Versowood Oy:lle luvan siirtää vainajat ja hautamuistomerkin tehdasalueelta.

Vainajien siirto edellyttää arkeologisia kaivauksia. Aluehallintoviraston alkuperäisen päätöksen mukaan vainajat tulisi lisäksi tunnistaa ja haudata yksilöllisesti. Alustavissa tutkimuksissa kesällä 2019 vainajien määrä näytti jäävän kauas arvioidusta 300:sta. Arkeologisten kaivausten taustatietojen täydentämiseksi valtioneuvoston kanslia päätti toteuttaa arkistoihin perustuvan selvityksen osana Sotasurmasampo-tietokannan päivitystyötä. Sen tavoitteena on ollut selvittää mahdollisimman tarkat ja luotettavat tiedot taistelusta sekä vainajien määrästä että hautaamistavasta.

Kansallisarkiston toteuttama arkistoselvitys perustuu erittäin laajaan aineistoon. Sen pohjalta on voitu luoda varsin yksityiskohtainen ja luotettava kuva sisällissodan dramaattisista tapahtumista Vierumäellä huhtikuussa 1918. Taisteluun osallistuneet punakaartin joukkoyksiköt on tunnistettu ja niiden avulla on voitu yksilöidä useimmat taistelussa kaatuneet punaiset.

